

"Nekem uram egyformán nehéz volt az élet,

mert én bele voltam nevelve"

/interjúk a munkafegyelem megsértése miatt 1952-ben
elitéltekkel/

Kutatási zárás

Készült: Az MTA-SOROS Bizottság támogatásával

Budapest

1987. március

A beszámolót készítette és
a kutatást vezette:

Gyekiczky Tamás

MTA Szoc. Kut. Intézet

Kutatási beszámolónk joggal viselhetné valahol az ideiglenes alcimet is. Mégsem irtuk sehoh sem azt, hogy pusztán ideiglenes összefoglalásról van szó. Ennek indoka, hogy a beszámoló első része összefoglalásszerű, ellenben szubjektív hangvételű, s mint ilyen végleges. Véglegesek az interjúk is, sajnos a háromnál többet adminisztratív okokból nem tudunk a kutatási beszámolóhoz csatolni. Az ideiglenesség érzése talán abból fakadhat még, hogy a bevett szociológiai módszerekkel történő feldolgozás hátra van. Ennek elvégzése azonban hosszabb időt igényel s a magunk részéről a szociográfikusabb leírást az interjúfeldolgozásban érvényes és helyes módszernek tekintettük. Az interjúk "keményebb" elemzése tehát hátra van, de a kincsesbányaként kezelt beszélgetések elkészültek, és ez a legfontosabb. /Az interjúk az MTA Szociológiai Kutató Intézet Könyvtárában megtalálhatók./

1./ Az interjúkészítés menetének szociológiája

Ugy gondolom bárki feltehetné joggal a kérdést, mennyiben egzakt az interjúra kiválasztottak kijelölése, reprezentatív-e a minta. Erre a kérdésre - anélkül, hogy zavarba esnék - azonnal tudnék válaszolni. Egyáltalán nem tartottunk be semmilyen mintakiválasztási szabályt, és egyáltalán nem reprezentatív a mintánk. Nem azért nem jártunk úgy el, ahogy egy szociológiai diplomával rendelkezőnek el kellett volna járni, mert elfelejtkeztünk a megtanult szabályokról, vagy direkt módon megszegtek azokat, egyszerűen nem lehetett őket betartani.

Az interjúkészítésre kiválasztott 1000 fős minta névsorának kiírásakor beiktattunk egy szűrőt. Csak az 1923 után születetteket vettük figyelembe. Mivel a várható élettartam 65 év, úgy gondolom helyesen jártunk el. Kb. a minta 1/5-e kiesett a szűrőn. Utána csak azokat vettük figyelembe, akiknek az adatait a bíróságok úgy regisztrálták, hogy a népességnyilvántartásból lakcímük visszakereshető. Maradt 425 fő. És most jöttek a meglepetések.

1986-ban ebből a 425 főből mindössze 130 fő adata volt meg a nyilvántartásban. A többi vagy kivándorolt, vagy és inkább ez a valószínű, meghalt. Miért ez a valószínű? Mert akikkel interjúkat forgattunk azok közül is nagyon soknak - olyan 80 %-nak - súlyos egészségi panaszai vannak, betegségek száma többszörösen meghaladja a még elviselhető.

A 130 főnek levelet küldtünk, ahol leírtam, milyen típusú interjút akarunk velük készíteni. Azt nem írhattam, hogy az elitélésükre vagyok kíváncsi. Nem írhattam, mivel jogilag ők már büntetlen előéletűnek számítottak, de nem is írtam, mivel azt, hogy mi történt 1952-ben, a levéltárból ugyis kiderítettük. Így azt a megoldást választottuk, aki akart beszélt meghurcoltatásáról, aki akart nem. Körülbelül 40 levél jött vissza. Így interjuinkban főleg azok szerepelnek, akik vállalták a beszélgetést. Azért főleg, mert munkacsoportunk megkockáztatta azt is, hogy elment olyan dolgozókhöz, akik nem írtak vissza. Itt sem csalódott. A visszajelzés elmaradása annak volt köszönhető, hogy a levelet a szokásos értelmi-ségi kódrendszerben fogalmaztam. Mentségemre legyen szólni - és ez csak később derült ki - előre én sem tudtam, hogy néhol a pokol bugyraiba kell leszállnunk.

Miután kirajzolódott azoknak a köre, akikkel interjút csinálunk, a már ismert interjúkérdések rögzítése volt hátra. Abban állapodtunk meg, hogy az életútra, családi körülményekre, gyerekekre, a gyerekek sorsára, a család társadalomba való részvételére vagyunk egyrészt kíváncsiak. Másfelől a munkán belül szerzett tapasztalatokra, a munkatársakhoz való viszonyra, a politikai-társadalmi életben játszott szerepre, a munkás életút állomásaira kérdezzük rá. Megállapodtunk abban is, hogy az interjúkhoz mel-

lékelünk egy jegyzőkönyvet, amelyben leírjuk mindazokat, ami a tárgyi világban, öltözködésben, lakóköörülményekben, számunkra lényeges lehet.

Az interjúkészítés folyamán az első szembeötlő tapasztalat a fogadtatás volt. Szívélyesen, sőt néhol igazi magyar vendégszeretettel fogadtak bennünket. Szavakba öltötték a fogadtatás okát is, mondták, őket még soha senki nem kérdezte meg arról amit átéltek. Persze a fogadtatás a Pestről jött /urak? elvtársak?/ ismeretlen nevű és kiéjtésű szakma képviselőinek is szólt.

Második tapasztalat a kommunikációképességekben való egyenlőtlenség volt. Találkoztunk olyan interjualannyal, akinek a szavait nem lehetett megérteni, olyannal aki egyszerűen nem tudta tapasztalatait fogalmi szinten megfogalmazni, de olyannal is aki készült és igazi profiként ült a mikrofon előtt. Sok helyen az interjuból csoportinterjú lett. Nem is bántuk, mivel az asszony, a férj jelenléte, akivel az elmúlt harminc év keserűségeiben osztoztak, kisegítette interjualanyainkat a zavarból, s megnyugtató volt számukra. Találkoztunk természetesen ellenkező példával is.

A külsőségekhez tartozott a kiöltözött, ünneplő ruhát öltött interjualany megjelenése, a család, néhol az unokák bemutatása.

Ennek ellenére az interjúk kevéstől eltekintve - 1-2 óra

hosszuságúak lettek. Nem azért, mert a szerepjátszás után az őszinte kitárulkozás elől takarodót fujtak volna. Inkább arról volt szó, ennyi ideig tartott a mondanivaló.

Nem is lehetett nagyon egy-két óra múlva miről faggatni interjualanyainakt. Önmaguk előtt is kitárulkozó nyomorúságuk miatt elcsukló, zokogó, siró emberi hang nyoma-
it is őrzi magnetofonunk. Megakadtunk.

Lassan szoktunk hozzá ahhoz a társadalmi körhöz, ahol interjualanyaink éltek. Először még a város, falu közepén kerestük házaikat. Aztán már a cigánysoron, vagy azon is túl kezdtük az érdeklődést. Ekkor már kialakult a sztereotipiánk is arra az esetre, amikor a lakáshelyzetre, keresetre, nyugdíjra, tanácsra vonatkozó, visszatérő panaszokat hallgattuk. Talán még soha nem értettük meg igazán mit is takar a szociálpolitika hiánya, a leszakadt, periféria-élet, mint az interjúk közben.

Az élmények e kutatási beszámoló írása közben lassan újra felidéződnek. A Kutató racionális hüvőssége örül persze, hipotézisünk beigazolódott, előfeltevéseink helyesek voltak. Az Ember érzelmi és racionális értékvilága azt szerette volna, ha a Kutató veszít, és nem azt találjuk, amit találtunk. De erről a feltételezésről nem szólhat kutatási beszámoló.

2./ A személyi körülményekről

Interjualanyaink közel voltak a nyugdíjkorhatárhoz. Ez persze nem azt jelentette, hogy mindnyájan aktívan dolgoztak, mivel többségük rokkantnyugdíjasként évekkel ezelőtt abbahagyta a munkát. Ma már csak egy elenyésző kisebbség dolgozik. A "rendes" nyugdíjba menők még csak 1-2 éve élvezik a társadalombiztosítás jótéteményét.

Betegségeik listáján minden megtalálható. A bányászok között talán legtöbb a baj, de a nők, az asszonyok is százfajta betegségre panaszkodnak. Kórházi zárójelentések kerültek elő, kórtörténeteket hallgattunk végig, és ez szinte valamennyi interjualanyunknál lejátszódott.

Akadtt persze olyan hely is, ahol az alkohol okozott komoly gondokat. Találkoztunk régi és még mindig aktív alkoholistákkal, de olyanokkal is akik lemondtak az italról. Nagyon kevesen valottak őszintén az italról, a mesziről jött ember előtt a szégyenérzet - ami a társadalmi elítélési kampányból is táplálkozott - erősebb volt, mint az őszinteség. Elmondásaikból az derült ki, hogy az alkohol, az ital hozzátartozott egyfelől a munkájukhoz. - Egyszerűen nem bírták volna másképpen azt a hajtást, melyben részüik volt -, másrészt ahhoz a társadalmi környezethez, melyben éltek. Talán nem is lett volna férfiember az, aki nem nyúl a pohárhoz.

Nemcsak interjualanyaink, de élettársuk, feleségük férjük egészsége is megrokkant az elmúlt évek terhei

alatt. Találkoztunk olyan cigány emberrel aki 10 éve fekszik az ágyban fél vesével, s a decemberi interjunk alatt sem kelt ki az ágyból, mert nem fűtöttek a konyhának is használt szobában. Az élettársak összetartoztak. Ez volt a benyomásunk. Nemcsak társadalmi sorsuk volt hasonló, hanem még az emberi-biológiai történetük is. A két ember hasonult egymáshoz, bár ez az együttélés nem jelentett mindenütt megértést. Hiányoztak néhol ehhez a közös célok is - nem mindenki épített házat -, másfelől a környezet nem a monogám család eszményeknek megfelelő házastársi együttélésre készítette a feleket.

3./ Ahol a történet kezdődik

Ahol a történet kezdődik, az a történelem. A háboru, a nagy világégés, a nagy földindulás. Nemcsak az egészségre kiható következményei voltak a háborunak, hanem legtöbbször olyan élettapasztalatot szereztek ekkor, amely máig is elkísérte interjualanyaink egy részét. A háboruban megtanulták a túlélés stratégiáját.

Volt persze aki nem vett részt a háboruban. Számára az ötvenes évek - és a saját perének tapasztalatai - szolgáltatták ugyanezeket az adalékokat.

A háborut "legkiélezettebben" megélték a katonaviseltek voltak. Nemcsak a front borzalmai, hanem a katonaságon belül észlelt és átélt hierarchia élményei is elkísérték őket egy életre. Mások a 45 utáni kitelepítések - németek,

vagy szlovákiai magyarok - tanulságait raktározták el örökre. A háboru "minden megtörténhet velem" léttapasztalata, a saját sors feletti rendelkezés elvesztése köszön vissza a későbbi életvezetési stratégiákban.

A háboru után öntudatra ébredők -kb. a 33 után születettek - már nem ezeket az értékeket tanulták meg a történelemből. A munkaalkalmak bőségét, a stabil foglalkoztatás igényét, biztonságát emelik ki a történelemből. Ebben az apák nemzedékének tapasztalata is hasonló. A beköszönő új társadalmi rend máig legmagasabbra értékelt eleme, hogy van munka. Nem kell alkalmi munkából, cselédként, szolgálva összekuporgatni a megélhetésrevalót. És a fiatalabbaknak a katonaság, az ötvenes évek hadserege volt a pozitív élmény. Ez a hiererchia, és ez a normarendszer ismerős volt számukra, a világ elrendezett és egyértelműen működött, sőt az előbbrejutás és karrier lehetősége is fel-fel villant életükben. Mégsem maradtak a seregben, van aki túl magasnak találta a követelményeket, volt akit szülei nem engedtek továbbszolgálni, mivel a földet, azt; mindenáron meg kellett művelni.

Másik élményforrás 1956. Érteni tulajdonképpen senki nem értette mi történt ekkor. Elítélteink - és azt ki is hangsúlyozták - nem vettek részt az októberi eseményekben. Féltették a munkájukat, vagy az eseményekben aktív szerepet vállaló csoporthoz képest is periférián voltak? Ki tudja? Retorzió persze megint érte őket, de ez nagyon

szórványos volt. Pl. aki szemet hozott a sztrájkoló vasutasoknak, megverte a rendőrség, de más nem történt vele.

A történelmi-politikai emlékezet itt véget is ért. Ezután már csak a fizetés, a munka, a gyerekek számítottak. Az egész korszak egybemosódott, és a fizetések emelkedése miatt pozitív színezetet kapott. Ezt visszavetítették az 1956 előtti időkre is. Ezen a ponton talákoztunk egy hallatlanul nagy és éles történelmi tudatzavarral. Saját elitelésük korszakát sem tudták egyértelműen megítélni - talán nem is lehet - de az értékzavar nem itt tetőzött. Abban, hogy a korszak történelmi személyiségeit nem tudták a helyükre tenni a korszak intézkedéseit - tsz szervezések - valamiféleképpen beilleszteni a saját maguk által kialakított történelmi képbe, abba bukkant felszínre a világlátás törése. Kiforratlan, meg nem érlelet, meg nem gondolt szavak tódultak ajkukra, néha félvéleményüktől, vagy annak a kimondásától is, ami ma már párthatározatokban is benne van. És a történelemből még valami megmaradt - a félelem reflexe. Kevés interjúalany nyilatkozott a politikáról élesen, kritikusan. Inkább a loyaltást mutatták ki. Volt aki a szakszervezetről még olyan kérdésben sem nyilatkozott, ami a pár éve otthagyt munkahely balesetoktatására vonatkozott.

Néhol a kritika is úgy fejeződött be, hogy ma milyen jó, vagy hogy sohasem volt ilyen jó. Mondhatnánk persze,

hogy ez a vélemény a pesti idegennek is szólt. Mi mégis úgy gondoljuk több van ebben a véleményben, mint alakoskodás. Talán az apák sorsához képest nekik már tényleg jobb. Mert van állandó munkahelyük. Volt munkájuk.

4./ A család

A címet többes számban kellett volna írunk, mivel családokról van szó. A szülői családról, a saját családról s végül a gyerekek - az unokák - családjáról.

A szülői család körvonalait elnyelte mára az idő. Az apa, vagy anya legtöbbször szegény, nyomorban - de így eliteltjeink - tisztességben neveli a gyerekeket. Általános tapasztalat, hogy - főleg az első világháboru miatt - legtöbbször a szülő egyedül van. Egyedül és megesik, hogy távol a szülőföldtől, Erdélytől vagy a Felvidéktől. Interjúalanyaink egy jelentős részének szülei korán elhalnak, s a két világháboru között működő szociálpolitikai intézményrendszerre és a magányra bízva gyermekeiket.

A testvérek - akik között aztán a második világháboru kaszája vágja a nagy rendet - szép számmal vannak egy-egy családon belül. 8-10 gyerek, de van úgy, hogy 12 él a nyomor sorsközösségében.

A család elsődleges nevelő otthona a gyerekeknek, még ha otthonokról a szó jelentése szerint nem is lehet beszélni. Az apa vagy anya alakját az állandó munka, az örök tevékenység jellemzi. Ez még akkor is így van, ha a szülők szakmunkások, vagy jobb állások birtokosai.

A testvérek sorsa hasonló interjualanyainkhoz. Munkában, családban, egészségben mindha lekopirozták volna őket. Mindenesetre a család fogalmába a testvérek családjai is beletartoznak, pontosan nyomon kísérik a testvérek gyerekeinek, unokáinak sorsát. A kapcsolat a szülőkkal, a kapcsolat a testvérekkel, ez az ami interjualanyaink életében a sors természetadta kényszerében az állandó és szilárd. Olyannyira az, hogy nemegyszer a testvérek elbeszélései, értékelései indítják el őket a választott munkahely felé, vagy ellenkezőleg hatásukra mennek egy-egy jobban fizető munkahelyre.

A család azonban - legalábbis a szülői - szétszóródott. Csak kevés helyen találtunk mára már olyan helyzetet, amikor a testvér - vagy annak gyereke - a közelben lakik, karnyújtásnyira vagy könnyen elérhető helyen.

A saját család kulcsalakja - természetesen - az élet-házastárs. Kulcsfigura abban a családban ahol az életközösség ma is fennáll, de kulcsfigura ott is ahol ne. A házastárs inkább küzdő, vagy küszködő társat jelent. A közösen vállalt küzdelem bélyege nyomja rá jegyét a házasságokra, vagy együttélésekre. A közös küzdelem még azokban a cigánycsaládokban is dominál, ahol a hütlenkedés az esetleges félrelépések az életbe be vannak kalkulálva. A család az élet-társ köré szerveződő érték. Érték, mert az interjualanyok szinte kivétel nélkül vallották, hogy küzdelmeik, munkahelyen közötti szlalomozásaik célja mindig a család jobb megélhetésének biztosítása volt. Még

ott is érték ahol a vándorlásra, a távollétre "ráment" a kapcsolat, ahol válás vagy korai halál vetett véget az együttlétnek.

A családon belül a szerepek - lehet mondani - tradicionálisan felosztottak. A férfi, aki a betevő falato biztosítja; a konyha, a gyereknevelés, a ház - de nem a ház körüli kert - gondjai az asszonyé. Persze, hogy így alakult ez, mivel a férfi mindig többet keresett a munkahelyén, mindig több pénzt tudott a családnak adni, mint az asszonya.

Az asszony a szociálpolitikai intézményrendszer kiépülésének kezdetekor szülte első gyermekét. Nem talákoztunk olyan családdal ahol ne mondták volna azt el, hogy az ötvenes években és a hatvanas évek elején - milyen nehézségeket jelentett a kisgyerek ellátása, a bölcsőde és óvoda hiány miatt milyen gondot okozott a kicsi elhelyezése. Az asszony éppen e miatt inkább a családhoz, a lakáshoz közelebb is vállalt munkát - s néha mindegy milyent. A gyerekek száma - ha nem is olyan magas mint a szülői családban - még mindig magasabb az átlagosnál. 3-4 gyerek, de van ahol már csak egy.

A gyereknevelés mellett a közös cél, a közösen vállalt feladat a házépítés. Élményeik és emlékeik közös vágyaik és álmaik fűződnek a HÁZ-hoz. Pedig - erről lesz szó - a házak mai szemmel és szakértő szemmel figyelve "éppenhogycsak" lakóhelyek. Fényesebb porta kivételes, a tisztesszegényes ház az átlagos. Van ahol persze putri, vagy

istállóból átalakított lakás a lakóhely. Alvóhely. De nem kell a gyerekeknek 10-12-en aludni a szobában, a földön, mint nekik egykor. És ebben a vonatkozásban is a szülői családhoz való viszony a meghatározó. Ha ennél valamivel jobb, már jó. A saját család céljai és értelemi - a gyerekek olyan korán kirepültek a szülői házból, hogy a küszködés eredményét már nem lehet élvezni. Azért sem, mert a nyugdíj felé közeledve a bajok és betegségek kerültek az élet középpontjába. Az élettársból ápoló lesz, vagy beteg-társ.

A gyerekek a szülőkkel ma már csak a nagyobb cigány családoknál éltek együtt. Ott sem mindegyik. Főleg a lányok, vagy az elvált gyerekek az unokákkal. Mert a gyerekek házassága sem fenékiig tejfel. Brutális, alkoholista férjek, kicsapongó k.feleségek, válások és különélések közepette születnek az unokák. Akikre interjúalanyaink természetesen nagyon büszkék.

Ahol lányok voltak, ott a gyerekek a férjnél laknak, ahol fiuk, ott a messzi lakótelepen élnek. Ahol több fiu volt, ott a fiuk vagyoni helyzete még ma is rossz. Ahol lányok ott a férj státusza szabja meg a lányok ársióját. Kivétel a cigány családoknál tapasztalható, ahol nemre való tekintet nélkül segítenek a bajbajutottnak. Már pedig ilyen van bőven.

A gyerek éppoly távoli számukra mint a saját szüleik. A harminc év küzdelmében a gyerekre - úgy tapasztaltuk - nem maradt idő. És most megfordult a világ, a gyerekeknek

sincs ma a szüleire ideje. Vasárnapi látogatások, s a ritka alkalomszerű együttlétek fényképei a megmondhatóinak. A saját gyerekekkel és a testvér gyerekeivel való találkozás egyaránt eseményszerű. Az empátia hiánya, amely a házastársak-élettársak egymáshoz való viszonyát is jellemezte kiterjed a gyerekek és szülők kapcsolatára.

A gyerek ha nagyon kiugrott, szakmát tanult. Vagy most valahol maszek fuvaros, esetleg GMK-tag. Erényei keresetében mérendők. De a legtöbb nem nagyon ugrott ki. Foglalkozása inkább betanított munkás, de már nem a segéd- és alkalmi munkás. A legtöbbnek lakása van. Révbe ért.

Nem egy családban a legkisebb még otthon van. Mert van ahol így jöttek a gyerekek. Talán elvégzik 14 éves korukra az általánost, de ma már a szülők is kiégtek. A testvérek otthon tanult mintái sem egyformák.

Az unokák, a nagy ismeretlenek. Még csak pár évesek. Nagyszüleiknek tárgyak, kiállítási kellékek, akiket el lehet halmozni minden jóval. Azt nem mondták sehol, hogy az életükből vajon mit mesélnek nekik?

Megkérdeztük azt is, hogy ma a családban ki segít kit? Megállapíthatatlan volt. A gyerekek nemzedéke anyagiakban, pénzben, lakásberendezési tárgyak megvásárlásában segítségre szorul. De van ahol a nagyszülő hordja viszi az unokákat a bölcsödébe, óvodába. Interjúalanyaink a mozgásképtelenségig vivő betegségtől rettegnék, nemcsak a miatt, hogy a gyerekeken nem tudnak segíteni, hanem a miatt is, hogy a gyerekek nem tudnak rajtuk segíteni. Mert ők is dolgoz-

nak látástól-vakulásig.

Itt kell megválaszolni azt az elodázhatatlan kérdést, van-e kitörés a perifériából? Tapasztalataink szerint az interjualanyok gyerekinél csak véletlenszerűen, esetlegesen sikerült. Mert ha anyagilag még is tudtak valahol kapaszkodni - bár ezek száma csekély - még mindig visszahúzta őket a szakma hiánya, a nyolc osztályos végzettség, vagy egész egyszerűen a cigány lét.

Legnehezebb helyzetben a cigányok gyerekei és unokái vannak. Hiába dolgoznak, fizetésük ma már nemcsak a családfenntartás, de saját maguk igényeit sem fedezi. Ezért alkalmi munkára kényszerülnek, vagy homályos üzletekbe keverednek. Egy cigány fiúval találkoztunk, aki még külföldre is eljutott, de az apja kiméretlen nevelési módszereinek és önhajszoló életmódjátának köszönhető.

Interjualanyaink érzik a nyugdíjas létből fakadó, s a falusi és vidéki környezet hatására felerősödő létbizonytalanságot. Ma még annyira azért még vannak egészségben, életkedvben és életösztönben, hogy valahogy gondoskodnak magukról. De mi lesz velük? Mondjuk egy évtized múlva?

5./ A munka

Interjuinkban ez a rész kapta a legnagyobb teret. Ennek indoka egyfelől a kutatás jellege, másrészt a munkában töltött évek tapasztalati köré sűrítettük az életutakat jellemző más sajátosságokat is. /életmód pl./

A munkával kapcsolatos első élmények szervezője a gyerekkor. Ahol van, ott a gyerekkori család, ahol ilyen

nincs a menhely az az intézmény, mely korán a munkavégzés felé ösztökéli a kisgyereket. A család szegény, s így a gyerekek nyári munkája, alkalmi és idegymunkája, vagy rendszeres munkavégzése nagy segítséget jelent. A menhelyi gyerekeket pedig kiadják gazdákhhoz, vagy polgári családokhoz, ahol a munkájuk ellenértékéért ellakhatnak, enni kapnak, és alapvető ruházkodási szükségletüket is ki tudják elégíteni. Azok a korosztályok, melyek 1945 után kisgyerekek, ebből a szempontból már előnyösebb helyzetben vannak, ők viszont a szülők példáin látják az állandó munkálkodás társadalmi értékét, s szükségét.

A gyerekkori munka az ég-világos minden munkavégzést felölel. Kukorica cimerezés, szöcskeirtás, gyári udvarseprés, szemetelés, még leírni is sok, amit ezek a gyerekek csináltak.

A gyermekmunka az első társadalmi tapasztaltszerzések ideje és helyszíne is. Van aki egy életre gyűlöli a magángazdálkodó parasztot amiért valamelyik gazda éhesen legeltette vele annak idején a disznait, van aki antiszemitizmusát ekkor /harmincas években vagyunk/ szedte fel, van aki a "kötött" munkával szembeni ellenállását vezet vissza ezekre az évekre. A társadalmi struktúrakép, a társadalmi valóságélmények megszerzése mellett ebben az időszakban sajátítanak el interjúalanyaink egy olyan értéket, amely munkahelyeik sorozatában is állandó és örök vonatkoztatási pont marad, ez az érték pedig a mindenáron való munkavégzés, a bármilyen feladat bármikor elvégzése, az

önkizsákmányoló munkavégzés "természeti" szükségszerűsége.

Az a tapasztalat, hogy a megélhetésnek nincs más útja, csak az adott feladatok elvégzése, vagy a bármilyen típusú munka vállalása, az a felismerés, hogy az embernek bármi áron dolgozni kell; ezekben az években körvonalazódik. A mai fiatlasággal szembeni előítéletük is ebből fakad, de ebből fakad az a távolságtartás és meg nem értés is, ami a fiaik, lányaik generációjával szemben feszül.

A korán elkezdett munka rányomja a bélyegét az egész életútra. Nemcsak az egészség nagyfokú megromlása, hanem a szakmatanulás elmaradása, az egyik munkahelyről a másikra hányódás mögött is ott áll a bizonytalan életkezdés, a véletlenszerű, de a kenyérkeresetben nagyon is kényszerjellegű munkakezdés.

Az apa és az anya alakja köré is ugyanez a munkarend fonódik, mint az interjualanyaink köré. A családok legnagyobb része egyszerűen nem volt abban a társadalmi helyzetbe, hogy a munkavégzés kényszerén kívül bármi utraválót is adott volna a gyerekeknek.

Az iparosítás az interjualanyainkat nem egyformán érinti. Van aki csak akkor munkaképes, tehát ipari munkába állása egyidős a magyar iparosítással. Van aki a korban a munkaalkalmak hiányának végét látva oda megy ahol munkát kap, és csak későn döbben rá arra, mit is vállalt. És van aki választ, bár nagyfokú tudatosságról itt sem beszélhetünk.

Az a generáció, amely a háború poklát megjárta a munkaalkalom után vándorolva megy és hányódik ide-oda az ország-

ban. Építőipar, bányászat, gépgyártás, kohászat, közben alkalmi munkák, vagy vasútépítkezés. Budapest, a nagyobb városok mind megtalálhatók vándorlásaik állomásain. Vándorlásaikat két fontos tényező befolyásolta, a bér- és a család. Nem igaz, hogy 100-200,-Ft-os többletért mi mindent vállaltak. Ugyanakkor a családfenntartás nyomasztó kényszere miatt vállalni kellett. Érdekes nagyon sok férfi interjualany úgy nyilatkozott, hogy a férfi kötelessége a család fenntartása, és neki kell a keresetet erre előteremteni. Önmaguk értékét kérdőjelezték volna meg, ha az asszonyt dolgozni hagyták volna. Igaz a munkaalkalmak léte ebben az időben falun olyan gyér volt, hogy az asszony nem is nagyon tudott volna mást csinálni, mint gyereket nevelni. A nők aztán főleg a hatvanas években állnak munkába, amikor a gyerekek már nagyok és önállóak - bizonyos mértékben. Az ötvenes években persze óvoda, bölcsőde sincsen, így kényszerű az otthonmaradás. Azok, akik mégis dolgoztak, állandó flusztrációról, és aggodásról számoltak be, mivel a gyerekek miatt munkahelyükön örökös félelemben éltek. Nem történik-e velük valami, jaj mi lesz otthon ha hazamegyek, ez járt a munka közben beszükben. Nem is tudtak nagyon a munkájukra koncentrálni.

Az ipari munkahelyek skálája nagyon változó. A már leírtak mellett jártak tsz-be, állami gazdaságba, sőt különböző iparilag szervezett alkalmi munkába is. Pl. hidépitések egy-egy környéken mindig munkalehetőséget jelentettek. A jellemző itt az, hogy sohasem a centrális iparágazatokban

helyezkedtek el, vagy ha iparilag kiemelt ágazatokban kaptak munkát, ott nagyon-nagyon perifériális tevékenységet üztek. Szénválogatók, csillések, segédvájárok, a bányában, malterhordók az építőiparban, anyagmozgatók a gépgyártásban.

Az ipar bármelyik helyén dolgoztak azonban, magatartásuk és viselkedésük hallatlanul összetett. Egyfelől a legjobb munkahelyeket is otthagyták ha a kereset, vagy a család úgy követelte, másfelől elvégezték minden munkát amit rájuk szabtak. Nem zokszó nélkül, bár ha szóltak a művezetőnek, vagy az üzemvezetőnek valamiért, ha nemtetszésüket, egyet nem értésüket fejezték ki valami miatt, akkor hamarosan jöttek a retorziók. Bár az interjúk során kiemelték, hogy a főnökökkel és a munkatársaikkal jó kapcsolatokban voltak, véleményük és elbeszéléseik ezen a ponton - úgy ítéljük - hiteltelenek. E hiteltelenséget megerősíti az interjúk sok más részlete. Ugy gondoljuk, a munkahelyi vezetéssel akkor és ott jöttek ki jól, ha a munkahelyi vezetés szempontjából lényeges volt a csoportjukkal való megegyezés - egy kőbányában pl. a termelés mennyiségi alakulása igen csak függött a kemény, kvalifikálatlan fizikai munkát végzők hozzáállásától -, de ott és amikor ez nem volt az üzemvezetés számára fontos, a csoport sem érdekeinek elismerését, sem képviselőt nem várhatta a munkahelyek vezetésétől. A munkatársak más eset. Itt egyfelől a munkásszolidaritás ingadozó állapota, másfelől a végzett munka jellege befolyásolta a

munkatársakkal kialakított viszonyt. Pl. az interjualanyok a kapcsolatok jó és megfelelő voltának kihangsúlyozása mellett elszigeteltségre és a szolidaritás hiányára panaszkodtak, vagy bányában kifejezetten az ellenséges viszonyokat emelték ki.

Ugyanakkor a munkahelyeken belüli hierarchiákat nagyon jól látták. Látták, hogy az ötvenes években pl. hogyan kapcsolódott össze a politikai és gazdasági hierarchia egészen a munkafolyamat szintjéig lebontva, vagy a sztahanovista mozgalomban milyen manipulatív erők játszottak közre.

Azok akik ki-kifogtak maguknak egy olyan művezetőt, vájárt, brigádvezető, aki az üzem, munkahely centrumához tartozott, életük nagy szerencsésjének tartották ezt, olyan valamilyen nagy dolognak, amiért még fizetésük egy részéről is hajlandóak voltak lemondani /békekölcsönjegyzés/.

Egyértelműen és egységesen ítélik meg a szakszervezet munkáját. Mivel a beutalók és lakáskiutalások nem őket érintették, a szakszervezet elítélése egységes, sőt néhányan a munkásérdekek általános kifejezésére is alkalmatlannak találják. Van aki még ma is óvatosan és mellébeszélve közelített a témához, de az ítéletben ő is nemet mondott. Egy interjualannyal találkoztunk, aki szakszervezeti elnök volt, azonban egy konfliktusban a dolgozóknak adott igazat, így tevékenysége mindössze egy évig tartott. /A konfliktus a következő volt. A vasutnál dolgozók egy része kiváló krumplitermő vidéken lakik. Már júliusban -

sőt néha előbb is - terem itt krumpli. A dolgozók otthon dolgoztak a földjeiken, s közben táppénzre iratták ki magukat. Elkapta őket a betegellenőr és fegyelmet akartak ellenük indítani. Interjualanyunk, mint szakszervezeti elnök ezt akadályozta meg./

Az interjualanyok sohasem kerültek be azok körébe, akik a vállalat-üzem gazdálkodásában, életében számítottak valamit, vagy akikkel a kapcsolat az anyagi megbecsülésben, a jutalmakban is kézzelfoghatóvá vált volna.

Az ötvenes években indult a vesszőfutás és a nyugdíjjal, leszázalékolással ért végett. Nagyon kevés interjualanyunk volt, aki a munkás éveit egy vállalatnál töltötte volna egyhuzamban, vagy az ötvenes évek végén meg tudott volna telepedni egy-egy üzemnél.

Azt hiszem a vándormadarak elleni harc is őket érintette, vagy őket célozták azok a jogszabályok, amelyek a sok munkahelyet bejárt dolgozók megfegyelmezésére a hatvanas-hetvenes években születtek. Nem mondható, hogy a fizetésük olyan sok lett a mozgásokkal, hogy nem tudtak vele mit kezdeni, vagy vándorlásaik során pozícióemelkedésen estek volna keresztül. Kvalifikálatlan, nyers munkaerejüket vitték mindig oda, ahol valamiféle előnyt véltek a maguk számára találni. Így mondanom sem kell őket érintette a bányabezárási kampány, a racionalizálás hol erősödő, hol lanyhulni látszó hullámverése is.

De a pár száz forint most is kellett, hiszen a család nőtt, ház kellett, lakás; a gyerekek nősültek, férjhez

mentek, unokák jöttek. A feleség is munkába állt a hatvanas években, de az asszony keresete a férjének felét-harmadát sem tette ki soha.

Az ötvenes évektől kezdve - aki bírja mind a mai napig-interjualanyaink az iapri- vagy szervezetben végzett - munka mellett nem hagytak fel az alkalmi-kisegítő munkával sem. Cséplés, aratás, majd üdülõház építés. Alföldre járás, Budapestre járás, még felsorolni is sok, mi mindent csináltak és végeztek ez alatt az idõ alatt. Szabadidõ tevékenységrõl szabadidõ eltöltésrõl, mûvelõdésrõl és kultúrafogyasztásról ezért nem is beszélhetünk. Egy életút a munkának alárendelve. Ez az mit tapasztaltunk, láttunk és hallottunk.

Bár konfliktusaikról nyíltan nem mindig esett szó, azért kibontakozott ezek fõiránya is. Egyrészt a vállalati üzemi szervezetekkel - amelyek a vállalati funkcionális osztályok voltak - másfelõl a társadalombiztosítási, nyugdíjfolyósító intézményekkel. Jogtalanak érzik azokat a nyugdíjösszegeket, melyeket kapnak, s a tanácsi és egyéb szervek ugyancsak ritkán igazolják vissza munkában töltött éveiket. Sok vállalat megszûnt azóta ahol dolgoztak, munkakönyvek teltek be, veszték el, égettettek el, így az idõ igazolása ugyancsak nagy nehézségbe ütközik. Igazságérzetüket bántja az az összeg, amit nyugdíj címén kapnak. Pedig ezek a szerencsésebbek. Interjualanyaink fele ugyanis rokkantsági nyugdíjat kapott, így az õ jövedelmük a létminimumot sem nagyon éri el.

A pénzek mellett a másik sérelem a tanácsok jelenlegi szociálpolitikai gyakorlata. Cigányemberek biztosan nem

kapnak semmit - mondja az egyik nyomorban élő interjúalanyunk 5 gyerekkel.

A másik összedőlő penészes házban várja, hogy valaki megszánja. Még a gyerekeikre sem számíthatnak. Igazi elkeseredés, keserűség és tehetetlen düh tört elő belőlük. Életük értelmének és a társadalom megtett útjának megkérdőjelezése maradt a magnószalagon.

Munkában töltött idejük tapasztalatai nagyon vegyesek. Van aki igyekezett elfelejteni minél előbb az összes bajt, az összes emléket, munkatársakat és vezetőket. Volt aki szidta az egész műhelyt, de nyugdíjasként mégis be-bejár dolgozni. Az bontakozott ki, hogy az elmúlt negyven év tapasztalatai csak megerősítették bennük azokat az értékeket, melyeket a gyerekkorban a szegény szülőktől vagy a menhelyen, vagy az utcákon szedtek fel. Ez a tapasztalat a világ rossz menetének változtathatalmasága, a remény nélküliség, a szegénység elleni örökös, hiábavaló küzdelmének kényszerei, családra, s nem igazi világ fennállásának örökkévalósága. Gyermekük mit kaptak mindebből, s mi marad az unokákra? Ez bizonyára egy külön vizsgálat tárgya lenne. A szüntelen munkálkodás kényszere mindenesetre már a gyerekeken is mérhető. Igaz őket a nyolcvanas évek mélypontjai szoritják, sarkalják erre az igazságnak a felismerésére. Talán ők már többre mennek, nemcsak a ház; a tv, a kocsis is néhol már életükhöz tartozik. De azok az értékek, melyek az emberi létet teljessé teszik már nem biztos, hogy életük részeivé válhatnak. Szüleiktől ezt nem kapták örökségül.

A munkahelyek közötti áramlások mindig lényeges információk alapultak. A lényeges információ sok esetben a keresetről szólt, de sohasem a munkafeltételekről és körülményekről. Az információk gyűjtője, hozója és terjesztője a barát, a rokon, a testvér, a sógor. Nagyon sok esetben a munkahelyváltoztatás védekezés az ipari munka izoláló hatása ellen, -azaz az elszigeteltként történő megéltsége ellen - s interjualanyaink odamennek dolgozni, ahol az ismerős, a koma, a testvér dolgozik, hogy legyen ismerős, akivel meg lehet beszélni a dolgokat, s meg lehet vitatni a történeteket. Védekezésképpen tehát a nem-ipari viszonyok kovácsolta kapcsolatok lépnek elő elsődleges fontosságúak. Falvak indulnak így útnak, utcásorok lépnek be brigádként építkezésekbe, barátok mennek Sztálinvárosba, majd később egy-egy új üzembe.

De mit is jelent az ipari munka avagy pontosan a nem alkalmi mezőgazdasági munka?

Nagyon korán kelést. Van aki 3-kor felkel, hogy a munkába vivő busz érkezésére már készen legyen. Van aki 4-kor kel, mert közelebb lakik a bányához, üzemhez. Van aki 5-1/2 6-kor, mert lakókocsija éppen a munkahelyének területén áll.

Az asszonnyal, a gyerekekkel reggel már nem találkozik. Este talán megvan erre is esély, de a délutánt a ház körüli munka, saját, esetleg a szomszéd vagy idegen gazda földjén való munka tölti ki. Nyáron pedig a harmadik, negyedik, ki tudja hányadik munkában való részvétel.

A táskába az időszaktól függően kerül be valami. Volt akinél csak a hatvanas években került be a zsiros kenyér, volt aki az üzemi konyhán evett már a kezdetekbe, s volt, aki a munkába még a végén sem vitt semmit. Inkább végigdolgozta az ebédidőt, hogy így is több legyen a pénze.

Aki távol lakik a családtól rá van utalva a szállás közelében levő boltra, de leginkább csak a kocsmára. Oda este is be lehet nézni, végülis nincs más.

Egy-egy üzem környékén van kultúrház. Interjualanyaink között vannak, akik részt vesznek a színjátszócsoporthoz, énekkar, táncsoport próbáin és fellépésein. Találkoztunk olyan munkással is, aki későbbi zenészeveinek alapjait az amatőr zenekarban töltött órákkal alapozza meg. /lásd Karrier/

Az asszonyok, nők, lányok számára a műszak után a gyerekek, a mosás, a főzés, a takarítás vár, nem ritkán a nagybeteg szülő ellátása. De volt aki a testvéreire felügyelt, vagy később a testvérek gyerekeire.

Nagyon szegény ház az ahol nem tartottak disznót, tyúkot, kacsát, baromfit. Interjualanyaink nagy része ide tartozik, hiszen a böllért is meg kellett fizetni, a nyulaknak takarmányról kell gondoskodni. Itt a lehető legnagyobb egyenlenségeket tapasztaltunk. Nem volt ebből a szempontból annak jelentősége, hogy valaki falun lakott-e vagy városon, mivel a városi kertés házban éppúgy találkoztunk disznóval, mint ahogy tanyán a nagy szegénység képeivel. Pedig az otthoni állatállomány és a kert gyü-

mölcsei-zöldségei nagyban befolyásolják a családok élet-színvonalát.

Interjúalanyaink fiatalon léptek az éppen kiépülő iparba. Azt gondolhatnánk, hogy a fiatal munkaerő szakmát tanul, és elsajátítja az iparosítás során alkalmazott technológiák kezelését. Nem ez történt. Sem szakmát nem tanult, vagy ha igen főleg építőiparit, sem a technológiai folyamatok irányításához nem ért. Életútjának folyamánt - mint ezt említettük - valóban a nyers fizikai munkaerejét bocsátotta a munkaerőpiacon áruba.

Természetesen mint minden összefüggés, ez sem általános. Mert vannak akik megtanultak bizonyos gépek kezelését, ügyesebbek és értenek valamilyen technikai eszközhöz. Azonban ezek a gépek hallatlanul primitívek fűrészgép pl. az erdőgazdaságban -, vagy egyszerűen kezelhetőek - darugép -. Azok számára mindezek ellenére, akik az egyszerű gépi műveletek kezelését megtanulták, pusztán ez a tény mégis jelent valamit, valami kiugrásfélét, valami többletet az előző munkájához képest, vagy a többiekhez viszonyítva. A darus a munkafolyamaton belül szerveződő együttműködésben fontosabb szerepet kap, mint a műhelytakarító, vagy nagyobb figyelemmel tüntetik ki társai, mint amíg nem volt darus.

Interjúalanyaink munkahelyeiken - erre is utaltunk - szüntelen konfliktussorozatban éltek. Az a benyomásunk alakult ki, hogy ők a tipikus konfliktusvállalók közé tartoznak. Helyzetüket nyilván befolyásolta munkájuk tartalma, ill. a munkafolyamat során létrejövő együttműködésben elfoglalt helyzetük. Konfliktusnak értelmezzük azokat a szituációkat is, mikor a

bér elégtelensége miatt nem a bérezési feltételek befolyásolására törekedtek, hanem új munkát és kedvezőbb bért keresve kiléptek. És a dolgok paradoxona, hogy éppen ezért nem kaptak soha sehol több bért, és kedvezőbb munkát. Állandóan cserélve munkahelyeiket, mindig újra kezdték, de a fontosabb pozícióváltás előtt már továbbálltak. Magatartásuk oka úgy gondolom röviden az, hogy amit nem tudnak társadalmi-kultúrális gyökereik miatt, az az érdekérvényesítés képessége, ezen belül is az intézmények és szervezetek befolyásolásának képessége. Hiányoznak azok az emberi normák, melyek a konszenzusképességet, a vezetéssel szembeni együttműködést - s nem a pusztá adaptációt - vezérelni tudnák. Ezen a ponton a zárt, és örök egyéni küzdelemre alapozott munka- és életfelfogás szenved vereséget. A kiszolgáltatottság, és a perifériálét szülői családjában, munkahelyeiben olyan etikai értékeket tanulnak meg, melyek az önkizsákmányoló munkát még lehetővé teszik, de a konszenzussorozatra épülő racionálisan kalkulatív életvezetést már nem. Az életfelfogás elég a magányosan megvívott küzdelem lefolytatásához, de eredményességéhez kevés.

Természetesen nem akarjuk az "objektív" helyzetet, a munkaerőpiac működését, a hatalmi mechanizmusok hatását áttolni az etikai viselkedési normák területére. De itt és most interjúk tapasztalatait elemezzük, mikor is a magatartásokat vezérlő értékekkel szükségképpen többet foglalkozunk.

6./ Karrierék

Nagyon nehéz annak tisztázása mit is nevezhetünk karriernek. Mert az olvasó joggal kérdőjelezi meg, vajon a két infarktussal bajlódó interjualanyunkat karriert befutott embernek kell-e tartanunk? Fontos tehát annak meghatározása, mihez képest tekintjük sikeresnek a sorsukat, ill. sikertelennek az életüket.

Nagyon nagy általánosan fogalmazva, azt az interjualanyt tekintettük sikeresnek, aki a periféria helyzetből kitört. Kikerült a nyomor és a szegénység szorításából, munkájában, életében a társadalmi felemelkedés pályájára állt.

Inkább csak sodródott. Mert a karrierék elemzésének első lépcsőjében el kell mondanunk, a véletlen műve az egész. Véletlen hogy ki jutott előbbre, de véletlen az is, hogy hogyan. Mert véletlennek kell tekintenünk valakinek a származását, /ebből a szempontból/ vagy azt, hogy éppen pályájának döntő szakaszában tört ki az 1956-os őszi válság.

A véletlenségen kívül van még valami közös ezekben a sorsokban. A rugalmasság. Nem pusztán a mobilitás - ez mindenkiben megvan, hanem a reagálóképesség, az újra /?/ talán a változásokra/ adott gyors válasz.

Még egy közös jellemzője van a karriereknek. A karriert befutott embernek támogatója, barátja van, nem pusztán olyan akivel "jóba van", hanem akivel - vagy akikkel - együttműködik, kölcsönösen támogatják egymást, egymás sorsában résztvesznek.

1./ A maszek

Lassan lett azzá aki. Dolgozott sok cégnél, sok vállalatnál, de a faluból sohasem ment el. A faluban volt a munkák között választási lehetősége, és ő sohasem kötötte le magát. Vigyázott a mozgékonyására, már a hatvanas években olyan munkahelyen találjuk, ahol maga osztotta be a munkaidejét. A felszabaduló időben így plusz munkát tudott végezni. Szüleitől a munkavégzés természeti szükségességén kívül mást is örökölt. A munkavégzés során szükséges mérlegelés és kalkuláció képességét. Mert sváb faluban nőtt fel, és sváb környezetben él mind a mai napig. Mondhatnánk "okosan" dolgozott, mert mobil munkahelyei révén nemcsak a faluban lett ismerős, hanem a járás, a község vezetői előtt is, s ez a tény a német nemzetiséggel szembeni hátrányos megkülönböztetések eltörlése után perdöntőnek bizonyult számára. Kőműves lett - oly sok munka után -, s megrendeléseit az államtól kapta, ami szilárd munkát, piacot és keresetet jelentett számára. Idővel a község egyik vezető személyisége lett végül a község vezetői között vett magának szólót, amit nyugdíjasként egyedül művel meg. Egyedül.

Egyedül, mivel egyetlen gyermeke - egy lány - az NSZK-ba ment férjhez. E tény - és a falu kitelepítetteivel kiépített jó kapcsolata anyagi helyzetét alapvetően befolyásolja. Minden évben többször jár kint, rokonok látogatnak haza, közben alkalma és lehetősége nyílt olyan anyagi javak beszerzésére, melyekre még az itthoni maszek kőműves életvitel mellett sem lett volna lehetősége.

A karrier vége: a félelem. Az egyedüllétől, a magára maradástól. S nem alaptalanul.

2./ A vendégmunkás

Munkássorsa majdnem a hetvenes évek közepéig hasonlóan alapul mint interjualanyaink nagy többségének. Sokfelé vállal munkát, főleg kisegítő munkát. A hatvanas években hazatér falujába. A faluban éppen egy - később virágzó - termelőszövetkezet kezdi kibontakoztatni szárnyait, mikor beáll ebbe a szövetkezetbe. Építésekben dolgozik segédmunkásként, majd megtanulja a tsz kazánjainak kezelését. A kezelésből előbb-utóbb szakmunkásbizonyítvány lesz, aztán komplex kazánépítési szakma. Innen kerül ki - a tsz különböző gazdasági ügyeskedése révén-. Algériába, mezőgazdasági üzemet építeni. Az itt kapott pénzből, ill. a hazatérés után átváltott jövedelmből valósul meg a nagy "kiugrás", az anyagi háttér rendezése. Gyakorlatilag sikerült mindazt elérni, amit a magyar viszonyok közepette aligha sikerült volna. Megvan a ház tatarozása, átépítése, Lada 1300-as új gépkocsi, színes tv. Nyugdíj előtt még gondol egyet, és kimegy az NSZK-ba dolgozni, de ez az akció sem neki, sem a tsz-nek nem üt ki valami fényesen. Mindenesetre azért csődöt nem jelent számára ez a kis kiruccanás.

Véletlenek sorozata alakította itt is anyagi kiugrásának minden elemét. Olyannyira, hogy a kinti tartozkodások sikeressége sem tőle függött, hanem az ottani munkaerőpiaci helyzettől, ill. a már megkötött államközi egyezményekről. Ami az előny, az az életében a hátrány, az olcsó

munkaereje. Tulajdonképpen külföldre is ezért került ki - főleg másodszor - és kint döbben rá, hogy szaktudásának piaci értéke valójában milyen értéktelen.

3./ A rendőr

Amennyiben nem tünne abszurdnak, azt mondhatnánk, őt a büntetés még idejében érte el. Arra gondolunk, hogy még ipari tanulóként kapott elmarasztaló büntetőítéletet, s így életének későbbi korszaka tulajdonképpen e tényről függetlenül zajlott. Családja a büntetés időpontjába még nincs, ahogy mondani szokás előtte áll az egész élet. De milyen?

Éppen katona, mondanom sem kell a bányában, mivel ez a szakképzettsége, mikor kitör az októberi vihar. Nincs hova mennie így marad, több társával együtt. Sem Pestre nem megy - ahova Maléter hívja a bányászokat - sem Nyugatra. Vigyázzák a bányát, le nem szerelnek, sőt termelnek tovább, és elvégzik a szükséges javításokat is. Bányászok jórészt, a vérükben van a bánya iránti megbecsülés. November 4-től kezdődően itt marad, majd Decemberben beáll a karhatalom kötelékébe. Innen rendőrnek áll, és a rendőrségtől megy nyugdíjba a második infarktusa után. Életvédelmi nyomozó /gyilkosságok, öngyilkosságok/, tehát nem éppen szélárnyékos területen dolgozik.

Munkáját a rendőrségen is az jellemzi, ami talán felszabadulása után a bányában jellemezte, a pénz a fizetés központba állítása, és az önkizsákmányoló munka. Mindez azt jelenti, hogy kitüntetések, előléptetések helyett a béremelést választja - így most elég szép nyugdíja van, de azt is

jelenti, hogy ha kell napokig nem alszik, nem eszik, míg a nyomozócsoporthoz az ügyet meg nem oldja. Életvezetésében, életmódjában tehát ismét csak hasonlít arra a sok ezer társára, akik ha rendőrök nem is lettek, mégis ugyanúgy cselekedtek sokezernyi munkahelyükön.

Kiugrása - ami az anyagi sikerben, a munka viszonylagos "kényelmességében" jelentkezik - egyéni, sem a gyerekek, sem a feleség nem járta végig ugyanazt az utat. Viszont a gyerekek fele - igaz három lány gyerek van, és a vejek családjá is besegít - biztosítani tudta a sikeres életkezéshez szükséges anyagi háttérrel.

Nagy árat fizetett a felemelkedésért. Fél szava sohasem az életnek szól, hanem a harmadik infarktusban kopogtató halálnak.

4./ A_bőgős

Aki a cigányságot kicsit is ismeri tudja, hogy a muzsikus cigány a sajátos társadalmi-etnikai hierarchia csúcsán foglal helyet. A hierarchia csúcsára jutni nemcsak képesség kell, pl. hogy valaki szépen bőgözzön, hanem kitartás, nem mindennapi akarat, ahogy ezt interjúalanyunk esete is példázza. Fiatalon, szakma nélkül munkába áll. Szakmát ha akar, akkor sem tud tanulni, hiszen öt testvérével együtt árvasorsra ítéltetett. Apjától maradt a muzsika szeretete, és a muzsikálni tudás. De egyelőre nem tud vele mit kezdeni. Dolgozik tizenkétévesen.

A felszabadulás után is segédmunkát végez, Acélgyár,

Üveggyár, sorra jönnek a munkahelyek, de aztán megmarad az Üveggyárban. Katonaság, ahol csak arra vigyáz, ki ne tűnjön valamivel, majd ismét segédmunka. Közben az ötvenes évek kultúrszervezői teremtenek számára egy kiváló szereplési lehetőséget, a kultúr csoport zenekarának aktív tagja lesz. Ahogy oldódnak a fékek, másodállása lesz a város valamelyik vendéglőjében játszó zenekarban. Innen hosszú és kitartó munka - majd tizenöt év - kell ahhoz, hogy hivatásos zenész legyen. Még ma is az, de ma már tánczenekarban, basszusgitárosként zenél.

A zene valóban az élete volt. A gyárban szemináriumra, továbbképzésre nem járt, mivel zenélni ment. Így fizetésemeléseket sem igen kapott. De ő türt mindent. Tünni is kellett, mert neki hét gyereke lett. A zene az élet volt, de mentőöv is, mivel csak ezzel tudott lakást szerezni a családjának, - hiszen a tanács kidobta -, butort vásárolni a férjhez menő lányainak, és hozományt adni a fiaianak.

Kitört a cigánylétből. De gyerekei, és a gyerekek botrányos házasságai miatt ma is egy ólszerű tákolmányban lakik. Betegen - az idegei az éjszakázástól tönkrementek -, családi konfliktusok közepette jár zenélni. A sok-sok év hallgatás, a sok év türés mostanában megszólal benne, s mivel az éjszakai mulatókból sokféle vezetőt ismer, közéleti szereplést vállalt. Nem nagyot, nem funkciót, hanem utat akarnak építeni a cigánykolóniára, azt akarják, hogy a szemetes kukákat el is vigyék, ne csak letegyék a ház elé

Ők voltak a sikeres emberek. A tények értékeléséről vélekedjen minden olvasó a maga tudása és felfogása szerint. A kutató feladata a tények leírása volt. Ugy gondoljuk ez sem kevés.

Ezek után közzé teszünk három interjú szöveget. Hármát, de olyanokat, melyek modellértékűek.

Interjú S. Ferencsel:

V.: Én 27-ben születtem Gáván. Öten voltunk testvérek.

Három lány, és két fiú. Én már hat éves koromban dolgoztam.

K.: Hat éves korában?

V.: Már hat éves koromba. Már nem önálló munkavállaló voltam, hanem iskolába jártam, általános iskolába. Mikor az iskolából hazamentem, nem tanulás volt, hanem menni kellett krumplit szedni, vagy menni kellett krumplit vetni. Attól függ, hogy milyen évszak volt. Nálunk a családban az volt első perctől kezdve a nevelési téma, hogy a szüleim szigorúak voltak, nagyon jók voltak. Nagyon szerettük őket. Azt mondták, hogy olyat nem ismerünk, hogyha valamire azt mondjuk, hogy ezt meg kell csinálni, hogy nem. Ilyet nem ismerünk. Szegények vagyunk, tehát tessék elhinni, úgy megértettük gyerek ésszel, úgy megértettük. Nemcsak mi, hanem az akkori fiatalság tulajdonképpen sokkal jobban megértette akkor azt a helyzetet, tudomásul vette, mint most. Mert most nem veszik tudomásul.

K.: Hogyha már itt tartunk egy pillanatra, akkor hogyan látja mi az oka ennek? Hogy akkor ez ilyen magától értetődő volt?

V.: Tetszik tudni, előrebocsátom, hogy a beszélgetés alatt én senkit nem akarok megsérteni. Senkit a világon. De ... a fiatalok akkor öntudatosabbak voltak, mint ma. Megmondom azt is, hogy miért. Mint mondtam is, ha a szülő azt mondta, vagy a tanár, vagy egy idősebb ez van, így van, akkor azt mi tudomásul vettük, kontermáció nem volt. S mindig beigazolódott. Tudom, hogy a fiatalok szeretik megváltani a vi-

lágot. De a világot megváltani csak munkával lehet és kemény munkával.

K.: Most úgy tetszik látni, hogy keveset dolgoznak?
Vagy mi az az igazi különbség?

V.: Mert máma a fiatalok azt mondják, hogy tanulok, járom a világot ... de ez munka nélkül nem megy. Én nem értem máma azokat a fiatalokat, akik nem tudnak mit kezdeni az idejükkel. Én ezt a mai napig sem tudom tudomásul venni. Mert nekünk otthon minden perc, minden óra ki volt szabva, meg volt. Magunktól is csináltunk, nemcsak parancsszóra tudtuk azt, hogy mit kell csinálni, és meg is csináltuk. Ha kellett 10 km-re a falutól mentem kapálni. Éjjel egy óra-kor indultam el, hogy kiérjek mire a nap jön felfelé. 8 éves koromba ez így volt. 6-8 éves koromig ez így ment. Melletünk volt egy vásártér, ott ha nagy vásár volt, akkor vittem a korsó vizet árulni, 2 fillérért adtam egy fedővel.

K.: Milyen vizet vitt? Kútvizet?

V.: Kerek kút vizét, meg szükség volt a pénzre is. Évenként ez így ment. Iskolába úgy ment a tanulás, hogy elmentem reggel. Mondjuk hamarabb fel kellett menni egy fél órával, órával, kétszer-háromszor átolvastam, akkor mentem át az iskolába. Volt úgy, hogy az iskolába csináltam meg, hamarabb keltem fel, és ott csináltam meg a leckét, vagy ott olvastam el. S akkor az is könnyebb volt abba az időben, mert csend volt az iskolában, mindenki a helyén volt. Esetleg mondta a szorzótáblát egyöntetűen az egész. Tehát volt idő ott tanulni, hogy átolvassam.

Ha kétszer átolvastam, nem tévesztettem.

K.: Tanítóra hogyan emlékezik vissza?

V.: Nagyon jó tanító volt. Szigorú volt, kemény volt. G. Gyulának hívták. Most Nyiradonyba van. De hát az olyan tanító volt, hogy na. Azt mondta, délelőtt-délután jártunk egy időszakban iskolába, hogy a négy osztály járt együtt, hol a hat járt együtt. Azt mondta, hogy na gyerekek, aki délutánra tudni fogja a leckét, ami fel van adva minden tantárgyból akkor délután játék. Lányoknak külön, nekünk fiúknak meg a foci külön. Megkezdődött az iskola, villámkérdés, nem lehetett gondolkodni. Ugy vágni kellett egyből rá a választ, ha valaki nem tudott volna, mert akkor az egész osztály azért nem játszhatott volna. Azt mondta, ha egy nem tudja, nincs játék. Még 10 perc sincs, csak az az egy-két perc, míg kimegy a WC-re. Akkor minden meg van tiltva. De ha megy a tanulás, tudja mindenki, akkor foci. Velünk játszott. velünk futbalozott, közénk állt a délutáni tanulási idő alatt. Sokszor tovább is.

K.: Hányen laktak a családban? Hány tagu volt a család, akikkel együtt éltek?

V.: Öten voltunk testvérek, apám, anyám. Először kint laktunk, de aztán mikor kezdtem iskolába járni, akkor beköltöztünk a faluba. A temető mellé, temető őrnek. Nyújtottak ott egy lakást, amiért nem kellett fizetni. Tehát az a lakás közös volt az egyházzal is és a községé is. Elöl egy szoba-konyha volt, amiben mi laktunk. Hátral volt egy külön bejáratú nagy, olyan 6x6 m-es helyiség, az ilyen szegény ház volt. A község ilyen elesett öregeket tartott ott. Utána volt

még hátrább egy kamra, egy nyári konyha, ami a miénk volt megint. Ezért, amiért ott laktunk, ezért a temetőre vigyázni kellett. - Annyi volt az egész, ha meghalt valaki, a sirhelyet ki kellett mérni. Kiásni nem nekünk kellett, hanem volt egy önkéntes sirásó. Ki kellett mérni a sirhelyet ... Volt egy temető, ami az 1700-as évekből is meg volt, műemlék volt. Meg van a mai napig is.

K.: Ezért fizetést is kapott az édesapja?

V.: Nem. Csak az, hogy a lakásban lakhatik.

K.: Tehát továbbra is járt napszámba, vagy földet béreltek?

V.: Volt egy nagyon nagy kert, ami be volt gyümölcsösítve.

Az a községé volt. Már arra is vigyázni kellett. A permetezésre, azt a község oldotta meg. De a metszést, az aljának a rendben tartása az a mi dolgunk volt. Ezért ehettünk volna, amennyit akartunk. Ez nekünk nagyon jó volt. Tessék elképzelni, hogy 60, meg 80 fillérért kapáltam egész nap napszámban, meg kaszáltam már 10 éves koromban. 80 fillérért, meg egy pengőért.

K.: A többi testvér is ugyan úgy élt, mint Maga?

V.: No kitérek rá. A bátyámmal, meg a nővéremmel volt ilyen vállalkozás, egy paraszt bácsi volt ilyen vállalkozó, hogy házat épített vert falból. Ilyen hosszú, egyenes rudak vannak leállítva a földbe, össze vannak kötve, a két rúd közé ilyen széles deszka van betéve. A szegélyebbjei így építkezett. Ez a vállalkozó felvállalta, egy szoba, konyha. Kinek milyen. Akkor voltunk huszan, a faluból kiszemeltek, akik állandóan mentünk neki dolgozni az iskolaszünetünkben, és mentünk tanyákra, meg a falutól 10-15 km-re.

Ahol volt a környéken ilyen munka, mentünk csinálni nap-számba. A lányok hordták kosárba, volt két férfi, aki megkeverte a szalmás sárt féllágyra. A lányok hordták, kosárba öntötték bele, egy döngette, mert simára el kellett keverni, a másik három-négy éles bunkós, aki tömörítette, hogy a fal sima legyen. A bátyámmal jártunk 40-ig. 40-be Pesten volt rokonunk, attól kaptunk levelet. Egyik alkalommal is kint voltunk Rakamaz alatt a falutól vagy 102 km-re. Egy tanyán voltunk kint. Egy este hazajöttek, hogy ennivalót hozzanak az egésznek enni. Bátyám ezalatt már el is ment Pestre. Kapott egy levelet, hogy azonnal menjen, mert a postánál volt egy üres hely. Akkor csak protekcióval lehetett bejutni. Nagyon nagy volt, s nyomás. El is ment a hajnali vonattal Pestre. Onnan ment nyugdíjba.

K.: A testvérek idősebbek voltak, vagy fiatalabbak?

V.: Öten voltunk testvérek, én középső voltam. Bátyám volt a legidősebb. De szoros volt az évszám, mert ő 24-es volt, a nővérem 25-ös, én 27-es, majd utánam aztán a hugom 33-as, azt hiszem, még volt egy kicsi hugunk, de az négy éves korában meghalt. Azt sose felejttem el, mikor halt meg. Mindenkit név szerint az ágyához szólított, így köszönt el. Mindenkit névszerint. Mondta, hogy most már én meghalok, Isten veled. Tetszik tudni milyen borzasztó volt az? Ott álltunk, nagyon szerettük azt a kis hugunkat. Mindenkitől elköszönt, akkor aztán meghalt.

K.: A 30-as években voltak már egy faluban óvódák?

V.: Igen. Ahol születtem járási székhely volt, pénzügyőrség,

szolgabírói hivatal, óvodája volt, középiskolája volt.

K.: És nem kellett fizetni érte? Nem tudom mennyire voltak szegények, akkor úgy 1940 körül?

V.: Biztos nem sokat kellett fizetni. A középiskolába mindenki járhatott, nemcsak a katolikusok volt egy pap, aki sokat tett a közért! A felszabadulás után ide hívták, oda hívták ugye 50-be. Mindenütt ment vele a nép tömegesen, nehogy lekapcsolják, és baj legyen vele.

K.: Nem lett baja végül?

V.: Mindenki szerette. S a falu sokat köszönhet neki,

K.: Nem lett végül baja a papnak?

V.: Nem. Még utána sokáig ott volt. Aztán elhelyezték sok év múlva. De azt nem tudom hová.

K.: Az édesapja a 30-as években és a háború alatt mivel foglalkozott?

V.: Édesapámat, már a 37-be megkezdték hivatni befelé.

Készülni kellett, őtet egyből megtalálták katonának. Akkor bevitték két hónap- négy hónap- hat hónap, hazaengedték. Egy-két hónap múlva megint vitték, megint hívták. Szóval órá már attól kezdve nem lehetett számolni munkában. 38-ban leszereltették, már úgy, hogy tüdőbeteg lett. Szóval megfázott. Nyiregyházáról Debrecenbe gyalog meg ilyen szekéren mentek. Ősszel, már havas eső esett, és a saját kiskabátjukban voltak. Akkor annyira megfáztak mind, aki akkor abban beleestek, hogy ő akkor tüdőbeteg lett. Még utána sokat hivatották be, de leszereltették, mert ott az orvos megvizsgálta. Betegnek találta, haza engedték. Otthon volt, megint csak bevitték, de másik helyre. Utána aztán még hívták Erdélybe, Felsőmisolyra. Még akkor

is behívták, amikor már nagyon beteg volt, és készülődtek a háborúhoz. A Kárpátokba hordták felfelé az ágyukat, meg a géppuskákat darabonként fel a hegytetőre. Köppényt nem adtak, hanem csak a zubbonyba. Lent jó idő volt a völgybe, de fent amikor a hegytetőre értek ott már hó esett, meg süvített szél, ott megint megtetőzött. Aztán a végén leszereltették őket, már a faluban mindet, mert együtt tartották a nyolcat, vagy tizet. Amikor leszereltették a többiek egy 5 éven belül mind meghaltak, apám bírta 45 júliusáig. No de azt mondta az orvos ekkor olyan kezdetleges volt a tüdőkezelés, hogy azt mondta nem ragályos. Nem kellett neki dolgozni, de sok zöldséget, vitamint kellett enni. A zöldség meg is volt, de hús nem igen volt. Ugy tessék elképzelni, hogy a levesből a zöldséget is kiraktuk neki, mert úgy szerettük.

Összetartás nagy volt a családban, annyira szerettük egymást. Nem is volt arra időnk, hogy vagyonon, vagy valamin ugye összeszólalkozzunk, de komolyabb nem is emlékszem, hogy lett volna a családban. Még a mai napig sem volt. Amikor kijártam a hat osztályt, közben leventébe kellett járnom. Hat osztály után ugye jön a két ismétlő, azt ki kellett járni. De már a két ismétlőt úgy jártam, hogy leventébe is jártam, meg iskolába is jártam, kétszer, kedden, meg pénteken. Az nagyon jó volt. Tessék elhinni, hogy a mai napig is elkélne, nagyon jó volt ... mindig ment szakaszonként feljebb-feljebb, s mire a legfelső szakaszba jut, akkorára kész bevonulási katona volt korra is, meg kiképzésre is. Kész katonává volt kiképezve, meg minden. Olyan jó gárda volt, olyan jó együttes volt az

is, énnekem jó szórakozás volt. Csak az, hogy mindig észbe tartani, hogy jaj kedd van, leventébe kell menni, az volt nehéz. De én szerettem dolgozni. Amit csináltam, azt szerettem jól megcsinálni.

K.: Ezt befogják számítani a nyugdíjba?

V.: Most kaptam **egy papírt**, valamelyik nap a Nyugdíjintézetől, hogy van 34 évem és 216 napom. De amit beküldtem igazolást 1942. január 31-től 50-ig, arra meg azt írja, hogy nem került elbírálás alá. Közbe irt a nővérem tegnap előtt egy lapot, hogy most voltak kint a Nyugdíjintézetől kivizsgálni az ügyet. Voltak a tanuknál, voltak nővéreméknél, voltak talán még a tanácsnál is. Kivizsgálták személyesen is. Őnáluk voltak utoljára és azt mondták, hogy nagyon-nagyon sok volt rólam írva, és azt mondták, hogy be fognak hívni.

K.: Hát ez nagyon jó.

V.: Hát tetszik tudni ilyen rosszak, meg igazságtalanságok vannak. Annyit dolgoztunk gyerekkoromtól kezdve, mint egy állat, tényleg, és akkor ez az időszak nincs, mert nem volt munkakönyv, mind elveszve.

K.: Miután haza ért a háboruból, 45 és 50 között az hogyan telt el? Milyen munkákkal?

V.: Ugy el kezdtem jól dolgozni, meg tetszik tudni, senkit nem akarok vele megbántani. Az, hogy valakinek abba az időbe, hogy volt munkája, hogy volt kenyere az nagyban függött attól, hogy milyen munkát végzett. Milyen követelőző volt, vagy milyen jó munkát végzett. Aki jó munkát végzett a mezőgazdaságban, bármit amit rábiztak, ami adódott munka elvállalt mindent megcsinált azért a kis

pénzért, én rá voltam kényszerülve arra, hogy a család fennmaradjon, legyen mit enni, hogy nekem mindent meg kellett csinálni.

K.: Akkor kivel élt együtt? Az édesanyjával, nővérével, húgával, vagy hogyan éltek akkor?

V.: Apám 45. július 6-án meghalt, és akkor is oda voltam kaszálni, mert ugye volt egy tehénke. Minden évben mértek ki nekünk tiszatöltést 50 m-t, 20 pengőért. Azt kaszáltuk és azon termett annyi fű mindig, hogy a tehénnek elég volt. Akkor is oda voltam kaszálni. Minket a szüleink kicsi koromtól, gyerekkoromtól arra neveltek, azt nevelte belénk, hogy becsületesen dolgozni, nem hazudni, nem lopni, és nem kíváncsiskodni másnál.

Tessék elhinni, hogy amikor mi **pulyák** este elmentünk a szülőkkel, ettek, vagy vacsoráztak, valakinek jobban tellett, mert tehetősebb volt, mi nem ehattunk, nem kíváncsiskodhattunk. Tudtunk magunkon uralkodni, hogy nem, nem. Még ha kínált akkor se vettük el, csak ha azt mondta anyánk, hogy szabad, vegyétek el. Az akkori nép, ugy fiatalság, mint öregek még szerették egymást, segítették egymást és megértették a háború után, hogy ez az ország romba van, ezt fel kell építeni. De ezt csak nekünk kell, mert minden országnak meg volt a maga terhe, meg a maga baja. Nem várhatott küldöldi segítséget akkor az ország. Ezt nekünk kell felépíteni, nekünk kell csinálni. Csináltuk, csináltuk, dolgoztunk és nem követelőztünk. 42-be mentem az iskolából hazafelé és már jó 100 méterre voltam a lakástól, amikor az árok parton a fa közt megpillantottam

egy fekete ridikült. Bemegyek, hát kicsi érok volt. Kiveszem. Tele papirpénzzel, száz pengősökkel. Mindenkit ismertem, tudtam, hogy ez nem idevalósié volt. Nem tudom, hogy kerülhetett oda. Összezárom, hónom alá teszem, megyek haza jön velem szemben egy fiatalember, de olyan jó katonaviseltes volt már kora, olyan huszon felől. Láttam, hogy széjjel nyitom és belenézek. Odaér és azt mondja, lelted öcsi, lelted? Mondom leltem. Mutasd. Kivette a hónom alól, elvitte az egészet. Legalább egy-kettőt adott volna. De tetszik tudni nem is sajnáltam. Elmondtam mikor hazaértem, azt mondta apám ne sajnáld fiam, nem mi kerestük. Valaki siratta biztos azt a pénzt. Azt becsüld meg fiam, amiért megdolgozol, annak van értéke.

K.: Az első munkába állás hogyan zajlott?

V.: Már az iparba?

K.: Igen, igen 49-50-ben.

V.: Visszamentem Pestre, mert a bátyám írt, hogy Ferkó gyere. Akkor felmentem. Én itthon is azt mondtam anyáméknak, hogy valami szakmát tanulni kell. Már 25 éves vagyok, mindig napszámba fogok járni, meg ...

K.: Na most ezek szerint akkor az 50-es évek végén akkor vonzó volt az iparban dolgozni, és tanulni egy szakmát? Nem volt az perspektíva, hogy az ember továbbra is földet bérel, napszámba jár?

V.: Nekem nem, de a többiek maradtak. A többi falubeliek maradtak. Én elmentem. Anyám nehezen engedett el. Mert hát ugye egyetlen fiát engedte el otthon, a kenyér keresőt. De hát el kellett menni.

K.: Akik otthon maradtak, meg a testvérek, a lánytestvérek?
Akkor kereső nélkül maradtak?

V.: Ők otthon maradtak igen. Minden vasárnap hazajártam. Amikor hazamentem dolgoztam, amit addig kiépitettünk gazdánál helyet, ők azt folytatták tovább, dolgoztak tovább.

K.: Keresetre emlékezik-e? Mi volt az első kereset, hány forint volt?

V.: Hát én a bútorgyárba mentem, pont a lakással szembe. A bútorgyárba hogy mondjam, tiszta pestiek voltak, de engemet olyan szívesen fogadtak, énvelem ott egy szóval nem éreztette senki, hogy én egy falusi suttyó gyerek vagyok. Jó munkát kaptam. A lemezlakatos műhelybe kerültem. Azt mondta a művezetőm, hogy S. kartárs van átképző itt a vállalatnál, ha akarja a szakmát megszerezheti. Nappal dolgozni kell, este, munka után iskolába kell járni. Este iskola, nappal dolgoztam. Hat hónapig kellett járni iskolába és ott szabadultam fel lemezlakatos szakmában. Ott kaptam szakmunkás bizonyítványt.

K.: 50-51 körül mennyit keresett?

V.: 450 volt az órabérem azzal mentem fölfelé.

K.: Olyan 900,-~~ft~~ körül lehetett talán.

V.: Igen. Ugyhogy én megkaptam a kedvezményes vasuti igazolványt. Minden vasárnap hazaszaladtam. Egyenesen a munkahelyről a vonathoz, majd a vonattól egyenesen a munkahelyre. Csináltam ezt-azt, hiszen két évig, aztán nem birtam. Akkor aztán írt az unokatestvérem Miskolcra, hogy gyere le ide hozzánk dolgozni, jó hely van. Akkor tényleg közelebb lesz, fele annyi út lesz hazajönni. Aztán eljöttem Pestről.

K.: Na most akkor még maradjunk Pestnél, kivel lakott ott?

V.: Ott laktam a bátyáméknál, nagynénémnél. A nagynéném férje meghalt, és ott laktam náluk. Nem mentem albérletbe.

K.: Hárman laktak ott?

V.: A nagynéném, a bátyám meg én.

K.: A munkahelyen végülis milyen világ volt? Ott végülis egészen más volt, mint a paraszti világban.

V.: Nekem csak jó tapasztalatom volt. Engem jó munkával láttak el, igaz, hogy dolgoztam is. Betanítottak egy ilyen peremező gépre. Mert azon a gépen egy ember tudott dolgozni, de nem volt, aki váltse. Megindult egy ilyen vas-hordó üzemrész. Annak a hordónak a peremét peremező gép csinálta, s csak a beindulásához ll művelet kellett, kéznek-lábnak. Széken kellett ülni, kéznek-lábnak ll művelet volt csak az indulása. Két hétig ott kellett állni mellette és csak figyelni a kapcsolást, hogy mit csinál. Egy rossz kapcsolás, eltört a gép, vagy valami baj lett. Na én odakerültem, van-e hozzá kedvem? Van. Abba az időbe új munka volt számomra. Én betanultam. Én már egy hónap múlva ugyanszt teljesítettem, mint a másik, mert teljesítmény volt már akkor. Azt hiszem 101 darab volt a 8 óra alatt a teljesítmény. Na végeztem a dolgomat annyira jól, hogy egy hétig ezen a gépen dolgoztam, egy hétig a műhelybe, lemezt csináltunk, egyik művezető ment a másikhoz. Add már ide nekem a S.-t. Amikor letelt, S. gyere vissza a műhelybe.

K.: A művezetők milyen emberek voltak? Milyen volt a viszony a művezetőkkel?

V.: Nagyon jó. Én nem is hittem volna, hogy egy falusi suttyó gyerekeknek, már így mondom magamra, ilyen jól fogadjanak és soha nem éreztették velem azt, hogy én falusi vagyok, ők meg városiak. Segitettek mindenbe. Szakmailag, anyagilag nem. De hát nem is vártam el. Mindent megmagyaráztak szépen, mit hogyan kell csinálni. Volt türelem. Én a legnagyobb elismeréssel tudok beszélni, én nagyon szerettem az ottani embereket. NB I-es kapus volt a kollégám, akivel dolgoztam. Soha nem éreztette velem, kivitt a pályára, üzemi bajnokságba futbaloztam, mert szóval foglalkoztak velem. A végén tulajdonképpen azért is jöttem el, mert annak a műhelynek a végébe, ahol az én gépem volt építettek egy galvanizáló üzemet. Rettenetes savas, erős kénsavas szaga van. Ezt megépítették és az üzem beindult. Én beszaladtam a géphez, befogtam a számat, meg bekötöttem, csináltam amíg birtam szusszal, utána ki kellett szaladni az udvarra a friss levegőért, mert egyszerűen nem birtam.

K.: Nem próbálta meg, hogy másik munkakörbe kerüljön?

V.: Innen már nem akartak elengedni. Azt mondták, hogy tanítsak magam helyett mást, akkor átmehtek a másik üzembe. Hiába, azt mondták én magam keressem meg, azt akit betanítok a fiatalok közül. Én egyet odavittem, és nem tudtam betanítani, mert nem tudta megcsinálni. Na aztán a végén ott kellett, hogy hagyjam őket. Itt ez az unokatestvérem, hogy gyere le Miskolcra. Itt nem intézkednek, hogy más munkahelyre menjek. Én ezt nem bírom csinálni. Azért nem, mert nem volt gépre ember, s egy egész üzem áll meg, ha én ezt a gépet otthagynom, s akkor ki csinálja

a hordókat.

K.: Abban az időben munkaerőt még lehetett találni.

V.: Nem nagyon áramlott vidékről a nép annyira a városba. Nem nagyon áramlott. Az inkább az 50-es évek után indult meg a városba való falusi áramlás. Addig csak úgy mentek feketék, mint én.

K.: Azért az 50-es évek első felében ...

V.: Ahol én voltam, ott szinte én voltam falusi. Mert aki volt vidéki, az mind olyan volt, hogy előtte már sok évvel ott volt ... Ugyhogy abba az üzemrészbe én voltam, aki vidéki volt, frissen került be a felszabadulás után.

K.: Mennyi időt tetszett eltölteni itt a Fém bútorgyárban?

V.: Két évet. Ott is maradtam volna, és jó sorsom lett volna, ha ez nem jön.

K.: A főnökökkel nem lehetett valahogy egyezkedni?

V.: Nem. Csak akkor már ez a művezető az igazgatóval úgy elrendezte, hogy egyszerűen megáll az üzemrész, ha az a gép nem megy. Én meg megmondtam, hogy én meg ezt nem bírom, mert fulladok attól a savgőztől. Nem akartak elengedni.

K.: Felmondási idő után biztos sikerült másik embert szerezni?

V.: Hát azt én nem tudom, már nem is érdekelt. Mert mérges voltam rájuk, hogy annyira nem voltak annyi belátással, hogy volt aki bírta más gépen, akik dolgoztak. Én nem tudom, énnekem a szervezetem annyira reagált rá, hogy majdnem tönkrement.

K.: 1951 körül ilyen, hogy szakszervezet, az nem működött? Vagy az elképzelhetetlen volt abban az időben?

V.: Nem nagyon tudok róla. Még otthon dolgoztunk volt az a MADISZ meg abba benne voltunk, mert minden ünnepre, karácsonyra, farsangra szerepet tanultunk, hogy 30-40 fiatal összejártunk. Volt egy tanító, aki erre hajlandó volt, hogy tanitse a szerepet. Jó műsoros előadásokat rendeztünk. Nagyon jól együtt volt az a falusi gárda. Volt a MADISZ meg azt is csak mi csináltuk, mert egy parasztháznál jöttünk össze. Olyan középparaszt volt, egy szobát a rendelkezésünkre bocsátott, azt mondta akkor jövünk amikor akarunk.

K.: De most kifejezetten szakszervezet, tehát a munkás érdekvédelem. Ha a munkásnak valami baja van, panasza van. Tehát mondjuk a helye oly mértékben káros az egészségre, vagy igazságtalanul bérezik, vagy hasonlóak. Erre a szakszervezeti bizalmi, aki közvetítette volna a problémákat.

V.: Nem tudom ... gyárba se emlékszek rá ... Annyira gyermekcipőben járt akkor esetleg még ez, hogy tulajdonképpen mindenki a kenyérével volt elfoglalva, nem mert még akkor szólni.

K.: Formálisan létezett, de nem nagyon működött még úgy látszik. Na most a mozgalmi életről kérdeznék. Mennyire próbálgattak szervezgetni, szemináriumokra járni, pártba kiket próbáltak, kik voltak egyáltalán a párttagok is az üzembe? Május elsejére mennyire jártak el?

V.: Akkor még mikor én odakerültem Pestre, jártam erre az átképzőre, de jártam szemináriumra. Jártam szemináriumra is. De az is abbamaradt. Nem volt egy olyan komolyabb mozgalmi élet, akár taggyűlés. Senki engem nem kért meg, csak a munkánkkal foglalkoztunk.

K.: Május elsején felvonultak?

V.: Május elsején felvonultunk. Névsor-olvasás volt. Előtte. Aki nem volt ott, annak a napját nem fizették, ha munkanapra esett. De úgy csináltunk, hogy megjelentünk névsor-olvasás után. Ott voltunk a felvonuláson, csak nem sorban mentünk. Nekem mindig az volt az izém, hogy lássam már meg Rákosit közelről.

K.: Sikerült?

V.: Külön csapodtam mindig a tömegtől és mentem, mentem, úgy furekodtam távol az egész gárdától, hogy én közel kerüljek Rákosihoz. Egyszer felkerültem a Nemzeti Múzeum lépcsőjére, ott szavalt Petőfi..., na akkor megláttam, jól megfigyeltem.

K.: És hogy tetszett? Milyen volt akkor a Rákosi, szóval hogy gondolkodtak róla, még úgy az elején ennek a korszaknak?

V.: Én a Rákosi-rendszernek a hatását már Miskolcon kezdtem érezni.

K.: Itt Pesten még nem volt?

V.: Itt Pesten még nem volt. Miskolcon kezdtem már érezni, mert külön rektak egy üzemrészbe egy szakmunkást, akit oszt elláttak anyaggal, mindennel, abból sztahanovistát csináltak. Őszintén megmondom nem a legjobb szakmunkás volt. Csak valamiért azt kiemelték és azt ellátták anyaggal, keze alá dolgozott mindenki, ezzel csináltattak 170 %-ot. Én meg harmad magammal voltam, egy brigádban és volt két tanuló. Lakatos műhelyben dolgoztam. Tessék elképzelni, hogy normáztatott a normás, ebből bajom is volt. Normázni csak úgy szabad a normásnak, hogy a stopper a kezében legyen, hogy az illető okit normáz bármikor meg-

tekinthesse, tehát láthassa. Ez zsebre tette a stoppert, még a stopper is zsebbe volt, és úgy mérte az időt. Az egyik alkalommal azt mondta a művezető, hogy S. kartárs meg kell csinálni gyorsan 3000 db vasfűrész keretet a városi boltnak, meg azt mondta anyag is van. S jött a normás normázni. Négyzögnek meg esztergálva kell lenni, négy felé befűrészelve. Szegecseles és jön a normás normázni. Zsebbe a stoppere. Egy ráma előkészítésére 40 percet ad a norma. Megkérdeztem, hogy mennyi, azt mondja, hogy 20 perc. Fogtam a kalapácsot, odavágtam, de elhúzta a fejét a kalapács a falnak ment. Sajnos akkor már volt egy gyerek. Hajduböszörményben laktam, onnan jártam be vonattal dolgozni. Közbe voltam beteg is voltam 10 hétig. Tessék elképzelni, hogy egész napi munkával 10 forintot kerestem. Annyira levette a normát, hogy 20 %-ot tudtunk teljesíteni.

K.: Ez ellen sem lehetett akkor védekezni?

V.: Nem. S. kartárs jöjjön az igazgatói irodába. Hát én be-mentem. Mondtam, hogy tetszettek adni brosurát, hogy lehet normázni. Mi stoppoltuk a 40 percet, ő meg a zsebében stopperozott, hogy mi ne lássuk. Ez nem volt szabályos, és nincs igaza. De hát neki volt igaza és el kellett fogadni.

K.: Az igazgatónál voltak?

V.: Az igazgatónál igen.

K.: És meg tetszett úszni fegyelmi nélkül?

V.: Nem szabad úgy normázni, de ha már ez egyszer megtörtént, akkor ezt már 60 napig nem lehet megváltoztatni.

K.: Akkor gyakorlatilag megfélemlítve érezte magát?

V.: Persze. Igen, úgy tessék elképzelni, hogy én akkor, mint ipari munkás úgy állt az egész, hogy a gyárnak az anyagmozgatója normás lett. A normás valamit megállapított, nem érdekelte, hogy mit keres az a melós, ahhoz 60 napig nem volt szabad nyúlni, megváltoztatni. Ha beledöglött, hogy keveset keresett, akkor is ez volt. Ekkor kezdte ez a rendszer éreztetni a rossz hatását, mi szerintünk rossz hatását, hogy egyes ember, sztahanovistát kiemelnek, bedolgozta magát egy csomó a keze alá, a többivel meg így bántak. Mert nemcsak mivelünk, másokkal is így bántak.

K.: Ez egységes vélemény volt, általában? Ott a gyáron belül? Nyilván, akik nem voltak kivételezettek és előnyös helyzetben, azok mind így éreztek?

V.: Ez volt a kivételes, akit sztahanovistának kiemeltek. Többivel is, minden üzemrészbe, a maga teendője volt, azt normázták. Ez a normás normázott mindenütt. Mindenütt ez csinálta.

K.: Na most hogyan választották ki, kikről döntöttek, hogy na ő legyen sztahanovista?

V.: Fogalmam sincs. Mert ha én azt mondom, hogy én ismertem személy szerint, minden szakmunkást, minden tanulót, s azt mondom, hogy a legjobb szakmunkást választják ki sztahanovistának, kalapot emelek. De hogy minek alapján választották pl. minálunk, a többinél nem tudom. De hogy minálunk minek alapján választották ott a lakatos műhelybe azt nem tudom. Ez szinte közepes melós volt csak. De hogy mi volt ennek az oka, a háttérbe mi volt

ezt nem tudom.

K.: Ez is ott Miskolcon?

V.: Igen, utána folytatták Debrecenbe. Miskolcon a gépgyárba dolgoztam, ott is két évig.

K.: Ez már a miskolci második munkahelye?

V.: Az, miskolci Fűtőházaknál volt. Én a gépgyárba dolgoztam, de már közbe elmentem ide megtudni, hogy felvesznek, nem vesznek fel. Hogyan lehetek mozdonyvezető. Lakatos a szakmám. Azt mondták, hogy a hat hónapi fűtőséget nem lehet elkerülni. Azt meg nem akarta, hogy fűtő legyek. De azt mondták, hogy Pesttől Záhonyig egy vagon szenet be kell lapátolni. Akinek szakmája van, lakatos szakmája van, annak hat hónap a fűtőség, akinek nincs szakmája, annak két év a fűtőség.

K.: Ha még visszatérnénk, mert kimaradt egy rész. Hogyan is került Pestről-Miskolcra?

V.: Unokabátyám lehvívott Miskolcra a gépgyárba, akkori nevén Borsod vidéki Gépgyár. Gyere le hozzánk, iskolába együtt jártunk, unokatestvérek voltunk. Szóval nagyon szerettük egymást, egy padba ültünk. Aztán, hogy Pesten én így jártam ezzel a savas üzemmel, lejöttem ide. Azt mondtam, fele út lesz hazajönni a szüleimhez, költség is kevesebb lesz, hamarabb hazaérek, hamarabb visszaérek. Egy nagynéném lakott Miskolcon, özvegy asszony volt, mondtam, hogy annál meg el lakok. Így lekerültem Miskolcra.

K.: Közben említette, hogy lett család is.

V.: Na az utána. Akkor elkerültem a fűtőházhoz, felvettek, vizsga jó lett.

K.: Miért hagyta ott azt a gépgyárat, mert ezt nem nagyon

értem.

V.: Azért, mert mozdonyra akartam menni.

K.: Mitől volt ilyen erős késztetése a mozdonyvezetésre?

V.: Volt egy vezető jó barátom, aztán már a feleségemet ismertem. Idevaló volt Gyarmatra. Gondoltam, hogy leteszem a mozdonyvezetői vizsgát és eljövök erre a vonalra.

K.: Tehát, hogy otthon legyen többet?

V.: Igen, igen. Aztán mondom fel is vettek, el is mentem. Betettek egy brigádba, hárman voltunk. Miénk volt a 424, 324 dugattyú.

/fia/ Akkor még KISZ nem lehetett, mert 57 lett KISZ.

K.: Ez az akkori ifjúsági szervezet volt.

V.: Hárman voltunk, aztán rettenetes nagy munka volt, dugattyú 7-től 4-ig volt a munkaidő, de már 1/2 4-kor jött a fűtőház főnök, hogy fiuk, mondta szám szerint, hogy ilyen és ilyen mozdony áll be. Gyors terhet kell vinni, vagy gyors anyagot kell vinni Pestre, meg kell gyűrüzni. Négy óra után, már munkaidő után. Nekiálltunk, másfél óra alatt meg volt a dugattyú gyűrüzés. Alig voltunk készen, már jött megint, hogy ilyen számú gép jön befelé. Ugyhogy este 7-8 óráig voltunk a fűtőházba, mindennap a négy óra helyett.

K.: Kötelező volt?

V.: Kötelező volt. Mert ha nem, akkor a szerelvény ott maradt. Ugye nem tudja elvinni a rendeltetési helyére.

K.: Többet kellett dolgozni? És ezért többet is fizettek?

V.: Hogyne, semmit! Sőt, ha vasárnap otthon maradtunk, címünket tudták, meg kellett hagyni otthon a lakáson, hogy hol találhatóak vagyunk, ha elmentünk otthonról

moziba, vagy sétálni. Melyik időpontban hol találhatók vagyunk, mert ha utánunk kellett, hogy jöjjenek, akkor be kellett menni, megcsinálni, hogy tudjon menni a szerelvény.

K.: Ilyen elő is fordult?

V.: Igen, igen.

K.: Mikor volt ez, kb. hányban?

V.: 53-54. Na onnan kerültem le Debredenbe Debrecenből kerültem haza 56 tavaszán ... egy nappal túl mentem a próba-időn. Nem akarták kiadni a munkakönyvemet. Mindent megadtunk, mindent, csak maradjon. Nem maradtam. Feljöttem Debrecenbe.

K.: Mi volt az, hogy egy nappal túlhaladt ezen a próbaidőn?

V.: Már akkor véglegesítve voltam. Mert egy hónapon belül, a próba időn belül minden további nélkül otthagyhattam volna. Engemet is elküldhetnek, én is ott hagyhatom.

K.: A felmondás valamilyen hátránnyal járt?

V.: Nem fogadták el a felmondásomat. Egyszerűen nem adták ki a munkakönyvemet. Itthon voltam a szülői háznál négy hónapot, mire aztán utánam küldték a munkakönyvemet, és úgy mentem el.

K.: Négy hónapot akkor nem is tetszett dolgozni?

V.: Itthon, paraszti munkát csináltam.

K.: És akkor nem volt baj?

V.: Nem csak mindig, én irtam a levelet, ők irták, hogy mindent megadnak, csak menjek vissza. Aztán elküldték a munkakönyveket. A sógorom Hajduböszörményben volt, őrsparancsnok helyettes. Azt mondta, hogy gyere, mert úgy került aztán Debrecenbe ez a munkahely a Lakatosipari,

Gépipari Vállalatnál. Önáluk laktam akkor a sógoroméknál. Utána kaptam egy albérletet és utána odamentünk. Oda elvittem a feleségemet, és ott laktunk albérletbe, amíg kaptam egy lakást.

K.: Mikor, 53 körül tetszett nősülni?

V.: Igen, és akkor Debrecenbe dolgoztam 56 tavaszáig. 56 tavaszán kerültem aztán le ide Fehérgyarmatra a gépállomásra. 56-ban terhes lett a fiúval a feleségem, akkor hazajöttünk ide Gyarmatra, hogy akkor már lakjunk itthon a két gyerekkel. Aztán a fiú 56 júliusában született meg. Akkor már aztán itthon laktunk Fehérgyarmaton, már akkor a gépállomáson dolgoztam.

K.: Na, akkor most erről, hogy akkor Debrecenbe milyen munka volt. Böszörményben laktak.

V.: Böszörménybe, onnan jártam be vonattal minden reggel a Lakatos Gépipari Vállalathoz a Kossuth utcába. Itt volt a lakatos üzem. Később kaptunk helyet, mert egy volt gyárat megszüntettek, és annak a helyére aztán összevonták az egészet, mind odamentünk. Ott is aztán békekölcsönt jegyeztem. Ott is adtak egy brosurát, hogy a fizetésünknek az 50 %-át maximum lehet jegyezni. Ez a maximum. Ki volt csinálva névszerint, a lista utáni összeget kellett jegyezni. A 100 %-ot, tehát a fizetésének a 100 %-át, ezt megint nem akartuk. Azt mondtuk, hogy ami a brosurában van maximum jegyezzük, de többet nem. Egyszer jön a művezetőm, hogy S. kartárs, amikor rám került a sor ami a brosurában van, itt a brosurára, amit kiadtak, hivatalosan, államilag. Ebben 50 % a maximum,

ezt megjegyzem. De énnekem nem futja többre. Nekem családom van. Egy óra múlva hívtak az irodára, szólt a művezető, hogy menjek. Na! Már ott várt három idegen elvtárs, vagy úr. Nem odavalók voltak, hanem csak oda lettek kiküldve. Olajosan, koszosan. Tessék, foglaljanak helyet, nem ülök le, hogy nézek ki. Ne törődjön vele, üljön le. Na akkor tessék elmondani, hogy miért nem jegyzi, mi a probléma. Ez korrekt volt benne, hogy végig meghallgattak, nem fenyegettek. Elmondtam én is a problémámat, családi gondjaimat, mindent. Meg kellett felezni. Se nem az 50, se nem a 100, hanem megfeleztük 70-re.

K.: Ez hogyan érintette? Ezt győzelemnek, vagy vereségnek könyvelte el?

V.: Hát is-is. Mert volt olyan, aki csak nem jegyezte meg. Üzemátszervezés címén elbocsátották. Nagyon jó, kovács-ember volt. Nagyon jó munkaerő volt, a pesti Hajógyárban hajógépész. Kisujjában volt a szakma. Nagyon jó munkásember volt. Üzemátszervezés miatt elment. Ide bizottság, oda bizottság, el kellett menni. Rá nem tudom mennyi időre megint találtak kifogást, hogy ...

K.: Mennyien voltak, akik nem jegyezték elő, ő volt az egyetlen ember, aki nem jegyezte elő?

V.: Hogy rajtam kívül még kik nem jegyezték?

K.: És a többiekkel nem beszéltek, hogy végülis hogyan végződött?

V.: Nem, nem, mert volt ott olyan egyén, aki szakszervezet, hogy összehívom, és egy gyűlést csinálnak, megbeszélni a dolgozókkal, vagy valami. Már úgy jegyzés előtt, mint jegyzés után, kinek mi a problémája, vagy mi a gondja.

Senki, nem csinálták. Mindenki saját magának, amit kihajtott.

K.: A melósok végülis egymás között nem beszéltek meg, hogy ez miért igazságtalan, meg miért okoz problémát?

V.: Tetszik tudni, mindenkinek az anyagi körülményei, akinek jobban futotta, az nem szólt, akinek nem, az háborgott érte.

K.: Általában az egyes munkahelyeken mennyire volt egységes a munkásoknak a véleménye az egyes dolgokról, mennyire oszlott meg, mennyire voltak konfliktusok?

V.: Egyet tudok mondani az akkori munkások nagy százaléka már szidta Rákosit. Mert nemcsak emiatt, hanem sok minden volt. Anyagellátás, ezen keresztül keveset keresett, csökkent a keresete. Nem érdekelte a megélhetésünk abban az időben, és ez még Pesten nem érezte hatását. Ez 52-56-ig, ez volt a legsúlyosabb. Annyira súlyos volt, hogy én abban az időben, 54-56-ban voltam Debrecenbe 56 tavaszáig. Csak az nem volt, hogy legyen egy szakszervezet, vagy legyen egy valami, aki megmondta volna ezt meg kell tenni, ezt ne csináljátok. Nem volt ilyen.

K.: Azt mondta, hogy a munkásoknak durván a 2/3-a már nagyon rosszul türté. Akik nem türték rosszul, akik még ez az 1/3-os kisebbség, akiknek megfelelt, jó volt ők kikkől álltak, és miért felelt meg nekik?

V.: Nem ismertem az anyagi háttérüket nekik. Sok volt a faluból bejáró, sok volt az ottani lakós. Nem ismertem az anyagi háttérüket, hogy otthon, hogy állnak, meg hogy ők belenyugosznak. - Biztos azért nyugszik bele, mert vagy

a mezőgazdaságban van neki otthon, vagy tőkéje van neki otthon, pénzforrása.

/fia/ Ebből nem volt konfliktus ott a műhelyen belül, hogy van aki nem szólt, van aki zúgolódik?

V.: Megmondom őszintén, hogy a melós, a művezetőnek azt mondta, hogy csak egyszer jöjjön egy olyan alkalom, hogy helyben hagyhatnánk. De utána mire jött az 56 én már nem voltam ott. Azt mondták, hogy úgy eltűntek, nem is tudják hová lettek.

K.: Kik voltak ezek az emberek, meg a művezetők? Párttagok voltak pl.?

V.: Nem, nem. Énnekem soha nem mondta senki azt, hogy miért nem vagy párttag, vagy miért nem jössz a pártba. Szemináriumra, mondom Pesten jártam. De ott is elmondta a magáét, aztán jól van, vége a dalnak. Egyszerűen nem volt egy olyan ember, aki azt mondta, hogy fiúk ezt nem kell, de fiúk ezt meg kell jegyezni. Mindenki saját maga döntheti el, hogy jegyzi, vagy nem jegyzi, vagy mit csinál. Mert úgy csináltuk, hogy hat hónap után a hetedik hónapba pl. már annyira gépesítettünk mindent, hogy volt egy présgépünk, ami nem volt kihasználva, annyira sokat gondolkodtunk, hogy ezt beállítottuk magunknak. Ugyhogy nekünk már a hetedik-nyolcadik hónapba már 160-170 %-unk volt. Akkor meg már a MEÓS nem nyulhatott hozzá, csak két év után lehetett hozzányulni.

K.: Mik voltak az üzemeken belül a központi kifogások? Ugye az egyik volt a békekölcsön miatt, nyilván sok problémája volt mindenkinek? Akkor a normák?

V.: Annyira önkényes volt maga a normás a gyáron, az üzemen belül, hogy szinte tejhatalmú ura volt a gyárban a bér-meghatározásának. Tejhatalma volt, mert mindenben ő állapította meg a normát, de rosszul, szűken.

K.: Hány normás volt?

V.: Kettő. Egy idősebb bácsi, meg egy fiatalabb.

K.: A normázásból Miskolcon is, Pesten is, Debrecenben is mindenhol problémák voltak?

V.: Legsúlyosabb a normázás már Debrecenbe volt, ott volt a legsúlyosabb.

K.: És általában a főnökökkel, avagy kikkel voltak kevésbé elégedettek a munkások? Az alacsonyabb szintű főnökökkel, vagy pedig a felsőbb vezetéssel?

V.: Én az igazgatóval akkor találkoztam, mikor behivattak, addig én nem találkoztam vele. Hanem a művezetőnk. A művezetőnk tulajdonképpen egy maszek volt, azt mondták, hogy nagy műhelye volt, több segédet, meg tanulót foglalkoztatott. Csak olyan volt, hogy rengeteget fusizott, ott bent a munkahelyen, de a többi másnak nem volt szabad csinálni semmit. Ha a késemet meg akartam köszörülni, oda kellett hozzá menni, hogy művezető kartárs tessék nekem megengedni, hogy megköszörüljem a bicskámat. Ő meg ott csinálta a fusit. Ebből kifolyólag egyszer volt is egy konfliktusom vele. Egyszer azt mondja nekem, hogy csináljak már egy kapukulcsot a rendőrkapitányságnak, mert egy van, egy elveszett. Kéne még egy kulcs. Adott nyerskulcsot, csak ki kellett reszelni. Mondom megcsinálom. Olyan munkám volt, hogy a tanuló volt mellém adva, ilyen vizelzáró felvonólécet csináltunk. Egy ember ott

nem tudott mit csinálni, kettő kellett. Aztán amíg az elment, reggelizett, vagy WC-re ment, mit tudom én, én addig mindig piszkáltam rajta egy kicsit. Egyszer ott termett a művezetőm. De mindig figyeltem, hogy oda ne jöjjön. Azt mondja, mi az S. kartárs? Mondom, hogy kulcs, a kapitányság kért meg, hogy csináljak már egyet, itt van a kulcs, csak ezután kell kireszelni. Mutassa, hadd nézzem. Elveszi, és nem is adta vissza. Állj a kapuba, mert az eredetit is elveszi. Azelőtt már meséltem, hogy milyen ez a művezető. Na aztán írt egy levelet, lepecsételte, lezárta. Holnap reggel vidd be és add oda neki a levelet. Odaadtam neki, látom veres, mint a paprika, mutatja, hogy mi ez. Mondom, én nem tudom, hogy mi van benne, ezt küldték. Hát azt mondja, minek kellett ezt csinálni? Mondom olyan időben csináltam, amikor nem hátráltattam semmit, dolgozni nem tudtam, megmondom, ez pillanatok alatt megvan. Mondtam, hogy mire kell, meg azt is, hogy kié. Persze összevesztünk. Egy szót se engedtem neki. Egy szót sem.

K.: Na most itt az 50 es években a család gazdálkodott, paraszti munkát végzett? Még a Rákosi-korszakban, amikor maga Pesten, meg Miskolcon dolgozott?

V.: Hazamentem kapálni.

K.: És akik itt a mezőgazdaságban éltek, azoknak mennyire volt nehéz a sorsuk ebben az időben?

V.: Nagyon meghatározó volt, hogy segítettünk mindenben, annyira tudtak segíteni, hogy sokkal könnyebb volt a szegénynek is. Sokkal könnyebb volt.

K.: A családi élet hogyan alakult? Hol laktak, hogy jöttek

sorba a gyerekek?

V.: Pesten maradt a nővérem, de nem abban a lakásban, hanem férjhez ment. Én megint elkerültem, aztán a lakás másé lett. Aztán itt a gépállomáson dolgoztam 56. márciustól. Laci 56 júliusban született meg, majd ősszel lett a forradalom. A forradalom kitörésének napján halt meg anyám, akkor temettük, október 23-án, december 18-án meg meghalt a feleségem. A fiú akkor volt hat hónapos, a lányom akkor volt két és fél éves.

K.: Felesége hol nőtt fel és mivel foglalkozott?

V.: Ő csak háztartásbeli volt.

K.: Na most 56 tavaszán akkor otthagyta a debrecenieket. Nem is tudom miért kellett otthagyni a debreceni munkahelyet?

V.: Mert akkor már terhes volt a fiuval és azt akartuk, hogy itthon fogunk lakni, hazajövünk dolgozni, már Gyarmatra. 56. december 18-án halt meg. Mondom ő hat hónapos volt, a lányom két és fél éves. Előtte két hónappal halt meg anyám, ugye október 23-án. Nem tudtam hová vinni őket.

K.: Akkor talált munkahelyet?

V.: Akkor már a gépállomáson voltam. Mert a sógorom ott dolgozott aztán ő odavitt. Én biztosra jöttem haza a munkahelyre. Sógorom azt mondta, míg valamit alakul a sorsom, addig helyet ad ő. Na de hát ő hat hónapos volt, gondolja az ember etetni kell meg minden. Aztán ő, a feleségem a harmadik szomszédba lakott. Odajárt ő, kézimunkát varrt, horgolt másnak is bérbe, saját magának is. Ő oda bejáratos volt mindennap. Pártfogásába

fogta a fiut is meg a lányt is, dédelgette, gondozgatta, ő tudta a hátam mögött, hogy én már teher vagyok ott. Szóval kicsi pulyával, ő a hátam mögött tudta, hogy mit beszélnek. Aztán azt mondta, hogy felneveli, ő elvállalja. Egyedüli gyerek volt a szüleinek, engem nem is nagyon ismertek.

K.: Felesége hány éves volt akkor?

V.: Husz. Én 27-es, ő 37-es. Ő akkor volt husz éves, én meg harminc. De csak összekerültünk. Megbékélt az anyós aztán. Apóssal nem volt probléma. Ez volt április 4-én, amikor elköltöztünk. Esküvő után már a kocsit ott állt az udvaron, rá is pakoltunk a kis lim-lomunkat, mert csak az volt. Aztán elmentünk haza. Júniusban himlősök lettek ők a gyerekek. Nagyon gúnyos éjszakák voltak. Egy éjszaka kiment a gyerekek után, kimelegedett, megfázott, egy tüdőgyulladást kapott. Beteg, beteg, köhög. Nem jól van. A körzeti orvoshoz voltunk, adott neki gyógyszert. De nem javult. Eltelt két hét, három hét. Most már menjünk el egy másikba, menjünk el a tüdőgondozóba. Elmegyünk oda, beállítja a röntgenbe, azt mondja, hogy késő. Megkapta a tüdőtágulást, mert borzasztó nagyon köhögött. Megkapta a tüdőtágulást, ezt már nem lehet visszacsinálni. Még gyorsan lehet, hogy valamit korrigálunk, de nem sokat. Debrecenbe a szanatóriumba be kell menni. Amikor visszajöttünk, akkor az állami gazdaságba mentem dolgozni. Egymás mellett volt a gépállomás, meg az állami gazdaság. Ott már egy olyan áldatlan állapot volt attól kezdve a házi asszonnyal, hogy sehogyan sem tudtunk kijönni.

K.: Akkor most kicsit Fehérgyarmaton az állami gazdaságban a munkahelyről is, no egy kicsit beszélne.

V.: Igen, másfél évet dolgoztam az állami gazdaságban.

K.: Mi volt a munkája ott? Mint lakatos dolgozott ott?

V.: Igen, karbantartóként.

K.: Ez kellemes munkahelynek számított?

V.: Egy kis természeti juttatás is volt itt már. A fejadagot megadták, s azt a fejadagot én magamnak megörlettem lisztnek. Ugyanazt megkaptam az állami gazdaságban is már. Akkor még munkástanács tag voltam meg ilyenek.

K.: Akkor milyen volt a munkahely?

V.: Nem volt semmi, csend volt, az én tudomásom szerint nem volt semmi.

K.: Rádióból értesültek a dolgokról?

V.: A gépállomáson a melósok, hogy na választani kell munkástanácsot, mert már mindenütt megválasztották, csak még itt nem. Titkos szavazás volt papíron kellett, oszt engem is megválasztottak. Annyi volt az egész különbség az eddigitől, hogy mindent úgy beszélünk meg, mint amit azelőtt az igazgató önhatalmilag döntött. Akkor behívott minket a munkástanácsot, elmondta, hogy mit akar, és aztán mi közösen beszélünk meg az igazgatóval együtt. Ő csak elmondta, hogy ő hogyan látta józnak.

K.: Néhány hétig tartott az?

V.: Decemberben a feleségem halála előtt két héttel azt mondta nekem az igazgató, hogy el kell menni a lánctalpassal az S 100-sal Tatabányára a külszíni fejtéshez. Nekem el kell menni egy másik társammal oda dolgozni.

Borzasztó jó keresetet ígért. Lakókocsiban kell lakni, de 24 órát kell menni a gépnek. Tehát 12 órát dolgozok én, 12 órát a kollégám. De a Bányagép elvitte a lánctalpast, hogy feljavítja, meg rászzereli azokat a tolólapokat, szóval azt, ami neki kell, és jön egy távirat, amikor nekünk menni kell. Tehát amikor az kész, akkor nekünk menni kell. Ezalatt az idő alatt halt meg a feleségem. Én azt mondtam, hogy nem tudok így elmenni, mert nem tudom a gyerekeket hol hagyni.

K.: Mekkora pénzt ígérték akkor?

V.: A lánctalpasnak az órabére akkor 100,-Ft lett volna. S ebből adták volna tán nekem 20,-Ft-ot, szóval jó volt. Közbe a kollégámnak megjött a behívója, tényleges katonának, nekem meg meghalt a feleségem. Tessék engem elengedni a Lacival. Előre hat heti fizetést ki kell fizetni a vállalatnak, és akkor elmehet a dolgozó. Azt mondja erről szó sem lehet, ha el akarok menni, akkor mondjak én fel. Na de nekem meg az a kis pénz jól jött volna. Ebéd idő volt délben, az ebédet gyorsan bekaptuk, utána futbal. Jött egy fiatalember futbalozni. Látom, hogy nagyon jól rugja a labdát. Ki lehet ez, hát aztán mondják, hogy revizor. Nyiregyházáról a központból jött. Hát azt mondja, elrendezem én magának a dolgot; másnap kapom a papírt, hogy menjek be a munkakönyvemért és a hat heti fizetésemért vegyem fel. Na megesküdtünk, ebből fedeztük, aztán úgy mentem el, elmentünk aztán Miskolcra.

K.: Mielőtt itt az 59-es időkre térnénk, akkor mondjuk a pesti, a miskolci, a debreceni és a fehérgyarmati munkahelyeket összehasonlítva, hol érezte magát igazán jól és

hol volt igazán feszült a légkör?

V.: Én mindenhol jól éreztem magam. A legfeszültebb Debrecenbe volt. Nemcsak nekem, hanem mindenkinek feszült volt melósnak. Ha szabad azt mondanom, én nem is csodálkozom azon, hogy 56 bekövetkezett. Annyi sok elkeseredett munka volt akkor, köztük én is.

K.: Azt hiszem, hogy derüs alkatnak lehet nevezni. Szóval akkor is ilyen derüs alkat volt?

V.: Ennek köszönhettem, hogy a legnagyobb bajba is ha sirni kellett én nevettem. De az életnek menni kell tovább. Azért nem állhat meg, hogy apám meghalt, hugom meghalt. Aztán a feleségem meghalt, anyám meghalt. Az életnek menni kell tovább Nekem gondoskodni kellett a gyerekekről. Na elmentünk aztán Miskolcra, elmentem a 3.sz. Volánhoz. Na még itt az állami gazdaságba szakszervezeti bizalmi voltam. A gépműhelynek voltam a szakszervezeti bizalmija. Csak nem voltam megelégedve, mint szakszervezettel. Én - hogy mondjam - szívetem-lelkemet beletettem a szakszervezetbe. Nemcsak az, hogy én bélyeget adjak, ott ültem a fizetésnél a bérelszámoló mellett. Láttam azt, hogy ki, mennyi fizetést kap. Mindenkinek külön-külön személyesen mondtam el, akinek bérproblémája van, itt vagyok. Lehet kolléga reklamálni. Mindenki szóljon, akinek nem jól van valami, a gazdaság, hogy önellátó volt, a gépműhelybe összeirtam, hogy neked hány kiló hus kell, neked mi kell, meg mindent. Reggel mentem ki, hoztam be, osztottam szét, névszerint ráírva, hust is mindent. S akkor ezt végül, hogy mondjam, plusz társadalmi munkában, meg munkaidő után. De mondjuk én dolgoztam kettőig, de négyig voltak

az irodában, nekem addig kellett odamenni. Na akkor megkaptam azt, hogy Te csak mindig szaladgálsz.

K.: Kitől kapta ezt meg?

V.: Voltak olyan dolgozók, akik ezt mondták. Cséplőgépeket javítottam. Egész nap dolgoztam, csináltam, azt akkor a kollégámnak egész nap a színét sem láttam, engem bántottak.

K.: Sikerült a szakszervezetnek az emberek problémáját valamelyest orvosolni?

V.: Sikerült mindig, ha igaza volt. De ha nem tudta kiszámolni, hogy neki mi jár, és nekem fehéren-feketén oda-fent mindent megmutattak, akkor ez van, és nézd csak meg te is, hogyha nincs igazad.

K.: Most akkor 57-59 között, amikor Gyarmatról elkerültek Miskolcra, akkor hol tetszett dolgozni?

V.: A 3.sz. Volánnál.

/fia/ Amikor meghalt édesanyám, apám még a gépállomáson maradt márciusig. Akkor kapta meg azt a racit és utána vette el ezt az anyámat és akkor elmentek, de ott anyám két hónapig volt. Ott dolgoztál valahol?

V.: A postán.

/fia/ Akkor anyám bekerült a szanatóriumba, megint visszajött Gyarmatra, de már nem a gépállomásra ment vissza, hanem a szomszéd üzembe, a gazdaságba. Akkor két hónap esett ki. Még a gazdaságba dolgozott, tehát ez már az 56-os események után, és akkor a gazdaságba dolgozott, meddig dolgoztál a gazdaságba?

V.: 59. szeptemberéig.

/fia/ Igen, tehát a gépállomás és a gazdaság között az a két hónap volt, amit elmentek Galyára, de ott anyám beteg lett. Bekerült Debrecenbe és ő a gyerekekkel megint visszajött Gyarmatra. 59-ig itt volt, de 59-re már az albérletben olyan rossz volt a viszony, hogy újra elment Gyarmatról, s akkor ment Miskolcra a 3.sz. Volánhoz, és vitt bennünket.

K.: Akkor halljuk a miskolci új élményeket?

V.: Anyósom is nagyon jó volt, de apósom az nagyon jó ember volt. Azt mondtuk neki, mert ő is szeretett minket, hogy nem jövünk haza Gyarmatra lakni, amíg nem épít. Az ő részét ott bontsa le, mert a fele az övé, de ha akárhol épít, akkor hazajövünk. Nem gondoltuk, hogy megteszi. Megtette, lebontotta, ezt a telket megvette, ráépített egy két szoba, konyhás lakást. De saját erőből, mert köműves volt, meg segítséggel, itt nem lehetett üveget kapni. Én Miskolcon megvettem az üveget, komplett, elküldtem haza. Abból itt beüvegeztettük a lakást végig. Tudtuk, hogy kész a lakás. Azt mondja a konyha lakható volt, egy szobát rendbetett, abba jöjjünk haza. Az nem padlós, csak földes volt. Hazajöttünk, de már a miénkba jöttünk. Adósság nem volt rajta még 10 fillér sem.

K.: Mennyi ideig voltak akkor Miskolcon?

V.: 60. decemberében jöttünk haza.

K.: Az 50-es évek vége, a 60-as évek elején mennyire voltak azok nehéz idők? Elég jól keresett akkor?

V.: Ugy 58-60-62 között?

Hát hogy mondjam, mindig fokozatosan jobban-jobban. Kerestem már a Volánnál is, elég jól kerestem. Nagyon jó

helyem volt az biztos, meg is becsültek, szerettem is ott lenni. Csak már tudtam, hogy itt készen van a lakás, haza kell jönni, hazajöttünk. Feleségem akkor már az SZTK-nál dolgozott, takarítónő volt. Mind a ketten keresztünk. Hazajöttünk, rendbe tettük a lakást, aztán tavaszon jött az árvíz. 60-ban mikor hazajöttünk decemberbe, akkor én négy hónapot nem tudtam elhelyezkedni, lakást is csináltam közbe, kerítést is csináltam közbe. Erdőgazdasághoz jártam fát ültetni a feleségemmel. Május 5-én álltam itt a Volánnál munkába, azóta aztán itt vagyok a Volánnál.

K.: Na most ott mit csinált a kezdeti időben és most?

V.: Én a Volánnál szerelő is voltam, lakatos, szóval minden munkát csináltam. Volt 16 autóbuszunk, 10 teherautónk. Azt kellett karbantartani, ketten voltunk rá egy idősebb bácsival. Én maradtam három évig. Magam végeztem akkor 16 autóbusz és 10 teherautó javítását. Ugy tessék elképzelni, hogy én akkor annyit dolgoztam, mint egy állat. Magam sebváltoztam, kuplungoztam, leszedtem a sebváltozt a kocsiról, magam visszatettem.

K.: Ezt mennyire fizették meg?

V.: Hát 7,50-es órabérrel vettek fel akkoriban.

K.: No de azt, hogy ilyen plusz munkák voltak, hogy többet kellett dolgozni, mint amikor ketten voltak.

V.: Havonta 100 óra túlórárt csináltam, amit nem fizettek ki, se le nem csúszattam, se ki nem fizették. De meg kellett csinálni, magunktól csináltuk meg, mert ha máma nem csinálom meg, akkor holnapra ugyanaz a kocsi duplán rossz lesz. Tehát, hogy holnap nekem ne legyen dupla munkám,

nekem ami bejött rossz kocsi, azt meg kellett csinálni. Lejárt a munkaidőm 7-4-ig dolgoztam, aztán este 8-kor jártam haza.

/fia/ Meg aztán, amikor hazajött, akkor érte jöttek.

V.: Azt mondták, nem tudjuk kifizetni, mert nincs rá mód. Csúsztasd le, vagy csúsztasd le. Hát hogy? Akkor holnap ez a kocsi nem megy, mert nem csináltam meg. Nem fizették ki. Három évig főleg így ment, még akkor is így ment, amikor ketten voltunk.

K.: És ezt nem érezte sérelmesnek? Vagy egy csomó túlóra, amit végülis soha nem fizetnek ki. A melós az dolgozik, dolgozik, rendesen dolgozik.

V.: Annyira vakon, hüen szolgáltam ezt a Volánt, annyira szerettem, hogy én nem néztem oda annak az időnek. Még a szabadságomat is feláldoztam, a vasárnapot, mert értem jöttek amikor baj volt.

K.: A Volánhoz miért fűzik ilyen szoros szálak?

V.: Amikor jött az árvíz, volt minden évben ilyen miniszteri szemle is. A Volánok közül az első helyet nyertem. Első helyezett lettem, nekem járt érte 500,-Ft. Sose kaptam meg. Nem nézték a munkámat semmibe. Mocsokba, sárba bujkáltam a busz alatt, hidegtől nem éreztem annyira fázott. S amikor jött az árvíz tessék elképzelni, még azt se kérdezték tőlem, hogy Te mi bajod van? Nem kell valami segítség? Még ezt se kaptam meg a mátészalkaiaktól.

K.: Most végül akkor a Volánra hogyan gondol vissza?

/fia/ Még most is ott dolgozik.

K.: Na igen, igen. De nem tudom most, hogy mennyire szereti a Volánt vagy ...

V.: Még most is hü vagyok. Nem a Volánt hibáztatom, hanem egyes embereket... és nem látták be, hogy az ember milyen körülmények között dolgozik és mégis miket csinál meg, ami nem is egy embernek, hanem három embernek a munkája lenne, s egy ember megcsinálja.

/fia/ Tipikusan az a helyzet állt elő nála, hogy mikor a család egy kicsit biztonságba volt, akkortól az öreg annyira ragaszkodott ehhez a munkahelyhez. Hogy mondjam? - se megfizetve nem volt, se emberileg nem becsülték meg, úgy ahogy kellett volna. Mert pl. első munkahelyemen 14 éve dolgozok, de én is a Volánhoz mentem. Annyira a családba belenőttem, már ez az igazság. Tényleg csak az volt, hogy egy biztos pont volt, és az a lelkiismeret, amivel ő dolgozott. Szerintem csinálta volna ő ezt azelőtt is, csak mindig a család miatt voltak ezek a hányattatások. Itt mikor megragadt 61-ben azóta végig itt van, és mondom embertelen volt, amit csinált. Mert én ebbe nőttem fel, és tudom nagyon jól, hogy mi csak akkor láttuk itt-hon, mikor evett.

V.: Mindig élt bennem a bizonyítás, hogy én meg tudom csinálni és meg is csináltam. Nem kérek segítséget. Gyarmatra helyezünk ki ott.

K.: Na most nem tudom a testvéreiben is meg van ez a tulajdonság? A fia és a lánya is ilyenek?

V.: Igen, megvan.

/fia/ A testvéreiben biztos, hogy megvan. A Jani bátya az ilyen.

V.: Az a postára ment, és onnan is ment nyugdíjba.

A hugom, amikor felkerült Pestre, annak idején elment a Duna Cipőgyárba, onnan most ment nyugdíjba. A bátyám

kormánykitüntetéssel ment nyugdíjba, csak én nem kaptam semmit ... A sógorom cipész volt, azelőtt rendőr. Szakmájára nézve cipész. Ilyen nagyüzemi cipész ktsz, ott dolgozott.

/feleség/ Becsületes, jó munkások mind.

V.: Én jövő ősszel megyek nyugdíjba, ha elérem.

K.: Kihagytunk valami fontos dolgot, közben mi lett a gyerekekkel?

V.: Hát a lányom, ő Szekeresre ment férjhez. Már a férje is nagyon jó ember, rendes ember, ügyes ember. Van három unoka. Az ura ott van a Volánnál forgalmi osztályvezető. 76-ban épült egy új műhely nekünk a Volánnál, akkor azt mondták nekem, már a művezető is, meg mindenki, hogy Sanyi bácsi, maga már eleget csúszkált, mászkált a koszik alatt, van egy korszerű raktár, emelés minden ugyanúgy lesz. Legyen raktáros, könnyebb munka lesz. Így aztán 76-tól raktáros vagyok. Üzemanyagot is, mind a kettőt csináljuk.

K.: Amikor a gyerekek általános iskolába jártak, akkor hogy tanultak?

V.: A fiú, ugye kijárta a 8 osztályt, sose felejttem el, hetedikes volt, a kertbe kapáltunk. Azt mondja, Apu még nem is beszéltünk róla, én belőlem mi lesz, hová fogok menni. Én fiam, azt tudom mondani, ha kedved van, én jónak látnám, ha azt a szakmát választanád, amit én.

/fia/ A rossz példa már előttem volt!

K.: Mennyire figyelte, hogyan tanulnak már általános iskolában. Mennyire kellett esetleg nógatni őket, vagy mennyire volt, hogy úgy is hozták az eredményt?

V.: Én a fiának az én részemről, nem azt mondom, néha tetlegesen is kapott, de szóbelileg többet magyaráztam neki. Egyszer meg is értette főleg, mikor a dohányzásra akart rászokni. Megmagyaráztam neki szépen, nem szokott rá! Elment, megpályázta a szakközépiskolát a Kossuthot Nyíregyházán, meg Debrecenbe. De azt közbe kihagyta, és csak ezt pályázta meg. Mikor elment a felvételire, mondták, hogyha nem tudom hány pontot ér el, akkor a kollégium is biztosítva van, ha ennyi pontot, akkor csak az iskola van biztosítva. Mondom, fiam, szorítok, hogy aztán ott voltam, kijött és mondja, hogy a kollégium is biztosítva van. Ugyhogy tőle a kollégiumban is semmi panasz, aktivan, plusz munkában, úgyhogy mindenféle társadalmi munkában ő benne volt, csinálta. Csinálta a sportkört, akkor átvette a vasut így sportalapon híres, a honvédségnél. Ja így következett a bevonulás. Azt mondja ... mondom fiam a két évedből minden kitelik sokkal jobban jársz, ha lefoglalod magad, mindenben részt veszel, jobban fog lemenni az idő.

/fia/ Őrmesterként szereltem le.

V.: Meg kormánykitüntetést hozott haza, meg háromszoros kiváló katona.

K.: Ugy látom, hogy elégedett a fiával.

/fia/ Még visszatérve az általános iskolára. Tulajdonképpen én a saját bőrömön éreztem meg a nővérem, aki csak két évvel volt idősebb. Az az igazság, hogy tanulmányi szempontból ... szerintem idő nem volt, hogy úgy különösebben segítsenek nekünk. Én játszva ki is használtam ezeket a dolgokat, hogy apuéknak annyira tellett az energiából,

hogy számonkértek. De hogy tanulmányi segítséget ...

K.: Nem is erre gondoltam, hanem hogy ...

/fia/ ... ha csak azt nézzük, hogy rendszeresen végignézte a táskámat aztán...

K.: Szóval mennyire magyarálták azt, hogy fiam tanulj, mert ...

V.: Mert én azt szoktam meg világéletemben, hogy én becsületesen, lelkiismeretesen dolgoztam, és én azt akartam, hogy őbelőle is az legyen. Mert tudtam azt, hogy abban a világban olyan könnyű volt eltekeregni, hogy rossz irányba térni, hogy ettől féltem, nehogy erre az útra térjen. Azért mondtam neki, hogy fogjad be magad a KISZ-munkába, a társadalmi munkába, csináld, fejlődj. Mert az elveszi a rosszról a figyelmet.

/fia/ A szakma. Én tiszta lelkiismerettel mondom, hogy nekem az életbe sose fordult meg a fejemben, hogy valami mást. Már hetedik osztályban, meg már amikor az ember gondolkodott arról, hogy valami más szakmát, vagy egyáltalán szakmát választ. Mindig csak az volt, és céltudatosan mentem is ebbe az irányba. Felvételiztem, és az iskolába is ugyanebbe az irányba tanultam mindig és nem is fordult meg a fejembe.

K.: Hogyan alakult úgy nagy vonalakban a pálya az elmúlt 10-12 évben?

/fia/ Hát hogy mondjam, én ott kezdtem apámnak a beosztottjaként kerültem ide Gyarmatra. Mikor leérettségiztem, akkor nagyon gyenge fizetéssel 7,50 Ft-ot kaptam akkor, érettségizettként, amivel az öreg kezdett valamikor 61-ben. Elég rosszul fizetett a Volán. Aztán vonalszerelő

voltam mihelykocsin dolgoztam, majd közbe bevonultam katonának. Egy évet dolgoztam, aztán két év katonaság volt, aztán amikor onnan visszajöttem ugyanide Gyarmatra, már akkor szerelő csoportvezető lettem, csoportvezetőből energetikus. Majd energetikus lettem az üzemegységen, bent Mátészalkán oda bekerültem.

K.: Milyen iskolákat, vagy milyen tanfolyamokat kellett még csinálni?

/fia/ Én technikusi vizsgát tettem. Pestre kellett járni, ilyen műszaki tiszti tanfolyamra. Közbe kétszer felvételiztem főiskolára is, nem sikerült. Most megyek harmadszor. Most tavasszal, és gyakorlatilag ezeket jártam végig. Amikor a honvédségtől leszereltem, csoportvezető, energetikus, akkor bekerültem Szalkára, és Szalkán hirtelen egy pályamódosítás jött. Mert addig mindig a műszaki vonalon voltam, dolgoztam. Ott egyik napról a másikra megbiztak a forgalmi osztálynak a vezetésével. Semmiféle forgalmi gyakorlatom nem volt.

K.: Ez hányba történt?

/fia/ Ez 82. november 15-én.

K.: 26 évesen lett osztályvezető?

/fia/ Főiskola nélkül! Egyrészt köszönhetem az öregnek az itteni Volán-előmenetelésnek, mert őt nem nagyon ismerték el, de azért amikor én idekerültem akkor eléggé a központban voltam. Közbe én elég jó társadalmi munkákat végeztem. KISZ-alapszervezetet csináltam Gyarmaton, meg fölvettem, azt amit az öreg csinált.

K.: Máris?

/fia/ Igen, azon már túl vagyok egyszer.

V.: Amitől féltem az nem vált be. Főleg a középiskolában féltem, hogy eltekereg, rossz társaságba kerül.

/fia/ Tulajdonképpen ott is KISZ-titkár voltam. Régről ilyen mozgalmi életet éltem.

K.: Na most elnézést, hogy közbevágozok, nem merült fel az infarktus után, hogy cigaretta, meg gondolom komolyabb mennyiségű alkohol nélkül ezzel a nagy hajtással és a sok munkával 30 éves fejjel egy látványos karrier, még egy infarktust is össze lehetett szedni. Ez apában és fiában nem merült fel, hogy nem kellene talán ennyire túlzásba vinni a munkát?

V.: Össze is szedte az infarktust.

K.: Azért mondom, hogy ...

V.: Csak azt az egyet nem bocsátom meg neki, hogy amikor bent volt a kórházba leszokott a dohányzásról. Nem volt szabad azt mondták, hogy az életével játszik, és vissza rászokott.

/fia/ Tulajdonképpen ehhez hozzátartozik az is, hogy 23 éves koromig én egy szál cigarettát nem szivtam. Tehát honvédségen túl voltam, már dolgoztam ...

K.: Azt hiszen nem a cigaretta a fő szempont.

/fia/ Nem.

K.: Ez a nagy hajtás biztosan benne volt.

/fia/ Sose voltam részeges. Nem mondom, hogy nem megittam, mert ...

K.: Sok munkától, sok feszültségtől.

/fia/ Egyszerűen az idegi megterhelések voltak olyanok, hogy mit tudom én.

K.: S akkor az nem hajtotta arra, hogy egy kicsit csendesebb

életet?

/fia/ A belső kényszer. Hogy mondjam, most is, amikor ezen túl voltam, eleve az, hogy én három hónapot voltam táppénzen, utána kiirattam magam. Mert azt mondtam, hogy nekem az sokkal rosszabb lesz, ha maradok, máshová kerüljek. Én azt mondtam, ha én egyszer most leírom ezt az egészséget, nem vágytam én úgy sose a karrierre. Megmondok magának őszintén egy dolgot, míg én szerelő voltam mindig az volt bennem, hogy láttam, aki felettem van, az mekkora baklővést csinál. Meg mindig az hajtott, hogy nem igaz, hogy nem lehet másképp csinálni, vagy mit tudom én.

Tulajdonképpen ez a mai napig is ott van. A nap 8 óra az nem napi 8 óra, az nem heti 5 munkanap, hanem szombat-vasárnap is, ha úgy van.

Már mondtam is neki, hogy ezt nem bocsátom meg neki, hogy ezt az életvitelt, amibe én felnőttem és tulajdonképpen amit azóta is csinállok.

K.: Na most a lány-testvérnek hogyan alakult a sorsa? Az általános iskolában neki többet kellett-e mondani, hogy tanulj!

/feleség/ Őt jobban számon kellett kérni. Én kértem inkább számon.

K.: Mekkora eredménnyel ment a leány?

/feleség/ Mind a kettő hármás-négyes közt ment végig.

/fia/ Én négyes tanuló voltam mindig. 4,4 végeztem az általános iskolát. De én 4,4-gyel érettségiztem is. Én végig tartottam mindig ezt a szintet.

V.: De sose haragudtam azért, ha az iskolában rossz jegyet kapott. Csak azt kapta, amit érdemelt. Ajándékba az

nem jó, ha felül licitálják, felül adják a jegyet.

Mert később az visszaüt. Az első dolgozatírásnál a középiskolába, akik ötössel mentek oda, az első dolgozatírásnál kivoltak.

K.: Akkor a lánynak se voltak valami rossz tanulmányi eredményei.

V.: Nem, csak ő férjhez ment.

K.: Nyolcadikos korban hová jelentkezett, mert akkor még nem ment férjhez, **gondolom**.

/fia/ Gyors- gépiróba.

/feleség/ Másfél évig járt, otthagyta. Azt mondta, hogy járjon a mama, amire akar.

K.: Itt Gyarmaton?

V.: Igen.

K.: Ez közgazdasági szakközépiskola volt?

/fia/ Igen, igen. Közgazdaságinak a gyors- és gépiró tagozatára járt. Ugy emlékszem, hogy másfél év után valamiből megbukott. Tán gyorsírásból, meg oroszról és ő otthagyta. Elment dolgozni.

K.: Ez egy másféle hozzáállás, mint ami az öccsnek, meg a papának.

/feleség/ Csendesebb mozgásu is. Mindenben más.

/fia/ A másik család ágát örökölte. Legalábbis az én ismereteim szerint az édesanyám ágáról örökölte ...

/feleség/ Éppen ilyen aktív, mint Feri.

K.: A lányával tulajdonképpen mennyire elégedett, És nem tudom mennyire tartják a kapcsolatot?

V.: Nagyon meg vagyok elégedve. Nagyon jó anyag. Dolgozik is. A Tsz-nek van egy ilyen bedolgozó üzeme, ott dolgozik.

Még haza is viszi a munkát, még otthon is dolgozik, éjjel 11-ig.

/feleség/ Három gyermeke van.

/fia/ Szép lakása van.

V.: Haza is szállítják neki a munkát. Otthon is csinálhatja. A gyerekeket ellátja. Elmegy reggel dolgozni. A gyerekek önállóan vannak. Hetedikes a kislány, a nagy, a két gyerek meg óvodás. Önállóan elkészülnek, elkészíti nekik a reggelit, elkészítik magukat. Elmennek szépen iskolába, óvodába, a lakást bezárják.

K.: Gyarmaton laknak?

V.: Kiszekeresen.

/feleség/ Kis faluban.

K.: Messze van?

/fia/ 16 km-re.

K.: Itt tetszett mondani, hogy vannak állatok a ház körül.

/fia/ Árvíz után egész nagytételben kezdtünk el disznóval foglalkozni.

V.: 16 db disznó, 10-8, mikor hogy. Megvettem kismalac korában felhizlaltam.

Kiegészítés a S. Ferencsel készített interjúhoz.

A fenti szöveg tulajdonképpen csak részlet, gyakorlatilag talán az egész beszélgetésnek az egyharmada. Több mint hat órát töltöttem Fehérgyarmaton S.nál, s csak azért nem többet, mert reggel oda kellett érni Nyiregyházáról és hát borzasztó nehéz a közlekedés Szabolcsban. Ráadásul este meg vissza.

S. bácsi nagyon készült erre a beszélgetésre. Rendkívül izgatott és boldog volt, hogy elmondhatja valakinek az életét. Jellemző, hogy az égvilágon mindent el akart mondani. Amik nem kerültek fel végülis egyáltalán a magnóról erre a szövegre, az is nagyon érdekes volt. Pl. a 70-es árvizről legalább egy félórán keresztül beszélt. Több mint egy órát időzött a háborúnál, és nagyon sokszor próbáltam kicsit talán siettetni, vagy a háború utáni időkre már rákérdezni, és még újra és újra különböző konfliktusokat mondott el a háborúról. Pesten hogyan kísérgetett egy zsidó nőt, akkor a német, két nagyon rendes német hogyan juttatta őket fel Pestre. Őt és testvérét, akkor ott munkába állt, meg amikor az aknát szedték össze. Egy csomó ilyen sztorit, meg cigarettát kunyerált a németektől, és azt a magyar katonáknak kiosztotta. Szintén nem került fel nagyon sok minden a családi életből. Főleg a nagy család, szélesebben értelmezett családon belüli konfliktusokból. Ezekre is nagyon részletesen kitért. A családi betegségek, halálok, sok költözködés, sok sorscsapás mind előfordult, ill. még a 45 utáni időkről is főleg a családról. Három hold nagyon rossz földet kaptak, amiből a szolút nem lehetett megélni, és a negyvenes évek második

felében gyakorlatilag két-három helyen volt állandó napszámos, ha úgy tetszik. Valami postás kisasszonyok kertjénél, gyümölcsösben, meg rendszeresen hajtó volt vadászoknál. Vizügnél alkalmi munkát vállalt egyszer-egyszer. De döntően a 40-es évek paraszti munkával zajlottak.

Az 52-es konfliktusoktól a nagy igazmondó mánia ellenére sem esett szó. Pontosabban nagyon-nagyon úgy tűnik, s ezt egy magnóra nem került gesztus is számomra megerősítette, hogy az 52-es miskolci normarendezés az az ominózus konfliktus, ami végülis ilyen feltehetőleg kényszermunka-döntéssel is járt. Ezt azonban nem említette.

Tulajdonképpen élőben először talákoztam ilyen emberrel, aki ennyire tisztán elfogadja a szolgasorsot és tulajdonképpen csak akkor érzi magát sértve és igazságtalan helyzetben, amikor a szolgasorsnak a szabályait sem tartják be. Tehát ha kell 8 óráét gürizik, mint az állat, ha kell tizet, de amikor becsapják meg nem tartják magukat számára bizony nagyon hátrányos, meg nem felelő játékszabályokhoz, ő akkor érzi magát sértve. Ilyen sérelmeket is többször adott, nem akartam, hogy nagyon sok ismétlődjön a szövegben.

Főleg itt már a Volánnál az árviz utáni házépítéssel, állandóan átverték. Azt hiszem más fontos nincs is. Azt hiszem ebből az interjúból minden fontos benne van.

1987. január 22-én az alábbi levelet kaptam S. Ferenctől,
akinél 1986. novemberében jártam Fehérgyarmaton:

Tisztelt Mártonfi úr!

Kérem ne haragudjon reám érte hogy én most a beszélgetésünk óta zavarom levelemmel.

Biztosan tecik emlékezni reá hogy akkor beszélünk róla hogy fojamatban van a nyugdíjamhoz eső tiz év 1942-50-ig eltöltött időm a mezőgazdaságban otthon dolgoztam részes földműves és napszámosként most elutasította a nyugdíjintézet azzal az indoklással hogy nem tudtam kellően dokumentummal igazolni és nem voltam sehol be jelentve. Én ezt nagyon sérelmesnek vagyis igazságtalannak tartom azért mert én amint elmondtam szinte hat éves koromtól dolgoztam folyamatosan egész évben míg 1950 ben végleg az iparba kerültem. Kérdelem én abban az időben 40-50 ig években örült az ember hogy munkát kapott hol it hot ott mindig ami került oda mentem dolgozni hogy az öt tagból álló családot valahogy eltartsam mivel az édesapám hét évig beteg volt és ezt szinte gyerekfővel és vállaltam a krumpli földet harmadába művelni hogy legyen mit enni hát hogy lehetett ezt dokumentálni vagy követelni hogy jelentsem be azt mondták volna hogy menjek ahová akarok.

Nem tudom elképzelni hogy ez az igazolás amelyet a G. Tanácsnál hivatalosan igazolták a tanuk hogy napszámos és részes harmados voltam miért nem fogadható el hisz nekem ez a tiz év nagy veszteség.

Kérem ne haragudjon reám érte hogy ezzel a levelemmel zavarom de jól esik hogy önnek ezt meg irhatom.

Maradok Tisztelettel és kívánok Önnek jó egészséget.

1987.01.20.

S. Ferenc

Interjú I. Jánossal

/Pest m./

K.: Merre nőtt fel? Milyen családban született?

V.: Hát kérem szépen erdélyi születésű vagyok.

K.: Ott merre laktak?

V.: Marosvásárhelyről vagyok, nem messze egy községben.

Szegény napszámos ember volt az apám. Az anyám az velünk volt.

K.: Az akkor Romániához tartozott. Mikor született?

V.: Igen, Romániához tartozott. Édesapám meghalt, mikor én 5 éves voltam. Én voltam a 6. gyerek.

K.: Édesapja hogyan halt meg? Beteg volt?

V.: Igen, elég fiatalon meghalt. Tüdőgyulladást kapott. Nem volt akkor még ilyen orvostudomány.

K.: És a legnagyobb testvérek mekkorák voltak akkor, tudtak-e már dolgozni?

V.: A legidősebb az lány volt, az csak otthon volt. Utána való bátyám, az fiú, az cipész tanuló volt abban az időben. És a többiek mind kisebbek voltak.

K.: És akkor miből éltek meg?

V.: Hát amit az édesapám még annak idején dolgozott, abból, édesanyám meg kereskedett. - Már úgy kereskedett, hogy öszszeszedte a faluban a tojást és Marosvásárhely 17 km-re volt tőlünk, és oda bevitte, és ott a piacon árulta.

K.: Testvérek egy része ott maradt vagy mind itt vannak Magyarországon?

V.: Hárman. A bátyám már meghalt, most december 25-én, nővérem az Székesfehérváron lakik.

K.: És a többiek pedig itt a környéken?

V.: A többiek azok odaát vannak. Először elkerültem cselédnek.

K.: Ott a környéken vagy itt Magyarországon?

V.: Nem, itt.

K.: Akkor Ön 15 éves lehetett!

V.: Olyasmi voltam. 14-15 éves. De azelőtt 12 éves koromban már cseléd voltam.

K.: És iskolát mennyit járt?

V.: 7 elemit. Jártam úgy, hogy cseléd voltam és úgy volt az egyezés, hogy iskolába is megyek. Tehát hajnalban keltem és utána mentem dolgozni.

K.: Az már itt H.-n is?

V.: Nem, csak ott Erdélyben.

K.: Szóval csak Marosvásárhely környékén.

V.: Igen. Én azt befejeztem ott. És ittrekedtem. 44-ben visszacsatolták, így én ittrekedtem.

K.: És akkor hogyan alakult a sorsa?

V.: Y.-nál voltam cseléd és továbbra is ott maradtam.

K.: Koszt-kvártély meg volt, ugye?

V.: Igen, mindent megkaptam.

K.: És milyen sora volt ott J. bácsinak?

V.: Jó, nagyon jó.

K.: Mit kellett csinálni?

V.: Hát általában mindenféle munkát. Voltak lovak, azokat el-
látni.

K.: Gazdák voltak?

V.: Gazdák, igen. Én 47-48-ig kaptam 4 katasztrális hold földet.

K.: És merre, ott Nógrádban?

V.: Igen, ott.

K.: A gazdának mekkora földje volt?

V.: Olyan közepes.

K.: 50 katasztrális hold körül?

V.: Nem, alatta. Olyan 30. Na aztán bevonultam katonának 48-ban.

K.: Merre?

V.: Szentendrére. Ott volt a kiképzés. Utána feljöttünk Pestre. Jártunk a Margit-körútra. Akkor voltak ilyen őrségek, voltunk Aszódon, Nógrádverőcén.

K.: Hány évig katonáskodott? Akkor még 3 év volt, vagy kettő?

V.: Kettő.

K.: Milyen sora volt a katonaságnál, szerette, nem szerette?

V.: Hát nekem jó sorom volt. 49-ben káderoztak. De én nem tudtam, hogy mit csinálnak a Margit-körúton. Akkor volt a Tito-láncos kutya ügy. Abban az időben rengeteg fogoly volt. Hát így pihenő alatt ugye behívtak az irodába, egyiket is másikat is, elbeszélgettünk. Ugyanúgy, mint most, születéstől fogva. Én nem tudtam, hogy mire megy. És hát az volt egy fáradozás. Akkor alapítottak - ezt már utána tudtuk meg - egy kémelhárító zászlóaljat, - ami közvetlenül a minisztériumhoz tartozott. De volt az országból minden alakulatból, ki voltak szedve. Tehát az volt a cél, hogy ennek a zászlóaljnak legénységet toborozzanak, tehát az elképzelés az volt, hogy mind benn fog maradni.

K.: Tehát, hogy hivatásos katona lesz?

V.: Igen, hivatásos katona.

K.: És akkor hogyan szerelt le?

V.: Hát ez megint olyan, nem tudom, hogy tetszik-e tudni, hogy sok mindent láttam. Ugye mondtam, hogy akkor volt a Tito-ügy. Akkor volt a Rajk-per. És én ezeket mind végig néztem. És én annyira beleéltem magam, hogy ezt egy emberrel azért csinálják, mert abban a rendszerben azt csinálta, amit parancsoltak. És ha esetleg valami másik lesz föntt, akkor meg én kerülök ilyen helyzetbe, mert én is azt csináltam, amit mondtak.

K.: És leszerelés után hogyan alakult?

V.: Akkor leszerelés után - mint ahogy azt mondtam, 4 hónapig itt maradtam. Hát én akkor gazdálkodtam, közben bányász is voltam.

K.: Bányász?

V.: Igen.

K.: Gazdálkodás közben bányászott is? Hogyan?

V.: Ez volt abban az időben a kétlaki élet.

K.: A plusz kereset miatt elment a bányába?

V.: Hát a plusz kereset miatt, de sajnos az se jött be, mert valami rossz munkakörülmények közé kerültem, tehát rossz munkahelyet fogtam ki.

K.: Nem volt még nyilván gépesítés.

V.: Hát gépesítés egyáltalán nem volt még akkoriban azon a területen. Utána már kezdtek bevonulni.

K.: Föld alatt dolgozott?

V.: Igen, föld alatt. Olyan helyen dolgoztam.

K.: Az nehéz lehetett a paraszti munka után.

V.: Hát nehéz volt. Hát az ember rákényszerül, hogy ezt is, azt is. De nem jött be mondom, mert emlékszem rá nagyon jól, hogy 29,-Ft-ot kerestünk egy műszakban. És olyan

helyen, ahol - a bányász nyelv úgy nevezi, hogy feles fal - tehát úgy 50 cm a feles fal. Olyan vastag szén volt és azt szedtük ki. És hát erre kerestünk 29,-Ft-ot. Megelégeltük egy páran, és otthagytuk önkényesen.

K.: Mennyi ideig csinálta?

V.: Nem sokáig. Ugy fél évig. Ez azt hiszem 1952-ben volt.

K.: És csak úgy otthagyták?

V.: Igen otthagytuk, közben kaptunk egy idézést - Salgótarjánban - egyből le is tartóztattak.

K.: Miért?

V.: Mert csak úgy önkényesen otthagytuk.

K.: Nem volt szabad?

V.: Nem, nem volt szabad. De akkor azt csináltunk, amit akartunk. Végül le is tartóztattak. Beváltak a fogdába. A bíróság fogdájába.

K.: Csak azért, mert nem akart a bányában tovább maradni?

V.: Még akkor meg se kérdeztük, egyáltalán. Csak megkaptuk az idézést, bementünk a járásiírószágra, le is tartóztattak. Nadrágsziját ki, cipőfüzőt le, és beváltak a fogdába, a tárgyalásig.

K.: És tudta, hogy miért van ez az egész? Vagy azt se mondták meg?

V.: De, azt sejtettük, hogy miért vagyunk beidézve. De, hogy miért tartóztattak le egyből, hát azt nem, szóval furcsállottuk a dolgot. Csak délután került sor a tárgyalásra. Addig voltunk ott. Hát ezt olyan megrettentő valaminek lehetett nevezni.

K.: Igen?

V.: És akkor délután került sor a tárgyalásra. Ott kaptunk 6 hónap javító-nevelő munkát, 10 százalék bércsökkenéssel.

K.: És hol kellett akkor dolgozni?

V.: Ugyanott.

K.: A bányában?

V.: Igen, a bányában.

K.: És akkor vissza is mentek?

V.: Hát kötelező volt, mert akkor bezártak volna.

K.: És az újabb 6 hónap után ott lehetett hagyni már végre?

V.: Igen, akkor aztán ott lehetett hagyni. Szereztem orvosi igazolást is.

K.: És ott a bányában milyenek voltak a körülmények?

V.: Brigádban dolgoztunk, igen. Három-négy - megvoltak a csapatok - az öregebb, dörzsöltebbje.

K.: Nyilván voltak régi bányászok és újak is?

V.: Persze. Hát az újakat azokat mindig a rosszabb helyre tették. Mikor 29,-Ft-ot kerestem én, addig a másik megkereste a 100 forintját.

K.: És mit lehetett ez ellen tenni?

V.: Semmit.

K.: De hát mindenki tudta, hogy ez igazságtalanság.

V.: Igen, de hát ez volt.

K.: És a - nem tudom én - brigádvezetőnek - vagy minek hívták azt a vájárt, aki alatt dolgoztak - a közvetlen főnökük, az nem tudott ez ellen szólni!

V.: Nem, nem lehetett, mert azt a munkát is meg kellett csinálni. És megvolt, hogy ennyit adnak egy csille szénért. Ha tizszer annyit tudtunk termelni, akkor tizszer annyit kaptunk. De azt nem vették figyelembe, hogy mi 50 cm-es

- szénfalat kaptunk, és a másik pedig 2 métereset.
- K.: És nem lázadoztak az emberek, mert nyilván sokan rosszul jártak?
- V.: Nem, akkor nem mertünk ilyesmit csinálni. Hát csak mikor önkényesen otthagytuk, akkor is rögtön bevágtak a fogdába. Hát ilyesmi nem lehetett, hogy egy szót is szólunk.
- K.: És a munkavezetőjük, azzal milyen volt a viszony?
- V.: Meg volt határozva minden - szétesztették az embereket - ez ide megy, az oda megy - és akkor az ott volt állandóan. Nem úgy, hogy egy nap ide hordom, a másik nap meg oda.
- K.: És nem próbáltak segíteni a helyzetükön mégis?
- V.: Nem lehetett segíteni. Nem lehetett, mert meg volt szabva, hogy egy csille szénért ennyit adnak.
- K.: És általában a régi bányászok jártak jól?
- V.: Persze, hát azok olyan helyre mentek - ugye barátok, meg sógor, koma, meg mit tudom én mi. Ők olyan helyre jártak, ahol tudtak keresni - megkeresték a 100,-Ft-ot is műszakként. Mi meg kerestünk, mondom 29,-Ft-ot.
- K.: És a munkát az újak mennyire tudták szokni? Most hát, ugye ilyen rosszul jártak anyagilag, de a munka mennyire volt nehéz, mondjuk a paraszti munka után?
- V.: Hát úgy osztotta be az ember, hogy itthon kevesebbet csinált, nem volt mese.
- K.: Hogy, akkor be járt naponta?
- V.: Persze. Abban az időben ilyen bódés munkásjáratok voltak.
- K.: És akkor vissza, és utána a ház körül a földön?
- V.: Igen. Otthon még csinálni ami van.
- K.: És akkor hogyan élt? Egyedül vagy már házas ember volt?
- V.: Még együtt éltünk a gazdával.

- K.: És akkor a bánya után? - Ez olyan 52-53 körül lehetett.
- V.: Igen. 52 és 59 között zajlottak ezek a dolgok.
- K.: 59-ig? Ilyen sokáig a bányában dolgozott?
- V.: Nem. Utána aztán fuvaroztam, meg mezőgazdaságban voltam.
- K.: És a 4 hold földdel mi lett, megmaradt végig?
- V.: Hát az egész addig megvolt. 59-ben megalakult a termelőszövetkezet, akkor beadták a termelőszövetkezetnek.
- K.: És akkor az 52 és 59 közötti időszak az ...
- V.: ... az kiesett!
- K.: Hogyhogy?
- V.: Hát kiesett az időből, mert hát a földön csak mint magángazdálkodó - vagy hogy lehet ezt nevezni ...
- K.: Mármint a nyugdíjból esik ki, vagy ...?
- V.: Persze, a nyugdíjból.
- K.: És nem is fogják beleszámítani?
- V.: Nem.
- K.: És akkor hogyan élt? Mi volt ezzel a 4 hold földdel?
- V.: Fuvaroztam is mellette.
- K.: Értam. 4 hold földből nem lehetett volna ott megélni?
- V.: Hát nem nagyon, mert meg kellett a takarmányt is termelni, ugye, így lehetett megélni, hogy közben fuvaroztam is.
- K.: És ezt lovaskocsival?
- V.: Lovaskocsival, persze. És amikor megalakult a termelőszövetkezet, abbahagytam és eljöttem Pestre.
- K.: És akkor ezt érdemes is volt megtenni, vagy pedig ezt inkább mondták?
- V.: Hát ez olyasmi volt, hogy belemelegettem, meg volt szokva. És hát nem olyan könnyen adja fel az ember. Szerettem is csinálni.

K.: A fuvarozást miért hagyta ott végül?

V.: Hát akkor már nem lehetett.

K.: Hogyhogy?

V.: Hát a földet le kellett adni, vagy beállni a termelőszövetkezetbe, szóval meg kellett tőle valamilyen formában szabadulni.

K.: És csak fuvarozásból nem lehetett volna akkor megélni?

V.: Hát nem tudtam ahhoz takarmányt biztosítani.

K.: Értem. Szóval a fuvarozáshoz kellett volna a takarmány.

V.: Persze. És nem tudtam akkor már miből biztosítani.

K.: És nem voltak akkor olyanok, akik megtartották a földet?

V.: Nem volt senki.

K.: És ez hogy történt? Jöttek aggitálni? Vagy fenyegették, vagy hogy volt ez?

V.: Nem. Szóval ajánlották, hogy ajánlatos belépni.

K.: És ezért valamilyen ellenszolgáltatást, pénzt vagy valamit adtak, hogy beadta a földet?

V.: Az volt ...

K.: Ez ilyen végkielégítés?

V.: Földjáraadéknak nevezték. Több éven keresztül fizették ki, ugye előre felbecsülték az értékét a földnek.

K.: És forintban mennyit kapott?

V.: Nem tudom, jelentéktelen összeget.

K.: És ezt sok éven keresztül fizették?

V.: Jó 10 éven keresztül.

K.: És akkor hogyan került el innen?

V.: A bátyám itt dolgozott a Heim Pál Kórházban és aztán elmentem én is oda dolgozni. Ott kezdtem, mint kocsikisérő..

K.: A kocsikisérő az mit jelentett?

V.: Azt, hogy volt egy sofőr és én voltam vele rakodni meg minden. Mentünk együtt és ilyen beszerzési dolgokat csináltunk a kórháznak. És akkor megvettük, ami ki volt írva, felpakoltuk ...

K.: És ez könnyű munka volt a korábbihoz képest?

V.: Jó, nagyon jó volt.

K.: Mindig ugyanazzal a sofőrrel ment? Vagy többekkel?

V.: Nem, mindig ugyanaz volt.

K.: És a sofőrrel jól kijöttek egymással?

V.: Jól, nagyon jól. Akkoriban volt sok szénszállítás, mert akkoriban még szenes kazánok voltak. Tatabányára küldtek a tüzép telepre, névre szólóan a Heim Pál Kórháznak egy vagon vagy 2 vagon. És nagyon sokszor beszállítottuk a szenet mi, éjjel. Akkor jól kerestünk.

K.: És a munka nem volt nehéz, ugye? Majdnem azt csinálta, mint korábban a fuvarozással.

V.: Hát könnyebb volt ez, mint az.

K.: Fuvarozásnál több volt a fizikai munka?

V.: Ó, hát ott lapátolni meg minden. Mindenféle munkát el kellett ott végezni. De itt finomabb dolgokat raktunk fel, szóval jó volt, na. Azután bántam meg, hogy miért nem kezdtem el hamarább.

K.: Szóval nem járt rosszul.

V.: Nem. Nem jártam rosszul. Sőt. Mondom hamarább kellett volna eljőnnöm.

K.: Hogyan lakott?

V.: Legényszállón.

K.: Az olcsó volt nyilván. Mekkora szobákban laktak?

Nem volt kellemetlen legényszálláson lakni? Mégis csak más mint egy családi ház.

V.: Más, de hát meg lehet szokni.

K.: Igen, akkor még elég fiatal volt.

V.: Fiatal, igen, meg hát fiatalokkal voltunk együtt, beszélgettünk, úgyhogy eltelt az idő.

K.: Testvére mit csinált ott a Heim Pálban?

V.: Hát ő is úgy kezdte, mint kazánfűtő. Utána kiemelt káder lett. Aztán lett párttitkár. És akkor mikor én odakerültem, a gazdasági igazgató helyettes volt.

K.: Szóval ő sikeres karriert csinált.

V.: Igen. És gazdasági igazgatóként ment már nyugdíjba. Sajnos meghalt tavaly karácsonykor.

K.: Jóban voltak?

V.: Jóban, persze.

K.: És ott mennyi ideig tetszett maradni, a kórházban?

V.: Hát én nagyon szép időt lehúztam ott. Lehúztam akkor - hát mondjuk az első kezdet kicsit rövidebb volt, mert közben aztán megnősültem, 60-ban. Nősültem, odavalósi a feleségem.

K.: Hova tudtak költözni?

V.: Hát akkor először albérletben laktunk. Közben aztán én elvégeztem a gépkocsivezető tanfolyamot. Feleségem hazakerült, mert őtet a nagyszülei nevelték és öregek voltak, így ő elkerült haza. De hát ennek is volt egy előzménye, mert nem akarták, hogy hozzám jöjjön feleségül, tiltották.

K.: És akkor egy idő után külön éltek? Így kényszerből?

V.: Azért mentünk albérletbe.

K.: Anyagilag nem volt ez nehéz.

V.: Abban az időben, emlékszem 300,-Ft-ot fizettem plusz 10,-Ft villanyköltséget.

K.: Viz, villany volt?

V.: Villany az volt.

K.: Viz nem?

V.: Nem azért ki kellett járni.

K.: A felesége dolgozott akkoriban?

V.: Ó is ott dolgozott a Heim Pálban.

K.: És mennyi ideig laktak ebben az albérletben?

V.: 7-8 hónapig csak. Mert a nagyszülei nevelték a feleségem és úgy látták, hogy így nem mehet. Ugye öregek voltak már, és a feleségem hazaköltözött, én meg visszakerültem a le-gényszállóra.

K.: Mennyi idő után?

V.: 7-8 hónap után. És akkor hetente vagy kéthetente jártam háza.

K.: És mennyi ideig tartott ez a különélés? Évekig?

V.: Nem, nem évekig. A feleségem aztán terhes lett, 1962-ben szült. Én is közelebb mentem. Itt szakadt meg a Heim Pálban a munkaviszony.

K.: Épp azt akartam kérdezni, hogy esetleg új munkahelyet is lehetett keresni.

V.: Külszíni bányánál dolgoztam, mint gépkocsivezető. Aztán itt az volt, mert valamikor volt nekem gyomorfekélyem, és itt a rázkódástól éreztem, hogy megint fáj.

K.: Fekélyt mikor kapta és mitől?

V.: Hát én azt akkor kaptam, amikor a bányában dolgoztam.

K.: És nem volt jó a koszt vagy miért?

V.: Nem, nem tudom, hogy miért.

K.: A sok idegeskedéstől lehetett?

V.: Meg az emeléstől, meg valami megfázástól is, idegességtől.

K.: Idegeskedés volt elég vagy ...?

V.: Volt. Így aztán abba kellett hagyjam, ezt a sofőrködést.

És még az év decemberében visszakerültem a Heim Pálba.

K.: És akkor megint a munkásszállásra és megint ez a külön-
lakás?

V.: Igen, megint.

K.: És addig hol lakott, valahol H.-n vagy környékén?

V.: H.-n persze, a feleséggel együtt.

K.: És akkor már a gyerek is meglett?

V.: Igen, akkor már megvolt a gyerek is. És akkor visszakerültem ide a Heim Pálba 1962 decemberében. 1963-ban letettem a fűtői vizsgát. Akkor bekerültem a kazánházba és ott dolgoztam 1977-ig. De közben aztán a nagyszülők meghaltak. Az otthoni házat eladtuk és itt vettünk egy kisebbet. És innen jártunk dolgozni.

K.: Akkor már több mint 20 éve itt lakott V.-n?

V.: Igen.

K.: És miért épp itt V.-n?

V.: Hát Pesten akartuk, de nem lehetett. Nem lehetett, mert nem adtak letelepedési engedélyt.

K.: Igen, most is azt hiszem elég nehéz ... És innen mennyi volt a bejárás, nem sok, ugye?

V.: Nem, nem sok, 30 perc.

K.: Pesten is kell annyit utazni, úgyhogy ...

V.: Az ember ott még többet is utazik. Busszal jártunk, mert nem ez a ház volt, hanem az országúton túl. A feleségemnek az első házasságából volt egy fia és az is aztán meg-

nősült, addig ott laktunk együtt. Közben megszületett a másik fiunk is, de azóta már születtek unokák - akkor gondoltuk, hogy valami megoldás kell, mert ez így kellemtelen.

K.: És anyagilag ezt hogy tudták elintézni, hogy külön ház legyen?

V.: Hát úgy, hogy a menyünknek az apja, tehát a fiunk apósa, neki volt Monoron telke, azt eladták és testvéri alapon a felét kifizették nekik. És így vettük ezt a házat.

K.: Mennyibe került akkortájt - a t0-as években egy ház?

V.: Mikor azt megvettük az kerek 100 ezer Ft volt. És nagy, mert 200 négyszögöles volt a telek, és a házban 4 szoba van.

K.: Hát az tényleg jó vétel volt.

V.: Hát el is fértünk - a két család kényelmesen elfért benne. Jó volt. Csak hát ugye megszülettek az unokák - 2 unoka van - úgyhogy valamit kellett csinálni. Így aztán megbontottuk úgy, hogy ezt a házat megvettük.

K.: 2 gyerek volt akkor, ugye? Tehát négyen jöttek.

V.: Ide? Hárman.

K.: Hárman?

V.: Igen.

K.: És akkor utána jött a másik gyerek?

V.: Már ide V.-re mikor jöttünk?

K.: Igen, mikor külön költöztek?

V.: Nem, csak a kisebb gyerek jött. A nagyobb akkor már nős volt, már unokák voltak.

K.: És akkor több gyerek nem is lett?

V.: Nem.

K.: Értem. És akkor a Heim Pálban dolgozott továbbra is?

V.: Igen. Ott dolgoztam 1977-ig.

K.: És végig a kazánban?

V.: Végig.

K.: És milyen volt ott? Kellemes munkahely?

V.: Hát nekem jó volt, mert én annyit csináltam, mint most. Automatikus volt, nekem csak figyelni kellett a berendezést. Volt hozzá kisegítő személyzet, aki a salakot kihordta.

K.: Szóval nehéz munka akkor nem volt?

V.: Nem. Nem, nagyon jó volt.

K.: Hány műszakban kellett azt csinálni?

V.: 12-36 volt, mert 12-24 ... De általában 12 volt ...

K.: És aludni azt lehetett közben?

V.: Hát nappal nem. De este volt, hogy leálltunk 10-12 óraker. Volt egy kis melegtartalék, és akkor 2-3 órá hosszát szundikáltunk.

K.: Hányan voltak ott a kazán mellett?

V.: Ketten. Volt egy segédmunkás meg voltam én.

K.: És kellett valamilyen tanfolyamot is csinálni?

V.: Hogyne. A Bánki Donát Gépipari Technikumnál kellett vizsgát tenni.

K.: És az milyen jellegű volt, fél éves tanfolyam volt?

V.: Igen, 6 hónapos volt. A Népszínház utcában volt ez. Oda kellett járni tanfolyamra, és a végén vizsgát kellett tenni. Szóval ez azért volt kötelező, mert ez egy nagy teljesítményű kazán volt.

K.: És a kereset milyen volt?

V.: Emlékszem rá, mikor kezdtem, hogy 1.300,-Ft volt.

K.: Az mennyire számított jónak, én nem emlékszem rá!

V.: Az jó volt. Én meg voltam elégedve vele. 77-ben aztán építettek egy gázkazánt. Akkor arra megint le kellett tenni egy vizsgát, végigjárni egy tanfolyamot. Ez még előtte volt, előtte szóltak, hogy aki el akarja végezni, én nem akartam.

K.: Miért?

V.: Hát, én eleget tanultam. Én már nem tanulok tovább.

K.: De hát valamit csak kellett csinálni, ha jó volt a munka. Az ember csak ragaszkodik ahhoz, ami jobb!

V.: Persze, megérte volna.

K.: És közben míg itt a Heim Pálban dolgozott, akkor itthon ház körüli munka vagy valami külső jövedelem nem volt?

V.: De volt, sajnos.

K.: Miért sajnos?

V.: Azért, mert a szervezetemet tönkretette.

K.: Nagyon megerőltető volt?

V.: Igen. Hazajöttünk 12 órás műszakból, annyi volt, hogy megittam egy kávét vagy akkoriban még megittam egy felest is, a mama bepakolta a reggelit és mentem a határra.

K.: És ott mit csinált?

V.: Hát volt kukorica, szőlő volt...

K.: Idénymunkákat?

V.: Nem, hát én részesültem is a termelősövetkezettől. És ott volt egy darab szőlő is, 440 négyszögöles szőlő, ezt felajánlotta nekem valaki, ő örökölte, de lusta volt csinálni. És felajánlotta nekem, hogy ha akarom, akkor csináljam. Hát csináltam, és jó is volt, mert volt, hogy 20 mázsa szőlőt is megtermeltem egy évben. És ezt mind

egyedül kellett csináljam, a feleségem akkor nagyon beteg volt. És ezt csináltam, hazajöttem minden este a műszakból és utána mentem tovább.

K.: És ezt hány évig csinálta - a mezőgazdasági munkát mellé?

V.: Csináltam én ezt sokáig - 10 évig biztos.

K.: És ez pénz volt, vagy miért? Vagy úgy érezte volna, hogy az alatt a sok idő alatt valamit csak kell csinálni?

V.: Muszáj is volt valamit csinálni, mert amikor ezt a helyet megvettük, nagyon sok tartozás fennmaradt. Kb. 100 ezer Ft. Azt be kellett hozni valahol.

K.: És arra a fizetés nem volt elég?

V.: Nem volt elég, mert valamiből élni is kellett.

K.: A felesége akkor nem dolgozott?

V.: Nem, hát beteges volt. Annyira beteges volt, hogy az orvosok azt mondták, hogy meg vannak számlálva a napjai.

K.: Látom, akkor sikerült jól felépülni, szerencsére.

V.: Igen. Így aztán 77-ben, 76 karácsonyán itt voltak a sógorék ünnepet köszönteni és beszélgetünk, és mondja a sógorom, hogy ott a BKV-nál most épül egy gázkazán és baj van, mert nincs emberük, aki üzemeltesse. Én majdnem vice formájában vetettem fel, hogy mond meg a főnöknek, hogy ha jól megfizetik, és átmegyek. Elteltek az ünnepek, bementek ők is dolgozni. Egyszer csak felhív telefonon, hogy hivat a főnök, hogy menjek be. Mondom magamban, hogy a komolytalanságból még majd komoly dolog lesz. Mert, hogy azt mondtam, hogyha jól megfizetnek, akkor átmegyek. Bemegyek - bemutatkozunk egymásnak, aztán rátértünk a tárgyra. Kérdeztem, mit tudnak adni, kérdezik mit kérek, megint; mit tudnak adni, ajánljanak fel valamit, mit tudnak adni. Hát

felajánlottak 400,-Ft-tal több alapot, mint ami nekem volt, plusz 10 százalék prémium. És így kerültem át 77-ben.

K.: És nem sajnálta ennyi idő után a Heim Pált?

V.: Sajnáltam, de ezért muszáj volt átmenni. Mert ez jelentett nekem 700,-Ft-ot havonta. És a másik az volt, hogy a BKV-nál 2 műszak volt, minden második szombat szabad volt, ünnep- és vasárnap nem kellett menni. Itt meg ugye a Heim Pálban éjjel-nappal, ünnepeken mindig ott kellett lenni.

K.: Bejárás milyen volt?

V.: Jó. Mentem vonattal, onnan meg busszal.

K.: Ott van egy nagy buszremiz, vagy nem is tudom, hogy hívják?

V.: Igen, ott dolgoztam. Az egy úgynevezett ipari segédüzem. Ez a részleg látta el a buszokat gumival - tehát ott volt a vulkanizálás, akkumulátorjavító, hűtőjavító.

K.: És a Heim Pálban hogyan fogadták, amikor elment? Nem tudtak esetleg ők rátenni valami pénzt?

V.: Nem tehettek rá, mert voltunk négyen kazánkezelők. Így is úgy nézett ki, hogy az enyém volt a legmagasabb.

K.: És korábban milyen volt a Heim Pálban a viszony. Szóval barátok lettek a többiekkel, vagy ...

V.: Jó volt, persze.

K.: Nem voltak problémák?

V.: Soha, köztűn nem volt, négy kazánkezelő volt, akkor voltak segéd munkások, ott volt börtöntölteléktők kezdve mindenféle.

K.: Mindig cserélődtek, gondolom.

V.: Mindig, igen. Hát volt két vagy három, aki tovább dolgozott ott, de a többi egy hétig ott dolgozott, aztán elment.

K.: És voltak ebből gyakran problémák?

V.: Nem, nem volt probléma, semmi. Aki nem tetszett, azt elküldték. Annyi probléma volt, hogy akkor benn kellett maradni valaki másnak, hogy ellássa azt a munkát. Így aztán átkerültem a BKV-hoz, ott dolgoztam 77-től és 80 februárjában lebetegedtem. Igazság szerint én beteg voltam már azelőtt 10 évvel.

K.: A fekélyt mondta, de volt más is?

V.: Az elmúlt.

K.: Magától?

V.: Igen, tehát elhízta és én gondolom, hogy beszirosodott az a valami és beheggedt. Csak másfajta problémák merültek fel, van 8 fajta betegségem.

K.: És ez mitől jött, a nehéz élet?

V.: A korai - gyermekkori dolgok is, és amíg fiatal volt az ember, ugye addig jobban bírta.

K.: A gyerekkora akkor nagyon nehéz volt?

V.: Nehéz volt, így 11 éves koromban már cseléd voltam. Istállóban - a hidegben, trágya közt aludtam. Szóval amíg fiatal az ember addig bírja.

K.: Később jelentkezik, igen?

V.: Igen. Aztán 54 körül már kezdődött. Mentem a körzeti orvoshoz, mondom, doktor úr ez a baj. Vérnyomásom magas volt már akkor. Lázam az nem volt, tüdőgyulladásom volt vagy tizszer, de mindig láztalan.

K.: Pedig a tüdőgyulladást azt lehet érezni azzal a hallgatóval.

V.: Hát ő azt mondta, hogy mérje meg a lázát, nincs, mehet tovább. De én éreztem, hogy szúr, meg tudtam, hogy mi van. S közben aztán ideköltöztünk. Itt szemben egy néni járt

egy orvoshoz, egy belgyógyász szakorvoshoz, itt körzeti orvos és a néni mondta, hogy menjen el vele a feleségem ehhez az orvoshoz. Hát elment a mama, és az kezelés alá vette, és lábraállította. De én olyan voltam mindig, mint aki a zuhanyzó alól jön ki, akár mit csináltam, abban a pillanatban leizzadtam, naponta 5-6-szor cseréltem magamon a ruhát. Egyszer jött a mamához az orvos, akkor volt, hogy a disznókkal is foglalkoztam, és akkor barkácsoltam valamit és egyszer csak rámköszön valaki, hát az orvos. Jött a mamához. Azt mondja, mit csinál maga? Mondom cserélem ki ezt a deszkát. Ennyi az egész? Mondom, ennyi. És azon kívül mit csinál? Mondom, semmit az ég világon. Hát én le voltam izzadva úgy, azt hiszem télen volt, mint aki ... addig, amig azt a darab deszkát kicseréltem. Na, azt mondja - ha befejezte, jöjjön be. Bejöttem, megvizsgált adott beutalót az SZTK-ba, laboratóriumi vizsgálatra. Közben azt mondták, hogy mikor jöjjenek az eredményért, be mentem az aki adta volna ki az eredményt, hát azt mondta, hogy a vizsgálatot nem tudták megcsinálni, rá volt írva, pirossal, hogy meg nem állapítható. Így aztán az orvos itthon fogott.

K.: Nem értem. Hogyhogy nem tudták megcsinálni?

V.: Nem tudták beállítani a vérvizsgálatnál valami dolgokat. Így aztán itthon voltam 11 hónapig betegállományban, aztán leszázalékoltak, 81-ben, azt hiszem. Bekerültem a Szabadság-hegyre, klinikára és ott állapították meg, hogy mi van. Van tüdőtágulás, szívkoszorúelmeszesedés, idegszervi zavar, cukor, vérnyomással probléma, epekő, vesekő, magas koleszterin. Tehát 8 fajta betegséggel

dolgoztam több éven keresztül.

K.: És azóta jobban van? Most már 5 éve ennek.

V.: Hát jobban, mert nincs erőltető munka, ugye.

K.: Megerőltető munkát nem is végez azóta?

V.: Nem. A meleget végképp nem bírom ...

K.: Meleg időt?

V.: Igen, a meleg időt. Már ilyenkor mint tegnap is volt, ilyenkor kezdek egy kicsit éledni.

K.: Igen, most már jobb idők lesznek.

V.: Ha lehül a levegő egy kicsit, akkor már jobb. Most is járok havonta kétszer, közben aztán átkerültünk a professzor F.János tanár úrhoz, ő bekerült az Ü.-i útra, s akkor lett igazgató. S magával hozta, volt egy tanárnő, hát most már tanárnő, az volt a kezelőorvosom akkor. Meg még utána visszajáró voltam, évente bennfeküdtem a kezelésen, meg időközönként kellett eljárni kontrollra, evvel a koleszterinnel kapcsolatban. Tehát kaptam mindig gyógyszert, olyan gyógyszert kapok most is, hogy fogalomban egyáltalán nincsen. Most szedem az ötödik 100 db-et. Na most aztán, hogy bekerültem a kettesbe, az Ü.-i útra, így most oda járok be. Meglehet V. a hármashoz tartozik, de ide ment át a tanárnő.

K.: Az az utolsó munkahely akkor a BKV volt, ugye?

V.: Igen.

K.: És azóta nem is dolgozott máshol?

V.: Nem, onnan nyugdíjaztak. Hát a BKV-val kapcsolatban nem vagyok megelégedve, holott tapsoltak akkor, amikor oda kerültem, mert nem tudtak volna beindulni, mert nem volt emberük, aki a gázkazánt üzemeltesse. Mikor meg leszázalékolnak, akkor azt se mondták nekem, hogy cseréljünk kalapot.

K.: Igen? Szóval nem búcsúztak, semmi?

V.: Semmit az ég világon, semmit. És én hozzám szakszervezet annyit nem szól, mint Maga. Idáig nem szólt hozzám.

K.: És előtte - tehát 3-4 évet már ott volt - és azalatt milyen volt?

V.: Jó. Addig nem volt semmi probléma.

K.: Voltak 3-4-en fűtők?

V.: Hát én voltam a műszakvezető.

K.: És hány ember tartozott I. bácsi alá?

V.: 8.

K.: Na, hát az ...

V.: Persze ...

K.: És akkor milyen volt, nehéz vagy könnyű velük?

V.: Hát ahány ember, annyi féle. Volt aki volt részeges, volt rendes is. Volt 3 részeges, volt 2 rendes, így nézett ki.

K.: Szóval aki rendes azzal könnyű volt, aki részeges, azzal nehéz?

V.: Hát igen, az ott feküdt le az egész műszakot a betonon, és nem lehetett hasznát venni.

K.: És ebből nem voltak konfliktusok?

V.: Nem voltak. Mert az ember amit tudott, eltitkolt. Mert ő verte a mellit, hogy ő párttag, meg ez meg az, hát tudtuk, hogy iszik, sőt én vittem oda, de előre bocsátottam, de előre bocsátottam, hogy ivászatról szó sincs, mert azelőtt ment el ugyanigy egy párttag, mert ivott.

K.: Veszélyes munka ...

V.: Igen, veszélyes.

K.: Kazánrobbanás, ilyesmi előfordulhat?

V.: Hát nem fordult elő, de veszélyes üzem. És egyszer úgy jött be, hogy ott feküdte végig a műszakot, betonon. És én általában délután jártam, mert délelőtt benn volt a főnökség és akkor mindig volt valaki, aki közéjük nézett. És akkor délután 2-kor, 3-kor, 4-kor ezek levonultak. És akkor kellett lenni egy embernek, aki végigvigye az üzemet. Mert sokat dolgoztak. És a kazánnak működni kellett, különben nem tudtak vulkanizálni. Na azt volt olyan, hogy mentem be és álltak, mert lerobbant a kazán és nem tudtak vele mit csinálni.

K.: I. bácsinak ki volt akkor a főnöke?

V.: Hát mikor odakerültem, Cs. Sándornak hívták.

K.: Milyen beosztású?

V.: Osztályvezető.

K.: És ezek nem voltak ...

V.: Nagyon jó viszonyban voltunk, sőt elő is terjesztett kiváló dolgozónak. De a rövid munkaviszony miatt nem lehetett. Meg voltak elégedve velem, nagyon is, ahol lehetett, ott támogattak. Azután ez a főnököm elkerült feljebb, akkor jött egy másik, az lett az osztályvezető. Hát nem volt egyáltalán semmi nézeteltérés senkivel. Megbecsültel. A párttitkár az meg főleg S. Istvánnak hívták. Az is nagyon szeretett, megbecsült.

K.: A párttagságnak - így visszamenőleg az egyes munkahelyeken volt valami szerepe?

V.: Nem, párton kívül voltam már én.

K.: ... nem úgy értem, hanem hát voltak a dolgozók között a kazánban is meg a Heim Pálban is, akik a Pártban voltak

és akik nem. Érezhető volt valamilyen különbség előny vagy hátrány?

V.: Hát a Heim Pálban nem volt egy se párttag. A BKV-nál ott volt. Egy ember volt párttag, de nem élvezhetett előnyt, mert semmirevaló ember volt, részeges. Ő már elszúrta maga körül a dolgokat.

K.: A szakszervezetnek volt valamilyen szerepe, tudott valamilyen miben segíteni?

V.: Nem vettem igénybe. Egyszer vagy kétszer igénybe vettem, már így, hogy a feleségem beteges volt ...

K.: Segéllyel?

V.: Segéllyel kapcsolatban. Nagyon körülményesen, azt hiszem, egyszer vagy kétszer kaptam segílyt a szakszervezettől. De mi nem kérünk semmit. Sőt, mikor leszázalékoltak, még azt se mondták, hogy komám, köszönjük szépen a közreműködést, semmit.

K.: És még mikor ott volt a bányában, akkor hogy volt a párttal és a szakszervezettel?

V.: A szakszervezetbe benne voltam a pártba nem.

K.: Értem, de volt ennek valami, volt nyilván a bányászok közül párttagok ...

V.: Voltak.

K.: Akkor még más idők voltak, próbáltak aggitálni vagy előnyösebb volt!

V.: Jobban előnyös volt ...

K.: Többet tudtak keresni?

V.: Többet, persze. Ők voltak a jobb munkahelyekre beosztva.

K.: És ha valaki esetleg fiatalon belépett a pártba, úgy, hogy csak akkor jött, akkor is ...

V.: Be kellett neki először dolgoznia magát, egyből nem tették be, hanem fokozatosan csinálták az ilyen dolgokat.

K.: És hogy alakult a család sorsa, pl. a testvéreké, akik Erdélyben maradtak, meg itt vannak Magyarországon? Az egyik bátyáról ugye hallottunk, ő volt a Heim Pálnak a gazdasági igazgatója.

V.: Igen, az meghalt. A nővérem Székesfehérváron technikus volt, és főmeős, hát nyugdíjas más ő is.

K.: És akik Erdélyben maradtak?

V.: Hát, akik Erdélyben maradtak ...

K.: Ők jól jártak, vagy rosszul?

V.: Ők rosszabbul jártak, mert hallani, hogy mi van ott.

K.: Tartják a kapcsolatot?

V.: Igen. Most halt meg egy nővérem, a legidősebb, 2 hete. Hétfőn volt a temetése, 10-én, ha jól emlékszem.

K.: És továbbra is Vásárhely környékén laktak?

V.: A bátyám Marosvásárhelyen dolgozott, míg nyugdíjba nem ment...

K.: Vasutnál?

V.: Vasutas volt, persze. Vonatvezető, vagy valami ilyesmi volt. A másik három testvérem azok meg otthon maradtak a faluban. A mezőgazdaságban dolgoztak. Hát az egyik még mindig dolgozik a termelőségvetkezetben, az ő kezén megy keresztül minden. Az öcsém s zintén benn volt, de ő is le van robbanva, le van százalékolva.

K.: Szoktak ide járni a testvérei?

V.: A bátyám, az aki vasutas volt, az szokott idejárni, hát sűrűn, két évenként engedték őket.

K.: Meghívásra sem lehet gyakrabban jönni?

V.: Nem. Hát mondjuk a temetésre, hogy az itteni bátyám meghalt, erre elengedték a közvetlen testvért, de a többi rokont már nem.

K.: És a gyerekek, unokák? Ők is jönnek át esetleg nyaralni?

V.: Jönnek, szoktak jönni, persze. Hát olyan sok unoka nincsen. Bátyámnak van egy lánya, hát 4 gyereke volt neki; 2 fiu, 2 lány. 2 fia, meg az 1 lány már meghalt. Az utána való bátyámnak nem volt gyereke egyáltalán. A nővéremnek is 1 lánya van - hát az szokott jönni. Ő jár a férjével együtt. Öcsémnek annak 2 lánya van, azok is voltak itt egyszer.

K.: És a h.-iekkel tartják még a kapcsolatot?

V.: Hogyne. Nyáron is voltunk ott, főleg a feleségem.

K.: Igen, neki ott van a rokonsága.

V.: Igen, ő eljár, de én nem szeretek utazni, engem idegesít.

K.: És a gyerekek, a fiu mit csinálnak, milyen iskolát jártak?

V.: Hát az idősebb fiu, az univerzális valaki, több szakmája van neki. Lakatos, hegesztő ...

K.: Ő hány éves? Már 30 elmúlt ...

V.: Negyven.

K.: És mivel foglalkozik?

V.: Ő a Heim Pálban dolgozik. Ő is karbantartó a mosodában.

K.: Ott jó dolga van, az egy jó munkahely.

V.: Igen, és ővele is jól járnak, mert mindenféle munkát el tud végezni.

K.: És a kisebbik fiu?

V.: A kisebbik Kecskeméten járta a Mészaki Főiskolát - ilyen elektronika és számítástechnika, üzemmérnök.

K.: És ő a szakmájában dolgozik?

V.: Igen, a szakmájában egy számítógép központban.

K.: És ha most I. bácsi visszaemlékszik az életére, akkor mik voltak tulajdonképpen benne a legkellemesebb időszakok? Amiknek legjobban örül így visszanezve.

V.: Hát, mit mondjak? Mind kellemes volt. Amig fiatal voltam, addig az volt a kellemes. Most meg ..., de unoka van. Október lehetett - visszavonulás volt, vonultak vissza a németek és ott, ahol én laktam, oda szállásoltak be egy szakasz, vagy hány ember lehetett, már pontosan nem tudom, munkaszolgálatosokat. Ezeket német katonák kísérték, tehát azok őrködtek felettük. És be lettek szállásolva oda, ahol én akkor szolgáltam. A gazdámnak a lányát vettem én el feleségül, a feleségem a gazdámnak a lánya. És be voltak szállásolva ezek a munkaszolgálatosok és a német kiegészítő egység is odajött. Hát én este megfigyeltem, hogy hova tette a német a puskáját és elloptam.

K.: Miért?

V.: Egy valami ösztön fogott el, hogy én ezt a puskát ellopom. És ezzel tovább nem ölnek meg senkit. Szépen magam mellé vettem és sétáltam vele a szobában. Beletekertem egy ruhába, és felvittem az istálló padlására, és eldugtam. Reggel, mikor indultak volna tovább, keresi a német a puskáját, nincs meg a puskája. Hát ők a saját nyelvükön beszéltek. Hát én tudtam, miről van szó, mit keresnek. Aztán, hát az apósom lett később, az a valaki, kérdezi, nem tudsz róla valamit? Mondom, tudom én, fönn van az istálló padlásán eldugva. Add elő azt mondja, mert ezek minket megölnék. Nem adom én, mondom, ugyse találja meg senki. És nem is adtam elő a puskát. A német katonának puska

nélkül kellett elmennie. Itt ezt is megcsináltam, de ezt még soha senkinek az életben nem mondtam el.

K.: Tehát az egy belső késztetés volt?

V.: Ez olyan ösztön, hogy láttam milyenek az emberek, mert emberek azok is, hát mondom ellopom a puskát, és el is loptam. És meg is volt végig. Mert aztán közben bevittek engem, onnan is megszöktem.

K.: Puskának mi lett aztán a sorsa?

V.: 45 nyarán vagy ősz felé, akkor aztán egy szigorú parancsot kiadtak, hogy akinél lőfegyver van, az szolgáltatassa be. Mert addig megvolt. Jártunk vadászni ...

K.: Lőszer is volt hozzá?

V.: Volt. Volt, mert közben aztán még voltak németek, és azoktól lopkodtam még lőszert. Azután meg az egyik barátom bekerült a rendőrséghez ...

K.: És akkor 45-ben beszolgáltatatta?

V.: Persze.

K.: Még aztán azt felejtettem el, hogy végül azt a sok adóságot ezzel a sok munkával kifizette, ugye?

V.: Ki.

K.: Hány évig tartott ez, amikor nagyon megfeszítetten dolgozott?

V.: Jó 10 évig.

K.: Anyagilag akkor rendbe jöttek, és most már anyagi gondok nincsenek, ugye?

V.: Nagy gondunk nincsen.

K.: És a nyugdíja most mennyi?

V.: Hát megvan, jó.

K.: Szóval meg lehet élni belőle?

V.: Meg, igen. Ketten a mamával 7.200-7.300,-Ft-öt kapunk.

K.: De most már nem foglalkoznak kistermeléssel?

V.: Semmit.

K.: Hát ebből azért meg lehet venni az enivalót is?

V.: Hát most meg, mert ... hát a gázvezetéket ugye most csí-
náltattuk meg ebben az évben. Ugy néz ki, hogy ketten
törlesztjük a gyerekekkel, 700,-Ft-ot kell havonta.

K.: A ház is - látom - szépen rendben van.

V.: Hát igen. A gyerekeknek is ugyanskkora szoba van ...

K.: Két szoba van a házban?

V.: Négy. Van a kis szoba, van nekik is, van az előszoba,
konyha, van konyha a gyerekeknek is külön.

K.: Mióta laknak itt, sok éve már?

V.: 72 óta.

K.: Ó, hát az már sok.

V.: Persze, 14 éve.

K.: És külön fürdőszoba is van? - Szóval külön háztartás?

V.: Fürdőszoba az közös, de konyha az külön van.

K.: Köszönöm szépen.

I. János a V. kertekalja megálló, tehát a külső vasúti megálló mellett lakik. Szép nagy, rendezett, de elég szegényesen berendezett házban. Sem kirívó szegénységről, sem jómódról nem tanuskodik a ház és a kert. Ellenben rendszeretéről feltétlenül.

I. János belerokkant gyakorlatilag az életébe, a fiatalkorába, tehát a fiatalkori nagyon rossz körülményeibe, illetve abba, hogy erején felül kellett felnőtt korában is dolgoznia, hogy egy tisztas egzisztenciát megteremtson. Gyakorlatilag, ő tehát ennek a nagy szegénységnek most mintegy áldozata, de utódaiban - főleg saját fiában - mégiscsak sikerült ebből a szegénységből és a perifériáról kitörnie. Rendkívül mély emberséget véltem felfedezni I. Jánosban. Egyébként a beszélgetés végén, ami a magnón is hallatszik, meg is könnyezte a múltját, talán az emlékezést, lehet, hogy ez a 44-45-ös kis történet volt az ok, lehet, hogy az egész életre visszagondolás.

Mind idegileg, mind fizikailag igen rossz állapotban van I. János. Felsorolta a nyolc nagy alapbetegséget. Tehát 8 - egyesével halálos betegséget - és érezhetően testileg, lelkileg eléggé lerobbant, már leszámolt az élettel, ő már megtette a magáét.

Életének konfliktusairól, amik szóba jöttek - tehát mondjuk az 52-es eseményt illetve a tsz-esítéskor is - tulajdonképpen az arckifejezés nem változott meg, csak a szeme, és valami azt sugalta, hogy ilyen aljasságot követnek el emberek ezen a Földön.

Rendkívül kedves, intelligens parasztasszony - ugye a volt gazdának a lánya - a mostani feleség. Vele, valamint a nevelt fiúnak a feleségével és az I. János fiával, tehát a kisebbik

fiuval, hosszasan beszélgettem még a magnós beszélgetés után kinn a konyhában ültünk le egy tea mellett, ugyanis az állomás mellett van a ház és még másfél óra volt a vonat indulásáig. Elsősorban a v.i társadalmom volt a téma. I.János nagyritkán szólt csak bele a beszélgetésbe, nem tudom, hogy amúgy is ennyire csendes, visszahúzódó, picit fásult-e, vagy pedig a beszélgetés hatása volt még benne.

Azt hiszem, igen jó képességei lehetnek I. Jánosnak. Nemcsak emberileg, hanem intellektuálisan is. Pontosan emlékezett nagyon sok mindenre. Érezni lehetett, hogy a véleménye, az ítéletei mögött már egy gondolkodási folyamat van, és nagyon röviden fogalmazza meg ezeket, tehát ez már egy letisztulás eredménye. Rendkívül egyszerűen fogalmazott, de nem színtelenül, tehát mindenképp egyéni ízzel, érzelmileg erősen színezve.

A beszélgetést érkezésem után pár perccel már elkezdtük és utána még igen hosszán időztem a házban - a teán kívül még egy kávét is ittam.

Azt ugye mondtam, hogy I.János utódjain keresztül - fián keresztül - mintegy kiemelkedett a szegénysorból, de fia és menyé illetve nevelt fiának felesége számomra meglehetősen szürke polgár volt, függetlenül attól, hogy esetleg főiskolát végzett. Tehát például I.Jánoshoz képest rendkívül színtelen. És sokkal inkább egy Trabantot bütykölő, tréninges kispolgárt idézett.

Interju J. Mihálllyal

V.: 1930-ban születtem Debrecenben. Az anyám 1936-ban meghalt. 1936-tól engem az evangélikus egyház elvitt Szarvasra. Szarvason volt az árvaház, ill. az egyháznak egy árvaháza. Én ott jártam óvodába, ott jártam 1-2-3-4. osztályba, sőt 5-6. osztályba.

Na most ugye amíg az ember jár óvodába, meg első osztályos volt, addig nem voltak lényeges dolgok. Egyházi nevelésbe részesítettek. Éppen úgy, mint a katolikusoknál az apácák végezték ezt a nevelőmunkát, náluk a diakonissza-nővéreknek nevezték őket. Oda a gyerekek óvodáskoruktól kerültek, de még tanítóképzős koruk is voltak ott. Csak már amikor mi gyerekek második osztályosok voltunk, akkor kerültünk ki, nyáron tanyákra adtak ki bennünket, libapásztoroknak, birkapásztornak. Már akkor ilyen munkát kellett végezni. Aztán, hogy ezért ki, mit kapott, aztat mi nem tudtuk. De a lényeg az volt, hogy ezekkel a gyerekekkel az egyház a nyári szünetben nem foglalkozott úgy, nem volt közvetlen egyházi fennhatóság alatt, hogy így mondjam ... a gyerekek odavannak nyaralni. De hát ez nem nyaralás volt, hanem kiadták őket szolgának végeredményben. Kisebbeket ennek, a nagyobbakat kanásznak, tehenekekre vigyázni. Tehát ki, hogy. Akiknek voltak szülei, vagy haza akarták vinni a gyerekeket, ezeket elvihették. De ősszel, amikor kezdődött a tanítás addigra vissza kellett hozni őket, stb. Tehát ez ilyen formában volt. Én arra emlékszek, hogy kijártam a második osztály, libapásztorkodtam. Amikor ötödik osztályos voltam akkor már tehenekeket őriztem, disznókat, meg amiket kellett. Csak ebbe az volt a

rossz az egészbe, hogy gyerek létére az embernek tarlón mezitláb kellett járni. S aki járt nyáron tarlón mezitláb tudja, tiszta sebes, véres volt az embernek a lába. Össze-vissza szurkálták a tarlócsutkák, ahogy learatták. S bizony ha valami kárt tett az a jószág másnak, vagy mit tudom én pl. a disznó beletúrt a krumpliföldbe vagy ehhez hasonló, akkor még jól el is vertek érte.

Tehát nem volt valami jó. Az élelmezésünk pedig nem azt mondom, hogy rossz volt. Egy gyerek nem törődik annyira azzal, de jobban csak a maradék. Jobban csak a maradék. Amit nem lehetet maradéknak számítani az a zsiros kenyér volt. Az ember reggel kapott egy szelet zsiroskenyeret, kétfelé elvágva, kint a határba talált magának paprikát, paradicsomot, uborkát hozzá. Megette vele, úgy ahogy volt, meg mit tudom én. Tehát nem fordítottak miránk olyan valami nagy gondot. Hogy hüh ha ezt most csak így, vagy csak úgy. Szóval nem volt semmi, és mégis felnőttünk.

K.: Szüleivel nem is tartotta a kapcsolatot? Édesapjával vagy családdal?

V.: Nem. Nem. Az apám egyszer volt nálam, azt hiszem 40-ben, 1940-ben. Debrecenből jött biciklivel, ott volt egy délutánt töltöttem vele azt hiszem. Nem is emlékszem rá nagyon. Csak azt tudom, hogy ott volt, egy délutánt. Aztán hazabiciklizett és ez volt az egész.

K.: Nem is látta többet?

V.: De láttam. Na most, hogy mondjam, Szarvas környékén sok szlovák lakott. Ezek a szlovákok ezek olyan egy emberséges emberek voltak, és olyan egy becsületes emberek voltak, hogy ezeket az árvákat pártfogolták. Hogy ki miért,

vallási tekintetre nézve, vagy csak emberségből, felszólításból azt nem tudom. De elég az hozzá, hogy azokat a gyerekeket, amilyen én is voltam, hogy minket soha nem vittek sehová, akik soha el nem mehettek senkihez sem, nagyobb vallási ünnepeken, meg karácsonykor, húsvétkor ilyenkor, ezeket kivitték különböző családok. Én is voltam nem is egynél. Először voltam egy orvosnál. A majdnem velem egykoru gyerekével kellett volna játszani. Na az lett volna a figura. De nem éreztem jól magam. Fene tudja, nem, még mint gyerek eljátszottam volna az ő gyerekével, de én valahogy nem az, hogy nem tetszett nekem az a környezet, vagy valami. Nem tudtam magamnak, hogy nekem ez jó, jól érzem valahogy magam. Talán veszélyezve éreztem magam. S nem volt egy önfeledt pillanatom, amikor tényleg azt mondtam volna, hogy most van nekem egy játszótársam, vagy egy pajtásom. Akkor többször össze is vesztünk. Ez a gyerek lekevert egy pofont, én visszaadtam neki és ezzel be is fejeztük. Ez talán harmadik látogatásomnál, vagy amikor kivittek oda ez meg volt. Jött a szidás, meg mit tudom én. Hát, hogy mertem, ő pofonütött, én meg visszaadtam, ez természetes dolog. Elsimultak a dolgok.

Ekkor jött egy asszony, azt hiszem özvegyasszony volt, vagy nem tudom. De volt neki azt hiszem, három gyereke is volt. De ez ilyen kofaasszony lehetett, mert ha jól emlékszem rá, akkor az udvarában voltak tyúkketrecek és ott tyúkok voltak. Erről gondolom csak, annál voltam egy karácsonykor, és fene tudja ott jobban éreztem magam. Ott hozzá volt szabad nyúlni mindenhez. Ott szabad volt

játszani mindennel. S nemcsak azt tenni, amit mondanak. Azoknál többször voltam. Valószínű, hogy úgy maradtunk el így egymástól, hogy mikor újra iskolai szünet lett, engem megint elvittek egy tanyára, ahová mentem, s így maradtunk el egymástól. Nem voltam valami jó tanuló. Olvasni szerettem. De jó tanuló nem voltam, tanulni nem nagyon szerettem. Osztályt nem ismételttem azért, de fene tudja, én megvoltam elégedve magammal. Engem kielégített az, ha csak olvastam magamnak. De soha nem volt határozott célom, hogy valami legyek. Nem is gondoltam rá. Fene tudja, nem tudom. Más gyerek gondolkodik arról már 10-12 éves korában, hogy de jó lenne ennek vagy annak lenni. Nem. Nem. Csak elég az hozzá, hogy azért is megpofoztak bennünket, mert az árvaháznak nem volt kútja pl. Ez egy érdekes figura volt. Volt egy lajtos kocsi, négy kerekű lajtos kocsi, volt rajta egy hordó. A község házára kellett eljárni vizért. Olyan 200 liter hordó lehetett. Ki volt jelölve, hogy melyik három vagy négy gyerek megy el vele, töltik meg és hozzák el, és pl. ha mentünk, és a község háza előtt volt ez a hősi emlékmű, vagy mit tudom én micsoda, és hogyha nem hajtottunk fejet előtte, meg is pofoztak bennünket. Ilyen furcsaságok megmaradtak az emberben.

Na most mikor valószínű kitörhetett a háború, mert egyik napról a másikra, vagy akkor már folyt a háború, mert emlékszek rá, hogy mondogatták, hogy Kassát bombázták az oroszok, meg ez meg az, meg amaz. A problémák már meg voltak. Erre kb. egy olyan három-négy hónapra én nem is tudom, hogy volt-e nekünk vizsgaelőadásunk hatodik osztályba.

De azt hiszem, hogy volt, mert Debrecenbe már hetedik osztályba jártam. De valószínű, hogy lehetett ezek szerint. Egyszer fogtak és felpakoltak engem, aztán kivittek az állomásra, feltettek a vonatra, vonatjegy nálam volt, és Debrecenbe kell mennem. Kihez, mihez, hogy miért? Azt mondták ne törődjek vele. Engem fognak várni az állomáson. Szarvas-Mezőtúr, Mezőtúr-Szolnok, Szolnok-Debrecen. Így utaztam. Csak az volt a baj, hogy én Szolnokon nem tudtam, hogy én gyorsvonatra szállok fel. Ez a vonat megy Debrecenbe? Ez! Én jóformán nem voltam seholsem addig. Csak ott, meg a tanyán, bár Szarvas elég nagy község volt már a háború előtt is. Ugyhogy engem, mint gyereket nem érdekelt különösen a települések, meg mit tudom én micsodáknak a dolga.

Arra már nem is emlékszem, hogy ki vitt engem Szarvasra el. Csak arra, amikor feltettek a vonatra. Így aztán Szolnokon felszálltam a gyorsvonatra. Jött a kalauz, hogy na kisfiam jegyed van? Van hát, tessék itt van! Nézi, s mondja, ez nem jó. Mondom, hát ne haragudjon, de énnekem ezt a jegyet úgy váltották meg, és mondom a másik vonaton elfogadták, mert ki van lyukasztva. Nem úgy van kisfiam, ez gyorsvonat és pótdíjat kell fizetni, úgy lehet felszállni rá, meg mit tudom én. Ahogy beszélgetünk ott, hallgatta ott ezt egy zászlós. Zászlósi rangban lévő valaki, kérdezte éntőlem, hogy hová mész? Mondom neki, hogy Debrecenbe kell mennem. Hová, mondja, miért debreceni vagyok én is. Mondom, én nem tudom azt se, csak annyit tudok, hogy fognak várni az állomáson. Kifizette a pótdíjamat, s így nem tettek le arról a vonatról. Debrecenben tényleg vártak.

Nem tudom, hogy ki volt az. Annyit tudtam meg róla, hogy egy egyetemi tanár volt. Ez volt az én gyámom. Felöltöztetett, vadonatúj ruhába, alsóneműt vett, cipőt vett, nagykabátot, sálát. Még kesztyűt, pedig soha életemben nem volt kesztyűm, sapkám, ő gondoskodott az ellátásomról és ő gondoskodott a lakbéremről is. Tehát ki voltam adva albérletbe, a Wolfka telepen, ez Debrecenhez olyan 3 km-re a külső perifériára esett ki. Egy özvegy asszonynál voltam albérletbe, amit szintén ő fizetett, a kosztomat, iskoláztatásomat, mindenemet. De nem tudom a nevét sem. Ugy kezdtem járni a hetedik osztály Debrecenbe a Miklós utcai evangélikus iskolába. Az apámmal azzal találkoztam többször, mert az Debrecenbe lakott. De arról, hogy összeköltözünk, vagy valami. Erről szó se volt soha. Meg megmondom őszintén, én nem is tudtam elbeszélni vele.

K.: Édesapja mivel foglalkozott?

V.: Az ilyen ács mester, vagy ácseemberféle lehetett, de abba az időben ... bútorgyárban dolgozott Debrecenbe. Ezt tudom. A Borsodpályi úton lakott egy özvegy asszonynál albérletbe.

K.: Testvérei nem voltak?

V.: De volt egy nővérem, csak arról nem tudtam, hogy hol van. Na és ritkán is találkoztam az apámmal megmondom őszintén. Nem is kerestem a társaságát, se a barátságát, se az apai szeretetét. Nem. Nem érdekelt. Mikor találkoztam vele köszöntünk egymásnak, és vége. Ennyiből állt az egész! Még észre is vettem azt, hogy az az özvegyasszony, akinél lakott albérletben, az nem szívesen lát engem ott. Csak az volt a helyzet, hogy amikor mentem iskolába, meg amikor

jöttem haza, mindig ott kellett elmennem a ház előtt. Ha véletlenül behívott az apám, akkor elbeszélgettünk egy kis ideig. De csak kint az udvaron, és ez volt az egész. Az se volt az, hogy mi valaha együvé tartoztunk, hogy most együvé tartozunk, vagy összeköltözünk, szóval ilyesmiről szó se volt sohasem.

Elég az hozzá, hogy ez az özvegy-asszony akinél laktam ez egy szoba-konyhás kis házban lakott, sajátja volt-e azt nem tudom. Ő lakott, az édesanyja, három fia volt, meg egy lánya, meg én. Ennyien laktunk egy szoba-konyhás lakásba. Hogy mennyit fizettek értem, hogy a zt nem tudom. Nem is érdekelt. Nem is kérdeztem soha senkitől sem. Onnan jártam én iskolába a hetedik osztályba. Azt hiszem, hogy így május elején, április vége felé május elején egyik napról a másikra azt mondta a tanítónk, hogy gyerekek többet nem kell jönni iskolába. Lefoglalták az iskolát a németek. Se bizonyítvány, se semmi. Tehát a tanítás abamaradt, egy olyan, egyik napról a másikra. Többet nem mentem iskolába. Az én részemről ez be volt fejezve teljesen. De nekem leventébe is kellett járnom. Pl. az volt a legrosszabb, hogy én Debrecennek a keleti felén laktam, a levente foglalkozásra meg Debrecen nyugati felére kellett átmenni. Egész Debrecenen keresztül kellett menni ahhoz, hogy eljárjak a foglalkozásra, mert az meg a Böszörményit úti vásártéren volt. Oda kellett járni. Az se volt egy leányálom, mert pl. ha nekem nem volt pénzem, én senkihez nem mehettem oda, hogy adjon nekem 20 fillért, vagy egy pengőt, vagy valamit. Főleg az özvegy asszonytól nem kérhettem, mert annak is ott volt a sok

gyereke, meg mit tudom én. De bizony mikor elkéstem a foglalkozásról, akkor megverték. S akkor azt mondtam a rossebb egyen meg benneteket, én ide nem jövök többet! Ennek az asszonynak a kisebbik fiával, amelyik kb. egy- idős volt velem, ezzel jó barátok is voltunk egyébként. Azt mondtam nekem, Te azt mondja, ha nem akarsz foglal- kozásra menni a leventébe innen el kell menned, mert ha a csendőrök itt megtalálják, akkor nagy baj lesz. Tudok egy jó helyet. Gyere elme gyünk ki Debrecen határába a Szigeti tanyára, és ott majd el lehetsz, vagy ott majd tudnak valamit mondani. Így mentünk ki oda. Ez a Sz. ne- vű ember ez azt mondta nekem, nézz ide fiam, ha el akarsz bújni, én ajánlok Neked egy jó helyet. Van nekem egy sógo- rom, K. Jánosnak hívják, M.-án lakik. Ez elég messzire volt Debrecenhez, arra emlékszem rá, hogy a Zsuzsi vonat járt arra ki Debrecenből. Ez egy ilyen fatelepszzerű vala- mi volt. De nem volt, mert ott voltak még 6-8 méteres rönk fák is, amiket húzott ez a kis vonat az erdőből oda, és i- lyen fafűrészszzerű telep volt. Fafeldolgozó telep volt. S azt mondja nekem, erdőben lakik, ott téged senki nem fog háborgatni. Menj oda, meg mit tudom én. Megmagyarázta merre menjek, el is találtam. Meg is találtam ezt az em- bert. Ennek ha jól emlékszek rá, vagy suszter volt a mes- tersége, vagy csizmadia volt. Olyan harminc év körüli em- ber lehetett, nem régen nősülhetett, kb. 3 éves lehetett a kislánya, vagy négy. Kérdeztem tőle, hogy mi lesz nekem itt a dolgom. Volt nekik egy tehenük azt hiszem, meg egy borju, és mondta nekem az ember, mivel hogy ő hol dolgo- zik, meg mi, ezt nem tudtam. Sokat van a felesége egyedül

igy legalább nem fog félni. Megetetem a tehenet, legeltet-
töm kint az erdőben meg ez, meg amaz, s végül engem ezért
kosztolnak. De hogy fizetnek-e vagy sem erről szó sem volt.
Ugyhogy ott voltam annál a családnál, mert akkor már Ma-
gyarországon folyt a háború, és mondtam én egyszer ennek
az embernek, hogy ne haragudjon, de én elmegyek Debrecen-
be, s megnézem ezt az asszonyt, akinél addig laktam. Mégis,
hogy meg mint vannak, barátaim, stb. Megkerestem ezeket.
Sz.-nek hívtál. Megkerestem őket, s mondtam nekik, hogy
itt vagyok, jó helyem van. Mondta a Jancsi gyerek, hogy
már kerestek a csendőrök nem is egyszer, de azt mondja,
nem érdemes elmenned olyan messzire, mert azt mondja, én
egy ismerősömnél találtam egy másik helyet neked. Így ke-
rültem én egy R. nevű emberhez, a tanyára. Nem az övé volt,
bérlő volt. Volt neki 6-8 tehene, meg borja, és azokat ő-
riztem, és az fiatal házas volt. Jól is éreztem magam ot-
tan. Egyszer óriási nagy légitámadás érte Debrecent. Ez
igy egy szeptemberi hónapba volt, éjjel. Rettenetes volt,
vagy tizezer sztalin égett Debrecen felett. Olyan világos
volt, hogy olvasni lehetett az utcán. Rettenetes nagy bom-
bázás volt. Ugyhogy még ez kb. olyan 5 km-re volt Debrecen-
hez. Mondjuk nem a központjához, de kb. úgy a Gázgyártól,
az állomástól kifelé. De még ott is rengett a föld, olyan
óriási nagy légitámadás volt ez. Másnap én mondtam ennek
az embernek, Laci bácsi bemennék a keresztanyámhoz Debre-
cenbe, és megnézném, hogy mi van velük. Élnek-e mert mikor
az iskolába jártam én a Miklós utcai iskolába, akkor je-
lentkeztek ők ott ahol én albérletben laktam. De az nem az
én keresztanyám volt végeredményben, hanem a nővéremé.

Ezt is csak később tudtam meg. Voltam náluk kétszer előzőleg, látogató. Egy fia volt neki, meg egy lánya. A keresztapám meg egy ilyen mindenes volt egy debreceni nagy üzletben K. cégnél. Ezt abban az időben úgy hívták, hogy K.-ház. Tehát ez az egész nagy ház a K.é volt. Mindenes volt ő ottan. Elmentem oda, és láttam, hogy egy óriási nagy bombatölcsér van a házuk előtt, ami persze nem az övéké volt, hanem vitéz Sz. mit tudom én kicsoda ügyvéd volt, akinek elől volt egy villája, tenispálya, park, stb. és hátul meg volt egy ilyen szoba-konyhás kis ház, ahol lakhatott az, aki ezt takarította, meg felügyelte, ott a V.-i utcában Debrecenben. Egy óriási bombatölcsér. Jó 3-35 m. mély volt. Se ajtók, se ablakok a házon. Ilyen repesz darabok, mint a tenyerem, senki. Így magamban, na ezeknek is végük van. Csak később tudtam meg jóval, hogy ezt a légitámadást megelőző nap mentek ki Balmazújvárosra, a keresztapám rokonaihoz. Visszamentem, és kérdezte a L. bácsi, hogy mi van? Mondtam, hogy nem tudom, lehet, hogy meghaltak. Ezt láttam! Na ez szeptemberbe volt azt hiszem, októberbe már jöttek az oroszok, már ott voltak közvetlen Debrecen alatt. Már októberben volt az a nagy páncélos csata Debrecennél, vagy novemberbe, valahogy így. Mindenki menekült, pakoltak szekerekre, erre-arra, ki kézi kocsival. Ennek az embernek a szomszédjában lakott egy tanácsos. Ilyen nem, ilyen városi tanácsos féle ember volt, az lehetett. Kisebb kastályszerűségben. Ennek volt vagy harminc, vagy negyven hizója. Mikor a Laci bácsiék már elmentek, kocsira pakoltak, én ott maradtam. Azt mondta nekem maradj itt, ne-hogy elvigyenek valamit! Jól van, ott maradtam, ennivaló

volt, probléma nem volt. Mit tudtam én azt, hogy mi, vagy hogy van. Azt mondja egyszer ez a tanácsos, nem is ő, hanem a gazdatisztje, gyerek ráérsz? Rá! Azt mondja, tudnál még két-három embert, aki így ráér? Mondtam persze, hogy tudok, hát szegény emberek laknak itt. Azt mondja, hogy nagy jutalom vár arra a négy emberre, aki teljesíti a tanácsos úr kívánságát. Hivjam őket ide, hát mindjárt beszéltem két-három emberrel, s mondtam nekik, hogy mit mondott ez az ember. Arról volt szó, hogy a tanácsosnak volt egy kis tanyája bent a pályi erdőben. De jól bent az erdőben. Ezt a 30 vagy 40 hizót oda kellene hajtani, nehogy az oroszok megtalálják. Ha minden disznó odaér, akkor 50 pengő jutalmat kap mindenki. Hát ez rettenetes nagy pénz volt abba az időbe. 1 pengő 20 volt a napszám. Nagy jutalom, stb. Mit tehettem. Elvállaltam, azok is elvállalták, mert kellett a pénz, és el kezdtük hajtani azt a rengeteg disznót, de volt közöttük talán még 3 mázsás is. Kb. kellett olyan 6 km-t hajtani őket. Probléma nem volt velük, mert nem szaladgáltak úgy szét, meg mit tudom én. Mentünk kb. 2 km-t, köves út mellett, az árokba hajtottuk persze őket, és az az ember, aki a vezetőnk volt az ismerte csak az utat be az erdőn keresztül abba a tanyába. De ezek a disznók nem tudtak menni. Volt amelyik már az erdőben itt lefeküdt, ott lefekeüdt, és mondtam az egyiknek, mert azt jól ismertem, mert a fia, lánya is barátom volt. R.bácsi-nak hívtam. Mondtam neki, hogy R.bácsi mondom, maga szegény ember, vágja le azt a disznót, nem számolják meg ezt úgysem. Nem lehet fiam! Nem az 50 pengő. Mondom, ezt ugyis megeszi más. Hát ezt soha az életben nem fogja magán senki

se keresni. Legalább lesz mit ennie, mert olyan szegény volt, nem volt neki mit enni. Tíz deka szalonnája se volt. Aztán nem, nem! A másik is megtehetette volna. Még kb. olyan 6-8 hizó maradt el a nehezebbje, amelyik nem tudott menni. Egyszerűen lefeküdt és nem ment tovább. A többi szépen odaért, ezek is elfeküdtek már. Na akkor befotak a kocsi-
ba, és úgy szedték össze, és rakták fel a kocsira, és vitték be, hogy hány nem ért oda, erről senki nem számolt meg semmit sem. Tehát ha elveszett volna kettő, vagy három belőlük ezt se tudta volna meg senki. Na a lényeg az volt, hogy minden disznót behordtak, meg odahordtak egy csomót, az oroszok meg mind megették. Hiába dugták el őket! Ezek kaptak 50-50 pengőt, nekem meg adtak 10 pengőt! Hát gyerekek, ugye! Ennek elég ennyi is. Elég az hozzá, hogy amikor már annyira hallatszott a lövöldözés, meg a mit tudom én micsoda. Gondoltam egyet a fene se fog itt maradni, innen is elmentek, onnan is, csak a szegény emberek maradtak itt. Mi a fenét csináljak én itt? Fogtam magam, be a szalonnát, kenyeret, kést, kolbászt. Bele egy ilyen háti-
zsákszerű valamibe, bementem Debrecenbe, és a debreceni Egyetemnek az alagsorába ott ért az oroszok bejövetele. Amikor én odaértem két napra rá kb. De akkor már úgy lőttek, hogy az nem is mindennapos. Én mentem keresztül Debrecenen. Betört kirakatok, kifosztott üzletek, meg ez, az amaz. Vitt mindenki, amit csak tudott. Ezren vagy ötezren voltak ott. Nem tudom. Mert mondjuk én nem is voltam minden részibe. De úgy abba az egy részibe, amibe én voltam kb. olyan 30x30-as terem lehetett ott lent, de ilyen osz-

lopok tartották. Igen légó piceszerűség volt, de jó nagy volt. Lehet, hogy több is volt. Nem is emlékszem csak erre. Ha volt valakinek palanija azt leteritette, pokróccal takarózott, és így feküdtek, így aludtak, így voltak éjjel-nappal. Csak arra emlékszem, hogy kibontották egyszer a vasajtót és beszólt valaki - German jes? Mondták, hogy nincs. Megállt ott, szétnézett, fogta magát elment. Végül rá egy olyan tiz percre, jöttek hárman, négyen, azok már szétnéztek a nép között. Azok is elmentek, és arra rá egy fél órára, akkor már ott volt az egész. Na mehet mindenki amerre lát. Németek nincsenek. Itt vannak az oroszok, stb. Na mi az istent csináljak? Kimentem a tanyára. Hogy ne legyek ott egyedül, hát elmentem ezekhez az öreg R.ékhoz, hogy ők is ott voltak a szomszédban. Mondtam nekik, hogy R.bácsi, ha kell valami ..., mert ez ami itt van, ezt én felélni úgy se tudom, meg semmi. Vagy tönkre megy itt, vagy elszárad. Mondtam, ha szükségük van valamire, akkor egész nyugodtan fogják és vigyék. Szalonnát, vagy tyúkot, ha enni akarnak, vagy krumplit, vagy ami van. Ilyen 6-5 prizmába leprizmázva volt a krumpli, meg ehhez hasonló. Hát ne éhezzenek legalább. Mondom, végeredményben most én is itt vagyok maguknál. Itt már nem érdekes semmi. Kb. három napra rá előkerültek a Laci bácsiék. De hogy hol voltak, mint voltak, én nem is kérdeztem tőlük. Közbe ez a Sz., aki mondta nekem, hogy menjek ki a K.-hoz a sógorához, azt mondta nekem, hogy hát van neki egy sógora, azt mondja, az E.-en lakik. Debrecennek a túlsó felén van, és jól megfizeti. Menjünk el hozzá és nézzük meg,

hogy mi van ott. De mondtam neki, hogy én egyedül nem megyek oda, én oda se találok. Mert én nem is jártam arra sohasem. De volt ott két barátom, testvérek voltak mind a ketten és azok ismerték, tudták az utat. Elmentünk hárman. De ez már december elején volt. Vagy november végén, december elején. Arra emlékszem, hogy egy darabig a Hajdú.-i út mellett mentünk, és ott hegyén-hátán a rengeteg ágyú, szekerek, kilóve. Akkor betértünk, mert toronyirányt mentünk, kukoricaföldön, mindenén keresztül. Rengeteg halott, sok harckocsi, meg mit tudom én micsoda. De én nem mertem lehúzni egyik katonának a lábáról sem a csizmát. lehet, hogy nem is lett volna jó, vagy mit tudom én. Fene tudja, valahogy úgy irtóztam tőlük. Megtaláltuk a tanyát, de olyan véglegespusztítás nem volt. Találtunk hizott kacsákat, levágtuk. Megsütöttük őket. Mondta a Sz. bácsi, hogy kenyeret is hol találunk, meg mit tudom én. Felmentünk az istálló padlására, ott meg kb. olyan jó másfél méter magasan napraforgó volt, kiöntve. Abba találtunk három vagy négy ilyen nagy kocsi kerék nagyságú kenyeret. Egyet kivettünk belőle, a többi nem kellett, azt ott hagytuk. A másikon meg árpa, meg ehhez hasonlók. Elég az hozzá, hogy ott töltöttünk egy éjszakát, másnap jöttek lovas katonák. Burzsuj meg ez, meg az ... volt köztük egy ilyen magam formájú gyerek is. Kaput, ti burzsuj, mutatott a pisztolyával. Burzsuj az anyád hét szentsége, így néz ki egy burzsuj, mint én? Ilyen voltam, mint az ujjam! Tiszta véres volt akkor is a lábam, össze volt bökdösve. Hát így néz ki egy burzsuj. Beterelt bennünket egy ilyen nyári konyhaszerőségbe, ami olyan 6-8 méterrel arrébb esett. Ha sokáig

itt hadonászik, én úgy megcsapom ... de amíg ez ott dumált, meg hadonászott, ezek kiabáltak ki neki, hogy gyere. Felültek a lóra, és elmentek. Később aztán valóság, vagy nem, az a hír terjedt, hogy orosz ruhába beöltözött garázdák voltak. Tehát a halottakat levetkőztették egy-két szót kornyikáltak oroszul meg mit tudom én micsoda, és úgy próbáltak rekvirálni, meg zabrálni. Tehát ilyen dolgok is előjöttek. Ha valaki ilyet észlel, azt azonnal jelentse itt és itt. Nem jöttek többet. Igaz, hogy mi is még aznap elmentünk onnan és kb. ki is fizetet az öreg Sz. 10-10 pengőt mindegyikünknek. De többet nem vállalkoznék rá, Isten őrizz! De ki a fene tudta, hogy ezen a tanyán megtalálnak. Azt hitték, hogy vagy ennek, vagy annak a gazdának a fia vagyok. A gyerek nem gondolt erre.

K.: Mikor ment iskolába megint?

V.: Nem jártam többet iskolába. Nem jártam többet iskolába, hanem azt hiszem 1947-ben megtalált engem a nővérem és 1947-be velük laktam én is. Akkor már 17 éves lehettem, azt hiszem, és ott voltam náluk két vagy három hónapig. Persze nem dolgoztam semmit sem, csak éppen hogy voltam, és azt hiszem 1948 tavaszán akkor vetődött fel a gondolat, hogy na 18 éves vagy, elmehetsz dolgozni. Akkor építették a szanatóriumot. Most azt hiszen öregek otthona, vagy valami ilyesmi. Na és akkor a munkafelvétel hogy történt? Azt mondja a sógorom, hogy beszélt a munkavezetővel, holnap reggel menj állj munkába, és ezzel el is volt intézve. Reggel jelentkeztem. Hogy hívnak fiam? Felírta, hol laksz? Felírta, anyád neve, ez. El volt boronálva, dolgozhatsz.

Ott dolgoztam kb. 3 hónapig, mikor már az építkezés befejeződött, akkor elkerültünk Miskolcra.

K.: Építkezésen dolgozott?

V.: Igen. Ott is, ugyanannél az építőipari vállalatnál, Miskolcon, akkor építették ezt a dudujkát. Dudujkának nevezték abba az időben azt a részt, ahol most az egyetemi város van. Tehát a Miskolczi Nehézipari Egyetemi Városnak abban az időben dudujka volt a neve. Erre is emlékszem. Meg a helyőcsabai Cement és Mészműveket is akkor építették. De előzőleg még a hevesi gépállomást is, ott is dolgoztam, és azt hiszem, hogy a hevesi gépállomány építkezés vezetője volt szintén a vezetője ennek a helyőcsabainak is. Na és mi volt az embernek a dolga? Ott, egy ilyen fiatal gyerekek? Pl. én aki semmihez sem értettem, nekem az volt a dolgom, hogy fogjuk ezt a toglót egy másik gyerekkel, annak nevezték; és arra raktunk 15-20 téglát. Megfogtuk vittük fel az állványra, és raktuk a kőművesnek a keze alá. Ott volt egy olyan segédszerű, amelyik rakta a falat. A kőműves kopogtatta a kalapáccsal és ez volt az ő dolga. Ott dolgoztam én egész nyáron. Nem mondhatom, hogy jól kerestem, de nem is érdekelt engem akkor. Annyit megkerestem, amennyi ruhára, meg kajára elég volt. A szállást, én azt hiszem, hogy a vállalat fizette, mert volt munkásszállás is, de akik nem fértek el ott, azoknak az albérletüket is fizette azt hiszem a vállalat. Mert én nem fizettem semmit, én csak ott laktam. Tehát erről ennyit tudok csak. És ahogy jött az ősz, hűvösre fordult az idő, egyre hűvösebb volt, és nem szeretem a hideget. Volt ott egy pár barátom,

és azt mondták, hogy na gyere, elmegyünk J. bányára. A bányában lehet dolgozni télen is. Elmentünk J. bányára, ez már úgy október-novemberben volt, azt hiszem 49-ben. Hát ott is úgy történt, azt mondja, elmentünk a bánya irodába, jelentkeztünk. Kérték a bejelenető lapot. Azt megmutattuk ... mi az állandó lakásom, hogy hívnak, és ezzel végeztünk. Ennyi volt az egész. Ez lesz a szállás, ott fogtok lakni. Majd megmutassák hol kell dolgozni. Hát ekkor láttam életemben bányát először. J. bánya, most nagy bánya. De abban az időben kis piti bánya volt, volt neki egy függőleges aknája, meg volt neki egy lejtaknája. Azt hiszem a lejtaknát hívták M. szintnek a függőleges aknát hívták A. szintnek. Vagy fordítva volt, nem tudom biztosan. Elég az hozzá, dolgoztam a lejt aknában is, dolgoztam függőlegesbe is. Csak valahogy nem tetszett nekem ez. Nem voltam én fizikailag felkészülve. S nekem az emlékezetemben valahogy másképp élt az, hogy bánya. Ez kb. egy ilyen magas bánya lehetett. Kb. 1 méter magas volt, s ez már magas volt. Ugyhogy ha az ember leült, akkor le kellett hajtania a fejét, és úgy kellett csákánnyal dolgozni, vagy volt ilyen térd védő, főleg az öreg bányászoknak, azok letérdeltek, vagy térden állva dolgozott, úgy csákányozta azt a kevés szenet, néha volt az az, hogy megléptünk, úgy egy kicsit lazább legyen, vagy ehhez hasonló. Fene tudja, én nem azt mondom, hogy én nem akartam, de fizikailag nem bírtam, képtelen voltam erre. Felkészülve se voltam rá. Mennyit dolgoztam ott, kb. két hetet, és azt mondtam, hogy nekem ebből elég. S akkor mondtam az

aknászomnak, hogy nem szeretnék elmenni, de én itt nem tudok dolgozni. Hát hogy félttem-e, vagy nem, ez nekem eszembe se jutott. Ez nekem eszembe se volt. Nekem az volt az eszembe, hogy sokan dolgozunk itt, baj nem lehet, ahol sokan vannak! Szénfal, mögötte volt, ami hordta a szenet. Csákányoztuk, belapátolták, és akkor tovább. Naakkor azt mondta nekem a főnök, hogy jó, akkor lemész majd mély-szintre. Meg nem tetszett az sem, hogyha az ember lement azon a lejtaknán, műszak után meg feljönni gyalog rajta. Nekem olyan izomlázam volt, hogy két napig nem birtam még menni sem. Rettenetes volt. Tehát az aki nem volt ilyenbe benne, az sehogyan sem tudja elképzelni, hogy milyen ez. Rettenetes, őskori eszközökkel, és gyalog, Na a mély művelési bányában már annyival jobb volt, hogy kas vitte le az embert, kiszállt, rendes boltives folyosó, néha beverte az ember a fejét ebbe-abba, amabba, se védősisak nem volt, se ez, se az. Karbitlámpával jártunk, lehetett dohányozni lent, meg ehhez hasonló. Már akkor dolgozott nő a bányában.

K.: Nő?

V.: Igen. Nő. Gépkezelő volt, mert végtelen kötelű szállítás volt, tehát körbe a folyosón, be a gépházba és úgy. Nekem az volt a dolgom, szállításnál voltam, lakatoltam, a lakatnak ilyen hosszú nyele volt, ha így fordítottam szét-nyílt, ha így húztam, akkor összezáródott. Ahogy meghúztam úgy feszült meg a kötél, és úgy húzta a kötél azt a négy-öt-hat vagy nyolc csillét, vagy amennyi össze volt akasztva. Ezt kellett a földön elszállítani, a fejtésig.

Ott meg ki az aknához. Közben görgők voltak, tartotta a kötelet, hogy ne hulljon le, és ott kellett ügyeskedni, amikor jött a görgő lerántani a lakatot, és a másik felén rátenni, és tovább. Hát mondjuk nem volt olyan megerőltető munka, de szoktatónak jó volt. Szoktatónak jó volt. Csak ügyeskedni kellett. Na ezt én csináltam kb. 6 hónapig. S akkor kértem azt, hogy tegyenek be fejtésbe. Én is szerencsét próbálok. Meg aztán kíváncsi is voltam rá. No meg jobban is kerestek, akik ott dolgoztak. Szóval volt neki több oka. Azt mondta nekem a főnököm, hogy azzal úgy is baj lesz, amíg beletanul a kötél szállításnál, meg hátha baleset lesz, ez lesz, meg az lesz. Ugyhogy nem tett, maradtam 1951. nyarán, tavaszán kb. akkor számoltam le, és hagytam ott ezt a bányát. Arra emlékszem, hogy abba az évbe tették kötelezővé a bányáknak, hogy munkásruhát, csizmát meg sapkát kell a dolgozóknak adni. Ez Ebbe az évbe volt. Volt aki felvette, elment el is vitte. Én nem vettem fel. Volt egy kis pénzem is. Nem kellett gondoskodnom csak magamról. Se leszámolás, semmi. Munkakönyvem sem volt. Semmi fogtam maga, és mondtam az aknászomnak, hogy ne haragudjon, de elmegyek, mert szép idő van kint. Lehet, hogy a télen visszajövök. Hát jól van. Se leszámolás, semmi. Csak fogtam magam.

K.: Itt milyen volt az élet, amikor nem dolgoztak?

V.: Hogy mondjam, amikor nem dolgoztunk, fürdési lehetőség nem volt, tisztálkodási lehetőség nem volt. Az ágyneműnket hetente egyszer cserélték, vagy két hetente. Erre nem emlékszem biztosan, de kb. így. Üzemi konyha nem volt. Min-

denki azt ette, amit vett a boltba. Tehát ez volt, semmi más. Azt megtették, hogy kitakarítottak, azt a kis helyiséget, amiben laktunk. Aki kitakarított az begyújtott, és végeztünk. Ennyi volt az egész. Na most szórakozási lehetőség csak az volt, hogy az a kis vonat, ami J.bányáról D.be járt és a szenet hordta, azzal lehetett elmenni, és Miskolc alatt leszállni, és villamossal bemenni Miskolcra. Ez az egyetlen szórakozási lehetőség volt.

K.: Jártak be?

V.: Nem, nem. Nem, mert olyan körülményes volt visszajönni, visszakerülni, hogy nem érte meg. Ha valaki nem tudom én úgy akart magának programot csinálni, hogy ezzel a vonattal bemegyek, és a következő vonattal már megyek vissza, annak kb. megfelelt ez. De kinek volt, meg milyen programja volt. Nem volt az, hogy moziba járunk, színházba járunk, vagy könyvtárba járunk, hogy kiállításra járunk. Abszolút semmi. Az egyedüli szórakozóhely a kocsmá.

K.: Ilyen birgádélet, meg szeminárium?

V.: Semmi, semmi. Semmi nem volt. Mindenki, aki elvégezte a munkáját az rendes ember volt, és el volt intézve ezzel.

K.: Mennyien dolgoztak ott J. bányán?

V.: Mennyien? Körülbelül a két aknában dolgoztak százan egy műszakban. Tehát nem volt olyan, mint most. Nem, abban az időben kb. százan dolgoztak, tehát egész J.bányán a földalattiak, meg a külszíniek. Mert azt hiszem a lajt aknában volt két fejtés, és a függő aknában is volt két fejtés. Kb. 15 fővel lehettek telepítve, meg a kiszolgáló személyzet, meg a munkások. Szóval kb. százan dolgoztak

egy-egy műszakban, ahogy én emlékszem. Na most az, hogy munkaverseny, vagy piszkáltak volna valakit valamiért nem. Meg volt az, hogy ha ennyi fát ha elhasznált, utána elment haza, azzal se törődtek, és ezzel el volt intézve, de meg volt a pénze is neki. Na csak a kocsmá szórakozóhely, meg az étterem. Semmi más. Jön a nyár ugye, fogom magamat és elegem lett a bányából. Az szintén, a lejt aknában nem volt jó. De itt a függő-aknában jó volt. Nem azt mondom, hogy minden kifogástalan volt, de az eddigi előző életemhez képest, olyan 200 %-kal fordult a helyzetem, már az enyimé. Kerestem nem maceráltak, meg büntettek, nem vertek meg. Ez teljesen eltűnt az egészből. Vehettem olyan ruhát pl. magamnak, amilyen nekem tetszett, már amilyent a pénzem engedett. Ehettem azt, amit akartam. Nem volt kiszabva, hogy csak ezt, vagy csak azt. Egészen más volt. Na fogtam magam és felmentem Pestre Miskolcra, és elhelyezkedtem a Szabadkikötőbe. Ez már 51-ben volt. 51-be volt igen. Én marha azt hittem, hogy ott jobb lesz. Mindegy. Felvettek a kikötőbe rakodómunkásnak, és Királyerdőn laktunk. Ott volt ennek a szállása, és ott is mindenki saját magát látta el. Ott is elég volt a felvételnél a bejelentőlap, ott se volt, se munkaruha, semmi. Csak ledolgozza az ember a 8 óráját. Beállítottak egy uszályt, abban volt 80 meg 100 vagon pirit, azt kellett lapátolni. Atya úr Isten, azt hittem két nap múlva, hogy megszökök. Ugy fájt mind a két kezem, azt hittem, hogy megesz a rosszabb, és hát nem tudom hány kiló férhet fel egy hó nagy lapátra. De nagyon nehéz volt. Piszkos. Ahogy így visszagondolok rá néha a gyálarabok végezhettek ilyen munkát.

Myáron, amikor kint van 30° C-os hőség az uszályban van 60° C is, amikor az átforrósodik, átizzik. Bauxit, pirit, bauxit, pirit. Ahogy leengedte a daru ezt a nagy mit tudom én micsodát, azt kellett meglapátolni, minél hamarabb. Az fel, bele a vagonba és vissza, ameddig ki engedte. Hát nem mondom, akkor jött be a forint. Erre is határozottan emlékszem. Ez 51-ben. Ugye 51-be jött be a forint?

K.: Én úgy emlékszem, hogy azt már 46-be bevezették. Mindegy, nem lényeges.

V.: Csak, hogy mondjam, elég jól kerestünk. Hát elég jól kerestünk, már ahogy egy gyerek ezt felfogja. Elég jól kerestünk, akinek csak magára van gondja. Dolgoztam ott három hónapot. Mondtam a brigádvezetőnek S. bácsi, nehara-gudjon, ezt nem nekem találták ki. Én ezt nem birom, megmondom őszintén én ezt nem birom csinálni. Pedig jó erőben vagy, meg mit tudom én. Pedig az csak úgy látszik. De mondom, én ezt nem birom csinálni. Már akkor elkezdték piszkálni az embereket ezzel a munkaversennyel, már akkor el kezdték ezt a hajszolást, hogy így mondja. Már akkor ki volt adva, hogy ennek a brigádnak 8 óra alatt ennyi vagonot kell megrakni és kész. Három hónap után leszámoltam. Elmentem, dolgoztam a p.-i állami gazdaságban. Ott is dolgoztam kb. három hónapot. Nem lett volna rossz, de én mezőgazdaságban nem dolgoztam addig, vagy legalábbis olyan munkát nem végeztem. Nem tudtam én azt felfogni előre, hogy tényleg fizetnek is. Én nem tudtam se kaszálni, se tehenet fejni, amivel tényleg lehetett volna pénzt keresni. Na én ezt nem tudtam. Mennyit kereshettem? 50,-Ft-ot, 60,-Ft-ot ott ha kerestem havonta, kb. 100,-Ft

körül kerestem havonta. Na azt mondták, hogy a kocsisnak segíts, rakd fel a kévét, vagy szalmát hordani, vagy ez vagy az. Ilyen tingli-tangli munkát tényleg. Nem tudtam se kaszálni, semmit. Én mire jöttek a hideg idők, lejöttem Pécsre ... el volt intézve minden. Volt vagy 150,-Ft-om, lejöttem vele Pécsre és azon spekuláltam, hogy elmegyek itt a bányába dolgozni ... Hát nagyjából ismerem, megpróbálkozok ezzel. Elég az hozzá, hogy 51. október végén lejöttem Pécsre, és szintén állami gazdaságba próbálkoztam. Azt mondták, hogy menjek el ... utcába, ott van az állami gazdaságok központja. El is mentem. Na azt mondták igen szükségünk van munkásra, menjek el a Baranya megyei Állami Gazdaság S.-i üzemegységéhez. Hát hol van az? S mondták erre, meg arra. Adtak egy pait, hogy felvesznek dolgozni. Mohácsi úton kell menni és majd megmondják hol van. Fogtam magam elindultam. Szederkény előtt odaérek egy ilyen sorompószerű mit tudom én mihez. Áll ott egy rendőr. Jó napot! Jó napot kívánok! Hova megy? Hát mondom, megyek S.-re, az állami gazdaságba. Mondom, itt fogok dolgozni. Azt mondja, csak úgy? Hát csak úgy mondom. Mondom, itt a papir, ezzel. Ezt kaptam az állami gazdaságok Baranya megyei igazgatóságán, igazolvány, bejelentő. Eltette. Beszélgetünk ott, beszélgetünk 10 percig körülbelül. Egyszer csak jött egy teherautó Mohács felől, és azt is megállította. Valamit magyarázott, és azt mondta, hogy szálljak fel erre a teherautóra. Hát mondom ez Pécsre megy, én meg amarra megyek. Éppen azért, mert erre nem lehet menni, csak szálljak fel egész nyu-

körül kerestem havonta. Na azt mondták, hogy a kocsisnak segíts, rakd fel a kévét, vagy szalmát hordani, vagy ez vagy az. Ilyen tingli-tangli munkát tényleg. Nem tudtam se kaszálni, semmit. Én mire jöttem a hideg idők, lejöttem Pécsre ... el volt intézve minden. Volt vagy 150,-Ft-om, lejöttem vele Pécsre és azon spekuláltam, hogy elmegyek itt a bányába dolgozni ... Hát nagyjából ismerem, megpróbálkozok ezzel. Elég az hozzá, hogy 51. október végén lejöttem Pécsre, és szintén állami gazdaságba próbálkoztam. Azt mondták, hogy menjek el ... utcába, ott van az állami gazdaságok központja. El is mentem. Na azt mondták igen szükségünk van munkásra, menjek el a Baranya megyei Állami Gazdaság S.-i üzemegységéhez. Hát hol van az? S mondták erre, meg arra. Adtak egy páirt, hogy felvesznek dolgozni. Mohácsi úton kell menni és majd megmondják hol van. Fogtam magam elindultam. Szederkény előtt odaérek egy ilyen sorompószerű mit tudom én mihez. Áll ott egy rendőr. Jó napot! Jó napot kívánok! Hova megy? Hát mondom, megyek S.-re, az állami gazdaságba. Mondom, itt fogok dolgozni. Azt mondja, csak úgy? Hát csak úgy mondom. Mondom, itt a papir, ezzel. Ezt kaptam az állami gazdaságok Baranya megyei igazgatóságán, igazolvány, bejelentő. Eltette. Beszélgetünk ott, beszélgetünk 10 percig körülbelül. Egyszer csak jött egy teherautó Mohács felől, és azt is megállította. Valamit magyarázott, és azt mondta, hogy szálljak fel erre a teherautóra. Hát mondom ez Pécsre megy, én meg amarra megyek. Éppen azért, mert erre nem lehet menni, csak szálljak fel egész nyu-

godtam és menjek. Majd megmondják mi lesz, hogy lesz. Mondom magamba, most én potyára jöttem ilyen messzire már el Pécestől. Mit csináljak, felszálltam. Kiderült, hogy ez az autó határőröket vitt, valahonnan ide Pécsre. Valahol leváltottak mit tudom én ilyen határőr egységet. Ezek pihenőre jöttek. A végén egy ilyen pincészerű mit tudom én hol kötöttem ki, egy laktanyának az alagutjában. Fehérre meszelt falak, ablak sincs rajta, egy lámpa égett. Bezártak oda. Te jó Isten! Mi lesz, hogy lesz. De már sötét volt, amikor én odakerültem. Azt hallottam, amikor valaki letussolt, mondta az őrnék, vagy kinek, adjatok neki vacsorát. Hoztak is ennivalót, megettem. Este úgy 10-11 óra felé kinyitják az ajtót és azt mondják, hogy menjek. Mondták, hogy merre menjek erre, arra álljon oda a fal mellé. Szembe a fallal. Álltam ott vagy 10 percig. Nyilik egy ajtó, kijön valaki. Jöjjön be ide. Bementem egy irodaszerű mit tudom én mibe. Egy asztal, voltak ott egy páran. De nem láttam, hogy kik, mert a lámpa világított és a mögé nem lehet látni. Állok ott, mint szamár a hegyen. Hogy hívják? Mondom. Anyja neve, hol lakik. Mondom ezt is, azt is, amazt is. Hová akart menni? Mondom hová akartak, már annak a rendőrnek megmondtam, aki ott annál a sorompónál volt, hogy a S.-i állami gazdaságba, stb. De a valóságot mondjam. Hát mondok a valóságot mondok. Különben se vagyok itt ismerős, most járok itt életemben először. Na ez nem így van, mert át akartam szökni Jugoszláviába, mert ezt akartam. Ne tessék mondani, ott a papir mondok amit a rendőrnek

odaadtam, hogy én hová megyek és az igazgatóságot is meg lehet kérdezni, ahol adták nekem azt a papírt. Kiengedtek vagy háromször, a végén kikötöttem a börtönbe. Tárgyalás négy év, tiltott határátlépési kísérlet. Azt a hét szentségit neki! Hogy lehet ez tiltott határátlépési kísérlet, a határ tilos zónájába se léptem be egy lépést sem. 4 év, nem lehet fellebbezni, megfellebbeztem. De kb. három hónapot lehúztam a Kulich Gyula utcai börtönbe. Amikor fellebbezésre került a sor utána fogtak szépen elengedtek a megyei bírósági tárgyalás után. Mehetsz ahová akarsz és kuss! Pofád befogod, stb.

K.: Mondták, hogy ne nagyon beszéljen róla?

V.: Ez így történt, és ezzel így el is van intézve minden. Hát mit csináljak. Ez már 52. januárjában volt. Mit csináljak, fogtam magam és bementem a mecseki Szén Tröszt központjába, Mária utcába és előadtam a dolgokat, hogy jártam, mint jártam. Most engedtek ki a börtönből, stb. Akkor ajánlotta a portás, hogy menjek ki pécsbányára és mondjam azt, hogy felvételre jöttem, stb. akkor majd ez meglesz. Majd csinálnak valamit. Kimentem Pécsbányára gyalog, és felvettek. Felvettek és mondom, már volt itt munkakönyvem. Itt kellett munkakönyvet kérni ... Felvettek, közbe a munkakönyvet meg kellett igényelni, és amíg a bányajárás tartott 6 napig, az alatt az idő alatt, amíg a tényleges munkára került volna a sor, addigra megjött a munkakönyv, és ott voltam. Pécsbányatelepen, András aknán dolgoztam. Akkor kezdtem el az ércbányászkozást, 1952. januárjában. Én nem tudom 1952. márciusában elaludtam,

egy napot hiányoztam. Ezt akkor már bumlinak hívták a bányáknál. Tehát igazolatlan hiánynak. Akkor május elején megint hiányoztam kétszer valami miatt. Ezért bíróság elé állítottak. Négy hónapra elítéltek. Azért, mert háromszor igazolatlanul hiányoztam és nem mentem be dolgozni. Ezért négy hónapi börtönbüntetésre ítélték, amit Komlón a kőbányában, mint rabnak kellett ledolgoznom. Ezért! Hát ...

K.: Ez másokkal is előfordult?

V.: Másokkal is! Másokkal is.

K.: Ez hogy volt? Beidéztek és ... ?

V.: Azt mondja, hogy a bánya jelentette a bíróságnak, hogy XY-nak három igazolatlan hiánya van. Valami miatt nem jött be dolgozni. Tehát se beteg nem volt, háromszor nem jött be dolgozni. A bíróság beidézte, négy hónap, hat, meg nyolc hónap. Így osztották a büntetéseket, ide vitték ingyen munkára, oda vitték, stb. Dolgoztatták az embert, ingyen így építették föl, azt amit akartak.

K.: Főnökök, szakszervezet, vagy párt nem ...

V.: De volt, de azt nem érdekelte ez. A melósért senki egy árva szót nem szólt. Senki egy árva szót nem szólt érte.

K.: A melósok sem próbáltak meg valamit csinálni?

V.: Nem. Mert ha valaki szólt valamit, akkor az ávósok rögtön elvitték, és akit egyszer azok elvittek, az el is volt véve. Na! Tehát ezen belül ugyanigy meg volt a terror az üzemben magában is. Mert azt mondja, hogy milyen volt ennek a láncolata pl. Mert azt mondja, hogy a minisztérium megszabta azt, hogy lebontva nem tudom üzemekre,

ennyi száz ezer tonna szenet kell termelni. Ezt az üzemek lebontották csapatokra, hogy ez ennyi, akkor ennek ennyinek kell lenni. De ha a minisztériumba azt mondták a trösztigazgatónak, hogy kell egy évben mondjuk 100 ezer Ft szenet termelni, akkor a trösztigazgató, vagy vezérigazgató azt mondta, hogy 110 ezer tonnát kell termelni. Az üzemigazgató erre azt mondta, hogy 120 ezer tonnát kell termelni. A közvetlenül beosztott nagyfőnök már 130 ezer tonnát kell termelni. S ezért gyilkolták és rúgták a népet, hogy ezt teljesítse, és nem azt, amit fent kiszabtak, hanem amit ők kiszabtak, csak azért, hogy előbbre tudjanak jutni, magasabb pozícióba tudjanak jutni, több prémiumot kapjanak. Tehát tetszik érteni? Ez így volt. Na mostan azelőtt le volt bontva üzemekre, csapatokra. A csapatokon belül termelőegységekre, párokra, családokra, szállítókra, tehát mindenki vonatkozott ez. Mert ha ez nem volt meg, akkor nem kapott a nagyfőnök évente nem tudom abba az időben 15-20.000,-Ft prémiumot egy évben, ami még egyszer annyi volt, mint az én egész évi keresetem. Ezek, hogy ezt megszerezzék ezek mindent elkövettek. Még attól se riadtak vissza, hogy megverték az embereket. Behivatták az irodába, szabályosan megverték. Voltak ilyen kinevezett, általában mindenütt kinevezett emberek voltak. Minisztériumból a trösztbe neveztek ki. A tröszt nevezte ki oda, az nevezte ki oda. Ezek a kinevezett emberek végeredményben hajcsárok és fogd meg emberek voltak. Ezek közt nagyon-nagyon kevés volt, aki bányász volt. Nagyon kevés volt. Attól függetlenül kinevezték

főaknásznak. Szakmailag nem volt rábizva semmi. De ha brutalitásról volt szó, vagy erőszakról akár szellemi erőszakról, akár testi erőszakról ezek voltak mindig, akik ezt végrehajtották. A brutalitás az volt, hogy behivatták a szivart az irodába, valamilyen ürüggyel. Itt, vagy ott szabálytalanságot csinált a munkájában, amíg ezt letárgyalták, ezek a fogdmegek elverték. Ez volt a brutalitás. A szellemi terror pedig az volt, ha nem találtak az embernek a munkájában kifogást, valamilyen ürüggyel műszak után behivatták az irodába. Ha ment az ember dolgozni, le van takarva a márkád, menj ide. Odament, amoda ment. Tehát így küldözgették. De nem egykét esetben, hanem azt lehet mondani, hogy hetekig. Hetekig és ha nem ment, akkor már ez ürügy volt arra, hogy nem kapott egész évben pl. prémiumot.

K.: Na most azért nyilván itt mindenkivel nem szűrtak így ki, csak bizonyos emberekkel. Mi döntötte el, hogy ki lesz kegyelt, vagy kivel szűrnak ki?

V.: Na most, hogy ki lesz kegyelt, az azon múlt, hogy kinek volt a legnagyobb szája. Ki tudott a munkahelyén a másiknak lekeverni egy nagy pofont. Ki tudott besúgó lenni a főnököknek. Tehát ezek voltak a kegyelték. Ha az kevesebbet is dolgozott, mint a másik, az nem volt. Akkor is megkapta ugyanazt a fizetést, sőt az még prémiumot is kapott. Akkor kegyelték voltak a rokoni kapcsolatok. Sógor-koma-jóbarát. Én ezt nem azért mondom, hogy én pl. bántsam a V.ieket. A V.i név pl. itt Pécsen az unicum volt. Az olyan egy valaki volt, hogy bányamü-

műszaki főiskolát végzett a két V.i testvér. Az egyik volt a tröszt igazgató, a másik meg volt Pécs-bányatelepen bányamester. Én ismertem mind a kettőt. Tehát ha ők követeltek is, és ha ők oda is csaptak őket tudták, hogy miért csinálják, mert nagy szakértői voltak a bányának. Nem olyanok, akik csak követeltek, de halvány fogalmuk se volt róla. Csak ha azt mondták nekik, hogy ennek így kell lenni, annak úgy kellett lenni, de akkor is már ők a rokonaikat, sógoraikat, ismerőseiket elhelyezték ilyen pozícióba, olyan pozícióba, amolyanba. Ha véletlenül ellenőrzés jön a minisztériumból, leszólta a nagy főnököknek, tröszt igazgatónak, vezérigazgatónak, hogy ekkor és ekkor jönnek. 5 perc múlva már tudták, hogy vigyázzatok, mert ezek fognak jönni. Tehát így kell. Ilyen emberekre is szükség volt. Ha valakinek csak ez volt a dolguk, semmi más, akkor is kellett, hogy tájékoztassa azokat a vezetőket arról, hogy mi készül, hogy lesz, mint lesz. Mert ha olyan jött le, aki szintén haver volt, akkor nem volt érdekes. De ha egy komolyabb ellenőrzésre számítottak a Bányaműszaki Felügyelőséggel együtt, akkor fel tudtak rá készülni, s már előre meghatározott útvonalon vezették el azt a szivart, mutatták be neki azt a felsőbb szintű valakit, hogy na hát ez így van, s ez úgy volt, mint Ferenc Jóska, hogy minden nagyon szép, mindennel meg vagyunk elégedve!

K.: Nehéz időkben a melósok között volt szolidaritás?

V.: Nem volt, nem volt! Azért nem volt, mert mindenki a másikba besúgót látott. Mindenki a másikba ellenséget lát-

tott. Csak ott volt szolidaritás, ahol nagyon-nagyon komoly baráti szálak is fűztek valakit össze a másikkal. Tehát pl. én volt olyan, akivel 5 éven keresztül együtt laktam a legényszálláson, egy szobába, és én száz százalékgig tudtam, hogy ki ez az ember, s én az mellett ki merem állni, de a másik mellett nem. Megismertem ezt, azt meg nem. Őszintén. Nem ismertem, mert az előrehaladás útja, elsősorban a besugás volt.

K.: Milyenek voltak azok, akik ilyesmire vállalkoztak?

V.: Sokan voltak, mert ha valaki vállalkozott besugásra azt az üzemvezető előléptette. Akkor nem volt vajúár, nem kellett neki dolgozni. Csapatvezető volt, aki egész műszak alatt egy kapavágást sem csinált, és nagyobb a keresete neki, mint annak, aki ténylegesen dolgozik. Tehát ilyen pozícióharc volt a jellemző az egészre. Nem az volt a lényeg, hogy ki mennyit dolgozik.

K.: Közvetlen főnökeikkel milyen volt a viszony?

V.: Na most a közvetlen főnökök! A közvetlen főnökök viszonya az attól függött, hogy pl. én dolgoztam egy olyan elővájári csapaton, ahol az én vajúárom pártvezetőségi tag volt, de ez mellett egy nagyon szigorú ember volt. Ez e mellett egy szakmai tekintély volt, és ez mellett kétkézű munkás volt. Na de ilyen nem volt az egész bányánál kettő sem. Na most, ha dolgoztunk 12-es gázkitöréses sós telepbe, azt mondja dolgoztunk negyedik szint. Keletitől keletre, másik dolgozott nyugatra. Mind a két csapatnak felemelték a méter teljesítményét. Az én öregem a törzszt-be kiverte a dilit, visszavették, a másíknak nem vették

vissza. Tehát van különbség? Van. Mostan azt mondja, hogy amit ez a csapat keresett 3.500,-4.000,-Ft-ot a keleti részen, az a csapat keresett 3, vagy 3.500,-Ft-ot esetleg. De 500,-Ft különbség nagy pénz volt abban az időben. De mondom teljesen egyforma gázkitöréses sós telep. Tehát teljesen egyforma volt mindenféle szempontból. Amikor az a csapatvezető azt mondta, hogy a körletvezetőnek, hogy lehet ez, a G.bácsiék se csináltak többet és mégis. Azt mondta, ha akarom 80,-Ft-ért veszem át méterét, ha akarom 90,-Ft-ért. Ezzel el is volt intézve, ha sokat replikáltak 75,-Ft-ért veszem át.

K.: Tehát nem volt egy fer'alak!

V.: Nem. Amit jogtalanul ettől-attól elvettek, azt másnak juttatták. Nem azt mondom, hogy ennek. Mert annak is meg kellett volna kapni. De olyan valakinek juttatták, aki abszolút egy kapavágást sem tett.

K.: A mozgalmi élet ebben az időben már fellendült?

V.: Ebbe az időbe mit lehetett nevezni pártéletnek? Általában az volt a kétkezü munkásságnak a véleménye, hogy ezeket a besúgókat veszik oda is fel. Tehát vagy a besúgókat, vagy szakszervezeti funkcionáriusokat, ehhez hasonlókat. Annyira kilógott a lóláb, hogy pl. mit mondjak, nem lehetett aknász, aki nem volt bent a pártba. Nem lehetett csapatvezető az, aki nem volt benn a pártba. Az aknászok közt is volt becsületes ember, attól függetlenül, de aki még feljebb akart, tehát nem bírta szakmailag, annak valamilyen más formában ott kellett maradni. Ha másképp nem, fogmegként. Mert aki szakmailag is tudott maradni, az

tisztességes volt, úgy beszédbe, mint példamutatásba, mint bármibe. De aki nem tudott ottmaradni szakmailag, az csak a brutalitására maradhatott ott. Mert ha nem, akkor újra kiosztották neki a szerszámot, és ment dolgozni. Akkor volt egy érdekes eset, már akkor vajúr voltam. Folytatásos fejtésben dolgoztam. Hát folytatásos fejtés annyi volt, hogy azt mondja fele gurító, ahol volt egy nem tudom én 100x100 méteres szénmező, lefelé volt neki kb. 30-40°-os dőlése, meg volt csinálva a gurító, megfelelő terelődeszkákkal. Terelő padlókkal és volt egy olyan hosszú..., mint ide a fal, amit meg lehetett jól fogni kézzel, és kellett piszkálni a szenet és az folyt magától bele a dudarba. Amikor megtelt, odaállt a mozdony, tehát ott volt a mozdonyvezető, én meg egy csillés, 80 csille szenet szállítottunk egy műszak alatt. Az három fejtésnek volt majdnem a teljesítménye abban az időben. 80 csille szenet! Az mellett nem kellett elhasználni egy darab fát sem, biztosító szerkezetként. Hát ugye ez magától értetődik, hogy az ember nem várhatja azt, hogyha egyszer ki van szabva, hogy egy vajúárnak pl. 10 csille szenet kell adni, és azért kap nem tudom én 100,-Ft-ot, akkor a 80 csille szénért kap 800,-Ft-ot. Ez teljesen kizárt valami. Ez teljesen kizárt, de hogy a 100,-Ft helyett, legalább 120-130,-Ft-ot fizetnek. Ez elvárható volt. Nem fizettek. Ez a fejtés hónapokig ment, és szállított. Minden műszakban még hármunk mellé, még tíz ember volt odairva. Akik soha nem voltak tán lent a bányában.

K.: Szóltak ezért valakinek?

V.: Azt monda az aknász, hogy megkeresed a pénzed? Akkor csönd ...

K.: A pénz mennyire volt meg abban az időben? Mire volt elég?

V.: Én a magam részéről, én kb. három és fél évet dolgoztam urasági műszakban, ami annyit jelentett, hogy bárhol dolgoztam, bármennyit dolgoztam 32,-Ft volt az egész napra eső bérem. Ez volt az urasági műszak. Ha lóvezető voltam, akkor is 32,-Ft volt, ha fejtésbe dolgoztam akkor is 32,-Ft volt. Ha elővágási szakaszban dolgoztam, akkor is 32,-Ft volt. Mindig voltak olyan emberek, akik szét akartak egy csapatot ugratni, hogy így mondjam. Oda volt osztva egy munkahelyre volt telepítve egy vājár, segédvājár, egy csillás az elővágási munkahelyre. Ezek hárman, de ezekhez adtak négy urasági embert, akik nem a csapatra voltak írva, hanem abba a 32,-Ft-os műszakba, akik ezeket kiszolgálták. Ha volt a 100 % egy mező ... ne beszéljük gázkitöréses sós terepről. Beszéljünk egy normális terepről, ahol volt nem tudom én 60 cm a norma az előrehaladás, hát ezek tudtak 120 cm-t csinálni. Ezek a frankó gyerekek, meg 200 %. De az már nem volt leírva, hogy a másik négy ember meg ott dolgozik azért, hogy ők ezt megcsinálják. A csapatvezető csak párttag lehetett, mindjárt ez a mi emberünk, ki kell tüntetni, meg minden. Én ezt egy szóval se mondom, hogy az az ember nem dolgozott. Ezt egy szóval se állítom, hogy ez az ember nem dolgozott, de volt akit meg se emlitenek, és sok száz más is.

K.: Elég kevésnek tűnik így!

V.: Kevés. 950,-1.000,-Ft-ot kerestem egy hónapban. 3 és fél éven keresztül.

K.: Az idők folyamán változott a helyzet?

V.: Később azután változott. Na és amikor felvettem én ezt, nem tudom milyen funkcionáriusok voltak, mert ott voltak a legényszállásnak is ilyen vezetői. Valami párttitkár féle lehetett az az ember, mert pisztollyal járt. Pisztoly volt mindig a kezében. Mondom neki, F. bácsi, hogy a jó Istenbe van, ilyen szegények vagyunk, hogy csak ennyi. Édes fiam inkább fizessenek ennyit, mintsem hogy eladósodjon az ország. Most hol vagyunk?! Na én ezért dolgoztam három és fél évig 32,-Ft-os urasági műszakban 1986-ban nem tudom hány milliárd dollár adóssága legyen az országnak. Na most mit tudjak még elmondani?

K.: Hogy volt ezek után? Mennyi ideig bányászkodott?

V.: 1956. januárjában megnősültem. Az asszonynak nem tetszett ez a pécsi élet, meg ehhez hasonló. Hát addig dumált, addig dumált, leszámoltam és elmentem a b.i állami gazdaságba dolgozni. Majd ő is dolgozik, és akkor, de fene tudja. Én valahogy már akkor úgy belémrögződött a bányászság, hogy nem éreztem ott jól magam. Hiába voltam kint szabadon, nem is értettem nagyon hozzá. De nem tetszett. Nem tetszett. Na és dolgoztam kb. két hónapot, és akkor azt mondom, hogy nem fizetés 400,-Ft-ot keresni egy hónapba. Mondom annak a szivarnak, ilyen vezető nem tudom én mi volt. Mondtam neki, ne haragudjon, hogy az Istenbe lehet ez. Legalább adjanak reggelit. Azt mondja, fiatal

ember kell a disznóknak a tej! Tudja mit, ide figyeljen, akkor dolgozzanak magának a disznók! No de miért, nem vagyok megelégedve? Más ennyit se keres. Nézzen ide én mással nem törődök. Én mással nem törődök. Ha tudomásul veszi úgy is jó, ha nem veszi tudomásul úgy is jó, én már a mai naptól nem is dolgozok. Ez így elfogadhatatlan. S akkor nem az volt, hogy 8 órát dolgozni. Egy hétig bent volt a munkakönyvem, nem adták ki. Később kiadták, elmentem Sümeg mellé Ny.-re a bauxit bányához. Mégis csak bánya, ha nem szénbánya, de mégiscsak bánya. Le a bányába nem engedtek, hanem a bagerosokhoz osztottak be. Jó sorom volt, hazudnék ha azt mondanám, hogy nem. Jó sorom volt. De a fene tudja. Akkor már ehhez a felszíni élethez nem tudtam alkalmazkodni. Akkor már nem tudtam valahogy alkalmazkodni.

K.: Külszíni fejtés volt Ny.on?

V.: Igen külszíni fejtés volt. Óriási nagy bagerok szedték a bauxitot ... Akkor kezdték a tárkányi lencsét kint Ny.on, ahhoz vagy 3-4 km-rel kijebb és ott voltam. Bagarzsirzó voltam. Nem volt megerőltető munkám. Azt nem mondhatom, hogy hajszoltak volna. De azért amit kellett megcsináltam. Vezetőnek nem kellett csinálni, csak dolgozni azzal a nagy döggel és amíg az dolgozott azzal, addig hol a kisvonattal vittem el a siffert, hány óra, hol dömpert vezettem, hol ezt, hol azt. Szóval mondjuk, ha legényember lettem volna meg is felelt volna.

K.: Kevés volt a pénz?

V.: Kevés volt. kb. 2.000,-2.200,-Ft-ot ha kerestem abban az időben, 56-ban az elég kevés volt. Nem fizették ám meg jól.

K.: Akkor hol laktak? Felesége is ment magával?

V.: Szálláson. Korábban albérletben laktunk.

K.: Családdal együtt lehetett a szálláson lakni?

V.: Itt az állami gazdaságban lehetett. Külön volt a nőknek szállás, külön a nőtleneknek. De Ny.on albérletben laktunk. De érkezett 1956.

K.: Arrafelé nem volt felfordulás azt hiszem.

V.: Nem volt, nem mondhatnám, mert nem katonai különítmény, hanem ilyen pilóta tisztek cirkáltak, belőlük szervezett járőrök cikáltak arra, azon a környéken, mert ott volt a s.i repülőtér közel, és ugye ezek már úgy ahogy próbálták fenntartani a rendet. Cs. határában volt egy orosz tábor, meg mit tudom én mi. Ezek a fiatal suhanc gyerekek, gyertek elintézzük a ruszkikat meg így, meg úgy, amúgy. Ezek a szerencsétlenek se katonák nem voltak, mit tudtak ezek. Nyitva találták a sorompót, bementek. Még le se szálltak a kocsiról a katonák már közrekapták őket, be a pincébe. Bent tartották őket 3-4 napig aztán megmondták, hogy menjenek, vigyázzunk a figurára, mert nem csak minket lőnek, hanem innen vissza is. Nem történt végeredményben semmi. Én nem is tudok arról, hogy valami halálos eset, vagy valami ilyesmi történt volna azon a környéken. Ezeknek a pilótatiszteknek a járőrözése és az orosz katonáknak az előrelátása, ébersége. Legalábbis én

annak tanusítom, gondolom, hogyhát mert ők látták, hogy teherautóval jönnek, fegyveresek jönnek. Csak nem szállították le őket, hanem mikor bementek szépen közrekapták őket három napra ilyen pincészerű valamibe és utána elzavarták őket haza. Többet nem is próbálkozott ott senki.

K.: A melósok között milyen volt a hangulat?

V.: Hát a melósok közt én megmondom őszintén, én azt tapasztaltam, hogy végre megszabadultunk ettől a helyzettől, ami akkor állt fenn. Nem mondhatom, hogy ilyen Rákosi-klikk meg ettől, meg attól, én sose politizáltam, nem is tudtam. De az igaz, hogy a kényszertől megszabadítottak, meg az ÁVO-soktól. Főleg azoktól, és mondjuk, volt ilyen szobor ledöntések, meg csillagleverés meg ehhez hasonló is. Fene tudja, nem voltak ezek az emberek bolondok, legalábbis akiket én ismertem. Nem voltak ellenforradalmárok, vagy legalábbis nem hiszem, hogy azok voltak. A pártfunkcionárius a bányüzemben ugyanúgy járhatott, mint a többi, lehetett az a bányüzem párttitkára, nem bántották azt egy ujjal sem. Se az igazgatót, se a vezető beosztású embereket, lövöldöztek itt-ott, de nem emberre. Nem emberre. Gyerek puskát kap a kezébe, és a villanypóznáról lelővi a porcelánt. Hát elég hülye szórakozás nem mondom, elég félelemkeltő szórakozás, mert mondjuk visszafelé is elsülhet az a puska. De mondom, én abszolút semmit nem tudok arról, hogy bárkinek csak egy karcolása történt volna.

K.: Leállt akkor a termelés?

V.: Le. Igen. Leállt, és szólt a mérnök, mivel én bementem

hozzá és mondtam nézze munkatárs, mert én nem mondtam azt sose, hogy elvtárs, az emberek nem dolgoznak. Ennek semmi értelme, hogy itt fagyoskodjunk kint. Azt mondta, hogy rakják be a szerszámokat a bódéba és menjen mindenki haza, a további értesítésig. Ez azt hiszem novemberben volt. Ilyen november 15-30 között, így lehetett. Decemberben osztottak ki a bányánál sót, krumplit meg ezt azt, amazt. Sót mindenki kapta a fizetését is. De azt hiszem, hogy januárba már sztrájk volt, senki nem dolgozott.

K.: Akkor már kellett volna? Akkor már megindult az üzem?

V.: Beindult volna, de akkor már sztrájk volt. Én azt hiszem ez az orosz csapatoknak volt köszönhető, meg aztán hogy mondjam, voltak azért rémhírterjesztők is, mert híresztelték azt, hogy az orosz tankok a diákok közé mentek és agyontapostak ennyit meg annyit. Már nem is tudom. Duma, na duma! Na aztán lehet, hogy az elégedetlenség szitására hirdették ezt, meg mit tudom én. De én legalábbis, hogy ezt úgy fogom fel, hogy egy komoly figyelmeztető sztrájk volt, tehát nem kivánták vissza azt az 1956 november 15-e előtti időszakot. Ki-ki ellen harcolt, vagy mi ellen harcolt, az öreg isten se tudja. Nem is volt nekem semmim se. Mert nem is érdekelt egyáltalán. Megmondom őszintén én azért, hogy ez a rendszer megmaradjon azért, hogy ezt a szalmaszálat tegyem ide, nem tettem volna oda. De harcolni se harcoltam ellene. Tehát szó sem volt róla. Na aztán januárba - 57-ben - megjelent egy kormányrendelet arról, hogy azok a bányászok, akik szénbányában dolgoztak menjenek vissza a munkahelyükre, mert szén kell az országnak. S mondom én az asszonynak. Te én vissza-

megyek Pécsre. Nekem ez nem tetszik itt valahogy. Jobb volt ott. Na és akkor visszajöttem Pécsbánya-telepre. Bemegyek az irodába, munkástanács. Hüh, az nagyon jó, így! Bemegyek. Egy barátomat látom ott. Szevasz, szevasz! Mit akarsz? Hát mit, dolgozni jöttem. Azt mondja Téged ide nem vesznek fel. Miért? Mert Te leszámoltál, és itt hagytad a bányát. Mondom kezdjük azon, hogy Neked ehhez semmi közöd sincs, ki vagy te itt? A munkástanács elnöke. Elmész a fenébe, ne hülyéskedj. Majdnem összeverekedtünk ott az irodájába. S nem vett fel. Mentem a X mérnökhöz, azt mondja nézze, én nem tehetek semmit. Én itt egy beosztott ember vagyok. Ha ő nem, akkor nem. Elmentem Komlóra, ott felvettek, ott végeztem el a vājár iskolát, Sopronba. Ott meg, amikor voltak ezek az első választások akkor nem mentem el szavazni. Nem mentem el, és ezért kerestek, kirúgtak fegyelmi úton. Nagy szó volt abba az időbe. Le vagytok ejtve, mit csináljak veletek. Elmentem M.-ba volt egy ilyen kordély-vállalt. Ott dolgoztam 3-4 hónapot, csak nem ment a dolog, nem ment. Fogtam magam visszamentem Pécsbányára. Akkor már nem is tudom ki volt ott az igazgató. Mert 52-be a B.i volt azt tudom. Szóval mindegy. Ott volt a Sz. az volt a főbányamester, 52-től ismert, mondom neki F.bácsi ez a helyzet. Ott volt az 52-es sűjtólégrobbanásnál. Lent volt. Mondtam neki ez és ez a helyzet, ide akartam jönni dolgozni, de hát ... Ne törődj te, ezeket elvitték már régen, valahol be vannak zárva. Internálva, vagy mit tudom. Így maradtam én Pécsbányán. Itt dolgoztam 23 és

fél évet.

K.: Miért vonzotta ennyire a bánya?

V.: Nem tudom. Nem tudom, szerettem. Ha húsz éves lennék, én mos is odamennék dolgozni.

K.: Pedig keményebb azért lent a föld alatt?

V.: Mindegy. Nem számít. Nahát akkor nem voltam ám én ilyen kövér. Csak most nem tudok járni az a baj. Akkor fél kézzel egy 80 kilós vastámot oda tettem ahová akartam. Sőt az utolós másfél évben, mielőtt nyugdíja mentem, omlasztó vájár voltam az egyik legveszélyesebb munka a bányában. Összeszakítani a bányát. Nekem tetszett. Nem tudom, hogy miért, de tetszett.

K.: Mondjuk a húszegynéhány évet így végig gondolva, miben lát változást ott lent?

V.: A 40-es évek végén nem piszkálták az embert, nem zargatták, hogy vállaljon, lépjen vagy nevezzen be munkaversenyre, termeljen többet, mint tegnap. Ezt egy olyan találta ki, egy olyan hülye, aki nem is dolgozott. Mert pofázni én is tudok. Meg ilyen hülye jelszavakat kitalálni, és közbe én nem csinálok semmit, mint az a frontmester, aki mit tudom én hol dolgozott. Én tudom, hogy mit csinálnak a csapatvezetők. Járják a fejtést és piszkálják az embert, hogy gyorsabban, többet. Tehát ezért fizetik és ő 10 %-kal ezért kap több pénzt is. Prémiumot is kap, mert a lényeg az, hogyha egy csapatra előirányozzák, hogy 100 csille szenet termeljen, és az 110-112 csille szenet termel, nekem abból nem lesz több a fizetésem, hanem a frontmester kap több prémiumot, meg az aknász, meg fölfelé. Tehát nem, hanem azok, akik engem bökdösnek. Mert az, hogy volt a

Sztahanov, és ezer nem tudom hány százalékot, ez duma!
Olyan albérleti duma, hogy nem is jó beszélni se róla.

K.: 56-57 után, amikor visszajött a bányába, mi változott meg, és milyen gyorsan lehetett érzékelni?

V.: Közvetlenül 56 után egész 60-ig, nem piszkálták az embert, hagyták élni. Hagyták keresni, hagyták boldogulni. De azután már mindig csiptek le a fizetésekből, mindig kevesebb lett.

K.: 60 után?

V.: Igen. Akkor már mindig kevesebb lett, mondjuk 62 után. De ugyanakkor ha énnekem az 50-es évek végén 10 csille szemet kellett termelni, már 62-63-64-ben már 14 csillét kellett, kevesebb pénzért. Megemelték ezeknek meg azoknak az árai. Tehát most tényleg volt egy olyan korszak, hogy azért is csinálták, direkt, hogy menjenek el az emberek, mert leépítik a bányákat. S akkor nagyon sokan el is mentek ... Olyan emberek mentek el, akik már 15-20 évet ledolgoztak ott. Ez után ...

K.: Nagy volt az elégedetlenség akkoriban?

V.: Nagy. Nagy volt.

K.: Ez ellen mit próbáltak csinálni, hogyan próbálták az emberek védeni az érdekeiket?

V.: Sehogyan sem. Az embereknek csak ahhoz volt joguk, hogy a fejtés bizalminak elmondják az elégedetlenségüket, mert ha másnak mondták el följebb az már lázítás volt. Munka megtagadására való felbujtás volt.

K.: Lett belőle baja valakinek akkor is?

V.: Hát mondjuk, ha valaki hangosabban szólt azért, akkor

rosszabb munkahelyre tették, kevesebbet keresett.

K.: De azért már nem voltak olyan szigorúak, mint előzőleg?

V.: Nem, mint 56 előtt, hogy börtön járt érte. Nem. De akkor is kiszúrtak vele olyan szép finoman, dolgozhatott annyit, mint az állat, akkor sem kereste meg azt a pénzt mint a másik.

K.: Ez hány évig tartott? Nyilván Maga is nagyon rosszul érezte ezt, hogy?

V.: Ez még a mai napig is tart!

K.: Nem csökkennek most már a fizetések?

V.: Nem a fizetéscsökkenés, hanem ez a ráhatás, kényszerítés. Szép finoman. Pl. hogyha pl. elő volt irányozva, hogy egy lónak a bányában 12 üres csillét volt szabad elhúzni, és 10 telit, 20-t huzattak vele azért, hogy nem tudom én 10 csillével több szemet tudjanak adni, mint amennyi elő van irányozva, hogy én legyek a frankó gyerek. S ha megdöglött, hoztak helyette egy másikat, el van intézve. A lényeg az volt, hogy ki volt tűzve, hogy mit tudom én ebbe az évbe 101 %-ot kell elérni, a másikba 102, 103 már 110 %, és legalább 108 %-ra.

K.: És most is így van?

V.: Ez mindig így is lesz. Ez mindig így lesz, mert hogy mondjam, az én szavammal élve. Az államnak teljesen mindegy, hogy folyik ki az a szén a bányából, csak sok kiöjjön. Erre térek vissza, az én vóm az idén februárban halt meg Vasason, a nagy bányaomlásba. Én ott voltam a lányomnál, amikor kijöttek a bányától. Én megmondtam nekik nézzenek ide, tudják melyik a felelős ezért? Hogy

merek én ilyet állítani, ma azt be is kell bizonyítani, hogy maguk a felelősök érte. Egy héttel ezelőtt én kint voltam Vasason. Ott láttam a vőmet, két órákor van kiszállás, 4 óráig ott vártam, 1/4 5-kor szállt ki, mert mozgott a fejtés. Mi a teendő ilyenkor? Maga a főmérnök vagy kicsoda, akkor magának tudni kell, hogy mi a teendő ilyenkor. Nem végig rakatni a fejtésbe, hogy egyik a másikat érje? Nem szabad amíg meg nem állapotodik beengedni embert?! Legalábbis mondom, amikor én még bányász voltam, ez így volt. Azért van ez a 11 halott.

K.: A biztonság az 50-es évek elejé óta, ezelatt a 30-34 év alatt hogyan változott? Mennyire javult, vagy romlott esetleg?

V.: A biztonság abból javult, hogy korszerűbb szerkezetekre cserélték ki a régi szerkezeteket. Most ha azt vesszük alapul, hogy th gyűrük biztosítanak gázkitöréses telepet is, abba az időbe fával voltak kiácsolva, és hogyha az a fakapu olyan vastag volt, mint a derekam, és volt egy gázkitörés, azt úgy szétvágta, mint ahogy az ember egy vaját így ketté vág. Még meg se szállkásodott a fa. De akkor durrant, mint egy ágyu. Abba az időbe is sok volt a szerencsétlenség. Volt olyan negyedéveünk, hogy 8-9 ember halt meg.

K.: Mikor volt igazán sok baleset, melyik időszakban?

V.: Az 50-es években.

K.: Akkor?

V.: Az 50-es években volt. Rákényszerítették az embereket arra a főnökök, hogy megmajmozzák a fejtést. Ez azt jelentti, hogy olyan szabálytalan munkára kényszerítették rá.

No, de sok talpnyalót nem is kellett kényszeríteni. Be-
ment vasárnapi műszakba fejtésbe egy vájár, egy meg
négy csillés és 80 csille szén kiadtak, anélkül, hogy
egy támfát beverték volna . . . hétfőn a leszálló műszak
9 órakor, amikor rakták a fát lefelé, összement a fejtés,
négyen meghaltak. Itt is ez volt Vasason most, amikor 11
halott volt.

K.: A hétvégi műszakok ezek ilyenek?

V.: Mondjuk nem hétvégi volt, azt tudom, hogy hétvégi műsza-
kon volt, amikor Pécsbányán az a négy halott volt. De
mondom főleg geológiai zavargások, meg ez, meg az, tehát
mindig jöhet a bányába valami. Ezt nem tudták megérteni
sohasem a főnökök. Nem tudták?! Nem is akarták! Gázkitö-
réses telepbe nem lehet úgy dolgozni, ahogy akarok. Te-
hát nem lehet kiszabni, hogy két métert kell előre halad-
ni egy műszakba. Nem. Mert ha úgy közelíti meg azt a gáz-
fészket, kitör, ott maradnak mindnyájan. Nem számít, hol-
napután meg oda három másik dolgozik tovább.

K.: A biztonsági kérdésekkel kik foglalkoztak? Szakszervezet,
pártvezetőség, műszakiak?

V.: Beszélni beszélt róla mindegyik, a szabálytalan munkát
ennek ellenére mindegyik elnézte. Tehát, hogy mondjam,
ha lejött a munkára, nem azt mondta, hogy nézd öregem ez
szabálytalan, hanem azt kérdezte mindig, hogy hány csille
szén van. Ez még most is meg van. Hány csille szén van.
Ez volt mindig az első. Hogyha délfelé, reggeles műszak-
ban délfelé azt mondta az ember, hogy volt mondjuk 200
csille a norma, és volt 150 csillénk, hát nagyon szép, de

még ide kellene ez meg az, meg amaz. Beírta a könyvbe is, mert ha nem volt beírva semmi, az se számított, csak még az a másik 50 csille meglegyen az volt a lényeg. De olyan, mert ő akkor is fedezve volt. Igen is látom, beírtam a könyvbe, a vájár aláírta. De hogyha én azokat a fészkeket bevertem volna, akkor nincs másik 50 csille szén.

K.: A vájárok mit próbáltak ezen tenni, hiszen mégis az ő életük forgott kockán?

V.: Semmit. Hazárdiroztak a saját életükre, életükkel.

K.: Elég sok a temetés ahhoz, hogy az ember ...

V.: Elég sok a temetés ahhoz, de mindegy, másképp nem lehet teljesíteni a tervet, csak így. Nem lehet másképp, csak így.

K.: Maga balesetet szenvedett?

V.: Énnekem ez volt a legnagyobb balesetem. Ez, engem úgy ütöttek el ...

K.: Ez az ujja ez hogyan?

V.: Éjszakás műszakban voltam, és el voltam bambulva és toltam a csillét ki a váltóra és kis lejtő volt, akartam visszafelé fogni, és nem vettem észre, hogy nincs puffer az ütközön, a két csille összezsápta az ujjamat.

K.: Ennek akkor milyen következménye volt? Továbbra is utána tudott dolgozni?

V.: Áh! Nem. Voltam kb. 3 hétig betegállományban, levették, összevarták. Még tiszta sebes volt, már kiírt az orvos dolgozni. Akkor kivettem egy hét szabadságot, otthon voltam egy hétig, megpróbáltam, nem ment. Akkor szóltam a főnöknek, hogy tegyen el lóvezetőnek. S akkor fogtam

a lámpát és jártam a ló előtt, el volt intézve.

K.: Ez hányba volt?

V.: Ez? Ez azt hiszem 60-ban volt.

K.: S akkor 60 után már csak ilyen könnyebb munkát végzett?

V.: Nem, rendszeren, mind eddig. Annyiból volt rossz, hogy erre nagyon kellett vigyáznom, nagyon érzékeny volt. Meg kesztyűben dolgoztam végeredményben, utána már kötelező volt a védőkesztyű, és abba dolgoztam. Fogtam ezt a csonka részt visszahajtottam, ide tettem. Nehogy valamibe beleakadjon, vagy mit tudom.

K.: Ezután a baleset után adtak valami segélyt?

V.: Adtak erre abba az időben, azt hiszem 3.500,-Ft-ot, mert biztosítva voltam és el volt intézve. Azt mondták, hogy majd a rokkantsági nyugdíjba beszámít. No akkor még egy 20 évem volt földalatt, vegyes munkahelyen. 20 év után. kértem a szilikózis megállapítását. S nem azt mondták, hogy magának nincs szilikózisa, vagy van, fölmentem a tüdőszanatóriumba, itt van fent a Mecseken, azt mondta a H. főorvos, mennyi a keresete? Mondom főorvos úr én nem keresetellenőrzésre jöttem, én szilikózis megállapítására. Barátocskám, itt én kérdezek! Mennyi a keresete? Mondom olyan 6-7.000,-Ft. Ez volt 70-ben. Van úgy, hogy 8.000,-Ft is. De ha 31 nap van egy hónapban, akkor nekem van 33 műszakom azt is számítsa. Mindegy, nincs szilikózis, magas a keresete. Majd ha a 8.000,-Ft helyett legalább 6.000,-Ft lesz a keresete akkor jöjjön. Ugyanakkor voltam K.Bélával szilikózis-vizsgálaton, akit amióta ismertem 20 éve a szakszervezeti titkár vagy mi az isten

volt Pécsbányán, annak 29/39 szig. tehát 39-49 %-ig. Any-
nyit állapítottak meg neki, aki csak az irodában volt.
Ez is ilyen dolog. És akkor még van bőr a képükön a tv-
ben kinyilatkozni azt, hogy ha valaki olyan munkahelyen
van, vagy olyan közel van ahol szilikátpor van, és olyan
helyen dolgozik három évet, abba már örök nyomot hagy a
szilikát belégzése. Tehát az az ember már éppen úgy meg
van fertőzve, mintha tüdőbajjal lenne megfertőzve és az
a valami csak nagyobb lehet.

K.: Egészségileg?

V.: Én most is érzem, hogy van.

K.: Miben jelentkezik?

V.: Fulladásban. Már a szilikát úgy roncsolja mindig a tüdőt,
ahogy én lélegzek. Tühegyini kis szilikát porszemcse a
tüdő hólyagocskáit szurkálja kifelé, ahogy lélegzik az
ember és jár a tüdeje, ez úgy hatol tovább, tovább.
Ugy teszi tönkre.

K.: Ez a balesete ez mikor volt?

V.: 1973-ban elütöttek itt kint a Napszinten.

K.: Autó?

V.: Nem. Az óragyárnak a targoncája, a gyár előtt. 1973
óta egyszer volt nálam a szakszervezet a kórházba, azóta
senki, se az üzemtől, sehonnán. Igaz nem is fizetek szak-
szervezeti tagsági díjat, semmit sem. Voltam többször szak-
szervezeti tag, voltam pl. Komlón is. Akkor már három gye-
rek volt megigérték, hogy lakást kapok. Ki is voltam írva
a táblára és még se én kaptam meg, hanem valamelyik haver.
Akkor összekaptam a könyvem, odacsaptam. Itt van, nem érde-
keltek.

K.: A 73-as baleset óta nem is dolgozott akkor már?

V.: Nem.

K.: Akkor 42 évesen ment rokkantnyugdíjba?

V.: Igen.

K.: Akkor így a nyugdíj értéke kb. egyre fogy, nem?

V.: Hogy mondjam, mivel vétlen balesetet szenvedett voltam én kártérítést kapok a Zsolnai Gyártól a nyugdíj és a keresetem kiegészítésére. 10-én megyek tárgyalásra megint. 60 éves koromig kell pereskednem, azért, mert nem fizetnek csak jogerős bírói ítéletre. Még arra se a Nyugdíjintézet fizet. Mondom, sok ember nem potyára jár egyetemre! Itt is meg van a figura. Mert azt mondja a zsolnai gyár fizet nekem 5.000,-Ft kártérítést havonta, annak a 10 évre szóló összegét megfizeti a nyugdíjintézetnek, annak a kamataiból a Nyugdíjintézet kifizet engem. Na úgyhogy! Van ész. De ehhez végeredményben semmi közöm. De miért nem nekem adja 10 évre előre? Nem a kezembe, hanem egy bankszámlára. Tehát nehogy nekem 10 fillérenyi hasznom legyen ebből. Holott köztudott, hogy egy ilyen súlyosan sérült, rokkant embernek az élete legalább 40 %-kal többbe kerül, mint az egészségeseké.

K.: Ön azóta hogyan él 73 óta?

V.: Én kérem 1973-80-ig, mint a rab. Mint a rab! Amikor kikerültem a kórházból egy félévig két hetente jöttek értem a mentők és hordtak ellenőrző vizsgálatra, vissza. Volt hogy bent voltam a kórházba egy hétre, három napra, 3 hónapra, mikor hogy. 1979-ben operáltak utoljára, 73-tól. Akkor azt mondtam legyen így én többet nem megyek. Akkor meg volt az, hogy havonta kellett jelentkeznem,

akkor meg volt egy vagy két évig, félévenként, akkor most már csak egy évenként egyszer kell jelentkeznem, s akkor megnéznék, el van intézve az ügy. De én, ha tél van pl. ki se tudok menni az udvarba kísérő nélkül.

K.: Hogy elcsúszik?

V.: Nem mozog a bokám. Teljesen el van sorvadva nekem ez a lábam. Tessék megnézni. Ez láb, de ez micsoda? Ez semmi, és ugye annak a veszélye is fennáll szintén, hogyha véletlenül elcsúszok, eltörik a lábam, le is vágják. Akkor csak a saját felelősségemre utazhatok tömegközlekedési eszközökön. 1980-ban megkaptam ezt a rokkant autót, ez a zöld, ami itt kint áll. Hát mondjuk így azóta megszűnt a rabságom. Addig csak néztem így kifelé az ablakon. Mert hiába volt jó idő, és szép idő elsétálgattam erre egy kicsit, arra egy kicsit, fel kellett öltöznöm. Megizzadtam, ledobtam magamról a sok göncöt, megcsapott a hideg, megfáztam, feküdnöm kellett. Tehát mindenhogy baj volt. Most már a zért, amióta meg van ez a rokkant autó, azóta valamivel jobb, de most meg állandóan ez a rohadt pereskedés. S akkor még 60 éves koromig. Na el is felejtettem mondani, hogy 1952-ben bevonultam katonának, 54-ben szereltem le. Olyan sorom volt ott, hogy az anyám hasában se volt jobb! És az se tetszett, vissza a bányába. Ilyen hülyét! Na!

K.: Ott lehetett volna maradni?

V.: Ott, ott. Ennekem kiképző tiszthelyettesi képesitésem volt. Főszakács iskolát végeztem. Na, nem volt jó. Nem mondom, ott is volt egy-két olyan figura meg 10 nap szí-

gorú, meg ilyesmi. Mert nem tudtam magamba tartani azt, ami bennem volt. Hiába, nem tudtam. Pl. el volt rendelve, hogy laktanyában, ha ott volt a tisz, attól függetlenül, hogy én tiszthelyettes voltam, vigyázmenetbe, tisztelegve kellett elmenni előtte. Én ezt nem csináltam. Mert én ezt megalázónak tartottam. Ha az nem elég neki, hogy tisztelgek, ennyi tisztelet után, akkor még azt se csinálom és kész. Nem voltunk egy páron, szintén tiszthelyettesi iskolások, akik nem voltunk hajlandók erre. Semmilyen körülmények közt sem. Mit törődök én vele, hamarabb leszerellek. Nem zavartatom én magam ezzel. Voltak még egyéb súrlódások, visszaélések. Jaj, jaj. Én velem nem tudtak úgy kifogni végeredményben, annyira mint mással. Mert pl. másfél éves katona voltam, amikor azt mondta a főnököm, hogy most pedig itt a szabadságos levél és kirugott a laktanyából. Nem érdekel hová mész, de elmész! Na de hová, kihez? Nincs nekem senkim?

K.: Családjával, nővérével nem tartotta a kapcsolatot?

V.: Nem. Őszintén megmondta, nekem pénzem sem volt. Kaptam 120,-Ft zsoldot abba az időbe, illetményt, nem zsoldot. Nem itta, nem dohányoztam, de azért nem volt pénzem. A fene tudja, hogy volt ez. Nekem arra kellett mennem, hogy ha leszerellek gyűjtsek össze annyi pénzt, hogy fel tudjak öltözni. Mikor bevonultunk összeszedték a civilruháinkat összekötözték, becsomagolták. Kérdezték, hogy az enyimet hová küldjék? Mondtam, hogy küldjék a legényszállásra, ahol laktam a barátom címére. Voltunk aratni, mint katonák. Ott is kerestünk egy kis pénzt, bár soha életemben

még nem volt kasza se a kezembe ... de mindegy, nem számított. De ha bent maradok, én már nem is élek,

K.: Hogyhogy?

V.: Áh, szóval mondjuk; legalábbis én azt mondom. De lehet, hogyha olyan körülmények közé kerülhettem volna, akik fegyveresen harcolnak ez ellen a rendszer ellen, és nagyon könnyen kerülhettem volna, mert én is épp úgy el voltam keseredve, mint a többi, és engem is annyi méltánytalanság ért, meg minden. De mondjuk voltak azért olyan barátaim is, a tiszték közt is, meg a továbbszolgáló tiszt-helyettesek közt is, akik máma is barátaim. Ha azok közé keveredtem volna, akkor nem lett volna semmi baj. De lehet, hogy vagy ide sodrodok, vagy oda. Ezt nem lehet tudni előre. Ugyhogy ...

K.: 56-ban megnősült, akkor a magánélete is rendbe jött? A család hogyan alakult a következő 30 évben?

V.: Megnősültem 56-ban, és a feleségemet két hétig ismertem. Két hét után összeházasodtunk, ennek harminc éve. Azzal kezdtük az életünket, hogy elmentünk albérletbe. Volt egy nagy szájharmónikám, nagyobb, mint ez, mert ez csak 80-as. Azt eladtam, annak az árából vettünk egy hizót, meg maradt valamennyi pénzünk tüzelőre. Vagy nem tüzelőre, mert akkor a bányánál kaptam porciófát, meg mint nősebernek akkor már járt az illetményszén 40 mázsa szén egy évbe. Tehát ezzel kezdtük az életünket. Albérlet meg ami rajtunk volt.

K.: Harmónikája honnan volt, zenélt?

V.: Vettem, akit mondtam az a pártvezetőségi tag, attól.

K.: Minek kellett az a harmónika?

V.: Hát csak úgy a magam szórakoztatására. Nem ismerem a kötőt se. A magam szórakoztatására azért eljátszogattam vele. Meg akarom én valahogy tanulni, ha nem is művészi szinten, vagy mit tudom. De közbe lehet, hogy emiatt az ujjam miatt is, unatkoztam betegállományba, és kezdtem jobb kézzel keresgetni a hangot, így bal kézzel nem is tudok játszani egyáltalán. Na és akkor megkaptam az 500,-Ft előleget, nősülési segélyt kaptam.

K.: Akkor így kezdődött el az életük. Felesége mivel foglalkozott?

V.: Feleségem falusi lány volt és nem dolgozott az mellettem sosem.

K.: A háztartást vezette?

V.: Csak a háztartást. Valahogy úgy tartottam, hogy szégyelje magát az az ember, aki nem tudja eltartani a családját. Én legalábbis azt mondtam, ha az asszony a gyereket neveli, lakásával törődik, háztartásával törődik, férjével törődik, annak megvan a munkája azzal. Akkor inkább mindig többletmunkát vállaltam, tehát ez annyit jelentett, hogy bementem vasárnapi műszakra. Vasárnapi műszakra kifizették a felét 50,-Ft-ot műszak után, a másik 50,-Ft-ot meg kifizették a rendes munkabérral. Tehát azért így mindig volt pénzünk is. Csak azt sérelmeztem a legjobban, amikor az embert állandóan piszkálták, vietnámi műszakot vállalni, kommunista műszakot vállalni, KISZ-műszakot vállalni, kongresszusi műszakot vállalni, akkor szakszervezeti műszakot vállalni, akkor kötelező másfél műszakot vállalni. Ami abból állt, hogyha én reggeles voltam, reggel 6-kor

leszálltam, nem szóltak ám semmit sem, csak délbe hozták le a bányába a lámpákat, hogy a kimerülteket, amik nem világítanak elvigyék, tehát nem engedtek kiszállni. Egyszerűen nem engedték az embert kiszállni és kész!

K.: Még a 60-as években is ez volt?

V.: Ez az 50-es években volt.

K.: A 60-as években ez már megváltozott?

V.: A 60-as években már megváltozott ... akkor ez már nem volt.

A 60-as években kitaláltak olyan hülyeséget, hogy szóval mondom bármit akartak csinálni, ez mindig arra ment, hogy a manust megkárosítsák. Ezzel a másfél műszakkal is, mert mondom minden bejelentés és megkérdezés nélkül, mintha magát holnap reggelig innen nem engednék ki. Ez éppen olyan volt! Tehát ez, a másik felajánlani egy műszaki erre, egy műszakot arra ... Attól függetlenül, hogy én párttag voltam-e, vagy KISZ-tag voltam-e mondhattam azt, hogy nem megyek. Mondhattam. De ha nem mentem be olyan vizes munkahelyre tettek, ahol egész hónapokig az embernek csurgott a nyakába a víz és úgy kellett dolgozni, és felényit se keresett, mint más munkahelyen.

K.: Voltak akik ezt kipróbálták?

V.: Ajaj, sok, sok. Ez éppen olyan volt, mint mikor azt mondja a századparancsnok, amikor katona voltam, hogy kulturterembe KISZ-gyűlés. Mondom én nem vagyok KISZ-tag, nekem semmi közöm hozzá. Jól van édes fiam, kefért, vödröt, rongyot, addig súroljátok a WC-t míg azok ott vannak bent. Inkább azt csinálom! De nem megyek, azért se! Nem! Valahogy ilyenformán ment ez is. Azt mondja, hogy lett hat

gyerek! Egy meghalt, 5 él belőle.

K.: Mi lett velük?

V.: Hát bányászok lettek. Három fiu, két lány. De a feleségem el akart menni dolgozni, ezen járt az esze neki, én mindig kivettem a munkakönyvét. Nem engedtem. Aki egy ilyen nagy családdal törődik, az ne dolgozzon máshol! Éppen elég, amit itt dolgozik. Volt úgy, hogy én megcsináltam 32 műszakot egy hónapban. Még akkor is, ha 30 napos volt a hónap. Három vasárnap volt hat műszakom. Reggel, éjjel, reggel, éjjel. Vasárnap.

K.: A család ezt, a felesége hogyan viselte?

V.: Hüj, az mindig azt mondta, hogy jelentkezsek be oda, meg mit tudom. Jó, én megértem őt is, a gyerekekkel bajlódni, meg minden. Na de ha az ember valamire akar jutni, muszáj dolgozni. Mert ha én megelégedtem azzal, hogy csak azzal, hogy amiben járnak a gyerekeim, meg a mindennapi betevő falatjuk, akkor elég lett volna, ha csak 24 műszak van. Azt is elég lett volna. De én szerettem volna venni egy motort is. Vettem is, meg vettem rá egy oldalkocsit is. Meg szerettem ezt is, meg am azt is, és enélkül nem lehetett. Nem tudtam készpénzért megvenni, megvettem részletre. Volt úgy, hogy a feleségem egy ilyen lemezjátszós rádióknak meg egy tv-nek a részletét törlesztette az én külön munkámból, úgyhogy a keresetből nem érezték meg. Én örültem neki.

K.: Gyerekekkel milyen volt a kapcsolata?

V.: Én nem tudom, hogy ők belül, magukba hogy miként könyveltek el engem, ezt csak ők tudják. De én annyit tudok csak mondani, minden különösebb mellédumálás nélkül, hogy enge-

met a gyerekeim se munkakerülőnek nem ismertek meg, részegen, vagy ittasan még soha nem láttak, meg nem is voltam. Amennyire igyekezett az ember rendet és fegyelmet tartani, ilyen társaságba, néha közéjük csaptam, mikor-hogy sikerült. De az, hogy összeverni, összerugdosni valakit. Szó se lehet róla. Sőt! Amikor a nagyobbik fiam egyszer megverte a feleségét, akkor megmondtam neki, hogyha ezt még egyszer megteszed, kinyomom mind a két szemedet. Nem akarok beleszólni a családi életedbe, de te ezt entőlem nem láttad és nem tűröm el. S akkor azt mondta a marha, hogy jóba vagyok a menyemmel. Na! Mérgibe mondta, hát egyen meg a rossebb, nem érdekes. De nem lehet.

K.: Mit tanultak a gyerekei?

V.: Elég nehezen tanultak, mert hogy viszonyítsam. Én csak úgy tudom viszonyítani, hogy első, második osztályt én kijártam egy palatáblával meg egy palavesszővel. Tehát füzetem nem volt, csak a harmadik osztályba. Addig ez a kisebbik gyerek már első osztályban olyan cuccot visz magával, hogy hordárt kellett majdnem fogadni neki. Én is megtanultam írni, olvasni, számolni, és ő se fog többet megtanulni. Mert ha két-három-négy cuccot fog vinni magával, akkor se.

K.: Gyerekei hány osztályt jártak?

V.: Mindegyik kijárta a nyolc osztályt. A legkisebbik az most jár ötödik osztályba. Hogy aztán bányász lesz-e belőle, vagy mi lesz nem tudom megmondani.

K.: A két fiu meg bányász?

V.: Bányász. A vóm is bányász volt. A másik nem is akar férjhez menni.

K.: Ó mit csinál?

V.: Ó itt dolgozik Péter-pusztán. Vagy 500 méterre van hozzánk egy ilyen műanyag üzem. Ott csinálnak műanyagból kanalakat meg villákat, tányérokat. Amit műanyagból csinálnak egy olyan gyártósoron dolgozik. Nem nehéz munka. Szóval neki való, fiatalnak való munka, mert ügyeskedni kell. Tiszta helyen van, fürdési lehetőség van.

K.: Szülei hogyan viszonyulnak ahhoz, hogy nem akar férjhez menni?

V.: Hát én nem szólok bele a dolgába neki. Ha férjhez megy, férjhez megy, ha nem, nem. A lányom, amikor férjhez ment, a vőmnek azt mondtam, mert szegény gyerek egy olyan családban nőtt fel, szóval jobb nem is beszélni róla. Én csak azt mondtam neki, semmi másra nem kérlek, csak arra, ha ittas vagy ne gyere hozzánk, mert nem engedlek be. Akkor még a G.utcában laktunk, s egyszer be volt jól sziva, amikor bejött hozzánk. Én cirkuszt nem csináltam, ezt meg azt. Szóltam a nagyobbik fiamnak fogd meg, hívtak egy taxit, kihozta a Kertvárosba, mert ott laktak. Másnap jött és mondta, hogy bocsánatot kérek, többet nem fog előfordulni. Mondtam nem történt semmi, mert se cirkuszt nem csináltál, semmi. De ne gyere hozzánk ittasan, mert én nem szeretem az ittas embert. Ezzel el is volt intézve.

K.: A lakáshelyzete, az elmúlt harminc évben, amióta megnősült hogyan alakult?

V.: Lakáshelyzet!!! Komlón laktunk először önkényesen elfoglalt lakásba, később utaltak ki egy szoba konyhát. Ott laktunk, de amikor engem elbocsátottak a bányától elvetették. Egy barakba beköltöztettek három gyerekkel. Abba a

fabarakba laktunk,, egy szoba volt az egész. Abba laktunk két-három évig, vagy négyig, nem tudom biztosan megmondani. Csak amikor én visszakerültem Pécsbányatelepre dolgozni, akkor én elhoztam a családot, és gyárvároson lakott velem együtt albérletbe. Fizettük az albérleti díjat rendesen, úgyhogy így laktunk, hol albérletbe, hol eltartási szerződést kötöttünk egy idős házaspárral. Az Á. út fölött, onnan sikerült lelépéssel venni egy szintén szoba-konyhás lakást. Ezt lebontották, és így kaptam tanácsi lakást egy szoba-konyhát a Zs. utcában. Akkor a Zs utcai lakást azt elcseréltük egy nagykozári falusi családi házra. De még mielőtt a szerződést aláírtuk volna, az öregasszony akivel szerződünk kiment Angliába a lányához, nem is jött vissza. Akkor azt a nagykozári lakást elcseréltük erre a G.utcai lakásra. Valahogy én nem szerettem városban lakni. Most se szeretek Pécsen lakni, nem szeretnék. Bent nem szeretnék. Mert amíg kint laktam Pécs-bányatelepen, annak idején is, amikor legényszálláson laktam, az olyan kertváros jellegű volt. Ha el akartam menni moziba, vagy valami, felültem a buszra, be mentem utána kijöttem és kész. De fene tudja. Valahogy rengeteget beszélnek ma a kultúráról, meg erről meg arról. Én el is hiszem. Ez nem hülyeség á, ez igaz. Hogy meg a brigád a színházba, meg ide, meg oda, meg csak összeszedik a jegyet. Igaz. Mert úgy le vannak hajtva az emberek, hogy azért menjünk el a színházba, hogy szégyen szemre elaludjunk? Őszintén, felesleges. Teljesen felesleges. Annyira ki van dolgozva az ember. Pl. én olyan egy piszkos élet-hez szoktattam magamat. Én 15 éven keresztül állandó éj-

szakás voltam Én este 1/2 8-kor megvacsoráztam, én reggel
mig haza nem mentem se nem ette, se nem ittam. Semmit.

K.: Nem hiányzott. Nem próbált így örömeket szerezni?

V.: Nem. Nem. De hogy mondjam, azok az emberek, akik hozzá
voltak szokva, vagy ahhoz szoktak hozzá, azok megittak
ám egy 5 literes kulacsot egy műszakon. Meg megettek ám
két ilyen karéj kenyeret, vagy zsirosan vagy szendvicsnek
megcsinálva, vagy szalámival, vagy ezzel, vagy azzal. De
nem tudta megenni a munkahelyén, a szerencsétlen, hanem
amint jött kifelé munka után, vagy amíg ment befelé a
munkahelyre addig ette meg. Mert a munkahelyén nem lehe-
tett megenni. Nem engedték meg. Elővágásban dolgoztam,
provokálás után, vagy robbantás után meg volt, hogy a
füstrevárási idő. De ha én megvárom azt, hogy a füstöt
kihúzza a szellőztető a munkahelyemről, nem tudom a nor-
mát teljesíteni. Az nem számít ... mint a nem tudom mi-
csoda. Tehát így volt az ember terrorizálva és kényszerít-
ve arra, hogy szabálytalanul dolgozzon az egészsége kárá-
ra. Na mostan azt mondom, ha én olyan csapatban dolgoz-
tam, és én megkerestem, mint csillás a 3.500,-Ft-ot, ami-
kor fejtési vajúrok kerestek 2-2.500,-Ft-ot. Csinálni
kellett, mert kellett a pénz. Aki nem volt rá hajlandó,
az már másnap nem is mehetett oda. Elküldték urasági mű-
szakba, na tehát nem volt mese. Akkor volt a békekölcsön-
jegyzés. Rádió, újság, ... önként, meg ez meg az, meg i-
lyesmi. Nem igaz! Ez is hazugság! Békekölcsön-jegyzés
ideje alatt 4-5 ávó-s volt kint mindegy az üzemben. Mindig.
Nem azt mondom, hogy nem akartam jegyezni, nem azt mon-

dom. Lent a munkahelyen addig basztatták az embert, amíg nem jegyzett. Lent a munkahelyen! Én megmondtam, mert először az aknász, az volt, hogy mindenkivel jegyeztetni kell. Mindenkivel jegyeztetni kell! Kész! Én megmondtam neki, mi az, hogy kell. Szó se lehet róla! Hát mondom, a F.Karcsi bácsi volt az aknászunk, rossebb egye 500,-Ft-ot megjegyeztem. Mennyit keresel? Mondom 3.000,-Ft-ot, annyit jegyzet. Na mondom, abból maga nem eszik. Itt mindenki egy hónapi keresetét jegyezte. Hát mondom akkor csak jegyezze, én nem jegyzem. Nem! Mi lett belőle? Eltettek arról a csapatról dolgozni. Akár hol dolgoztam, minden műszak után be kellett mennem az igazgatóhoz az irodába, és addig úgy sem hagyunk békét amíg meg nem jegyzed az egy hónapit, utána visszamehetsz dolgozni a munkahelyedre. Nem, nem, nem! 3 nap után nem engedtek leszállni. Elküldtek haza és azt mondták igazolatlan műszak. Ezt megcsinálták háromszor. Megmondta, hogy mostmár azért sem jegyzek. Azért se jegyzek. Igen, így csináltak. Mondom mostmár azért sem jegyzek, és ha a munkakönyvem ide adják most azonnal, akkor se jegyzek, és adják ide inkább. Ha máshová mész dolgozni, fel sem vesznek addig, amíg nem jegyzel békekölcsönt. Beláttam, hogy igaza van, és akkor mondtam a ... amit először fölajánlottam az 500,-Ft-ot. Így lett belőle 600,-Ft. Na mindegy ...

K.: Most hogyha a jövőre gondol a saját sorsára és a családjára, akkor a következő 5-10 évet hogyan szeretné látni?

V.: Hát én hogyan mondjam, ha csinálnak valamit, kényszerítés nélkül csinálják. Mellőzzék még a lelki terrort is. Még a lelki terrort is mellőzzük. Mert azt mondja, én szerintem legalábbis az az önkéntesség, ami ... hogyha a tanácsnál kitesznek két ládát, ide teszitek a kötelezőt, ide teszitek, amit felajánlottatok, amennyit akartok, nem néz oda senki. Annyit dobtok bele, amennyit akartok. Ez az önkéntesség. De azt, hogy addig járok valakinek a nyakára, amíg rá nem kényszeritem, rá nem agitálom, az agitálás ez volt. Ez már rég elvesztette a jelentőségét.

K.: A 80-as években ilyen kényszert érez itt?

V.: Van. És lesz is! Mert mindig lesznek olyan vezetők, akik szeretnének kiemelkedni a többi közül, és amíg ezek lesznek, addig olyan emberek is lesznek, akik végrehajtják ezeket az utasításokat, amiket ezek kiadnak. Még ha törvénytelen akkor is. Lesznek, azután is lesznek. Ugy ahogy volt 40-től kezdve idáig 80-ig, 80-tól 120-ig is lesz. Ugyanúgy. Csak mondjuk azért mostmár mindig burkoltabb formában és más-más elnevezéssel. Más-más elnevezéssel és burkoltabb formában.

K.: És hogy érzi, mostanában könnyebb vagy nehezebb?

V.: Hogy mondjam! Én csak ahhoz tudom hasonlítani az egészet, hogy a MERKURHOZ? Akar az ember magának egy autót 160.000,-Ft-ért, befizetek 80.000,-Ft-ot és mondjuk 4 év múlva megkapom. A MERKUR fizet kamatokat, mondjuk 8 %-ot. Csak így mondom. Amire ezt a 8 % kamatot kellene, hogy kifizesse, addigra mindig felmegy az autónak az ára. Más nem tudok mondani, csak ezt. Így tudom összehasonlítani. Ugyhogy kaptam semmit. És kész, kaptam semmit.

K.: Nagyon szépen köszönöm akkor a beszélgetést.

V.: Én más nem tudok mondani csak ezt. Sok mindent láttam, sok mindent hallottam, illetve sok mindenütt ott voltam. Nem hogy ez mondta, meg az mondta, meg ettől hallottam, meg attól hallottam, hanem amiben én magam is benne voltam és amit én átéltem. Nagyjából így ezek voltak, de ilyen mérföldes csizmával lépve. Meg nem is érdemes elaprózni sem én azt mondom, mert nagyon sokat beszélnek, nagyon sokat ki is találnak már. Igyekszik így színesíteni a dolgot, meg úgy. Ez egy nyers valóság, semmi más. Semmi szépítés nem volt. Én ezt vettem észre, én így vettem észre, én így éreztem, én így tapasztaltam ezt. S ez így történt meg. De hát mondom minden mellébeszélés nélkül. Hüh a hét százát neki ez az ember nem is élt meg jót sohasem. Igaz? Volt, én nem mondom, hogy nem volt az is volt. Voltak olyan időszakok, kb. 60-65 között, amikor tényleg hagyták az embert élni, keresni, dolgozhatott, kereshetett. Aztán hozzácsapták ezt a szabályozót meg azt. A mostani dolgok, ahogy olvasom az ujságokban az éppen olyanok, mintha az 50-es évekbe mennénk vissza, csak finomabb formában. Jöttek, hogy területfejlesztési hozzájárulás! Na jött a községi párttitkár. Mondom neki, ide figyeljen ha valaha is adott nekem ez a társadalom ingyen valamit, nagyon szívesen. De amíg nekem nem kellett adni, nekem meg kellett küzdeni, és elég komolyan, addig én meggondolom azt, hogy kinek meg hogy meg mint. Az adómat, ami rám van mérve, ezt kifizetem. De mondom én hozzá nem járulok tíz fillérrel sem.

K.: S megszavazták végül?

V.: Nem. A rossebbet szavazták! Ki tudja azt ellenőrizni, hogy ki mit szavazott meg. Én megmondom, hogy nem, akkor sem fizetek. Ha van pofájuk, vonják le a nyugdíjamból, de én magamtól akkor sem adok! Ez már pofátlanság, s ezt mondom, ha azt mondja, hogy ez kötelező területi adó, annyit kell fizetni kész. Be van fizetve és semmi közünk egymáshoz. De ez nem hozzájárulás. Küldték a papírt, hogy fizessek 600,- Ft-ot, nem fizettem Levonják majd a nyugdíjamból és el van intézve. Én magamtól nem fizetek, 10 fillért se! Azt mondta nem számít, ugyanis be fogom majd fizetni, mert majd megszavaztatják. Mondom önkéntes hozzájárulást, hogy lehet megszavaztatni. Hát ha én valamit megszavaztatok, az azt jelenti, legalábbis az én agyamban, hogy kieroszakolom. Csak nem azt mondják, hanem megszavaztatják. Akkor ez miért önkéntes, ha minek szavaztatják meg. De akkor ne ilyen albérlleti dumával jöjjenek. Hozzájárulni, meg ezt csinálni, azt csinálni. Éppen olyan, mint a békekölcsön, mert hát nem agitálták meg a funkcionáriusok, meg mit tudom én kik a népet. Nem, nem.

K.: S tényleg visszagondolva így az életbe mi az, ami jó volt meg mi az, aminek a környezetében örült?

V.: Volt. Nemcsak keserüségből meg harc volt, meg a mindennapi megélhetés volt. Nemcsak ez volt. Amikor hagyták az embert élni, akkor tellett arra, hogy megvegyem az oldal-kocsit. A két gyerek ben az oldalkocsiba az asszony hátul, és felmentünk Pestre az Ipari vásárt megnézni. Elmentünk erre, elmentünk arra. Ez is volt, amikor hagyták az embert, és nem volt rákényszerítve arra, hogy különmunkát vállaljon

a megélhetésért. Mert ilyen is volt, csak aztán amikor lehúzták a rólót, akkor újra kezdődött. Ez kb. olyan 1957-61, eddig az ideig tartott. P. amikor Komlón dolgoztam ott is voltak olyanok, akiket leköpködtek a bányászok. Ilyen buzgó mocsingok. Ott is voltak, és leköpködték őket. Meg elküldték melegebb éghajlatra. De mást nem tehettek csak ezt. Ő meg nem tudott másképp kitűnni, csak így. Mert azt mondja, hogy egy fejtési elővájásba meg volt adva az, hogy 1 méter 20 centi a norma. Na most ugye volt egy ilyen 1x1,40 m-es mező, és ebből 1,20 m ezt nem csinálta a nagyfejű, azt nem. Hanem ő csinált 5 métert, és ő ezért megkapta a Munka Érdemrend ... fokozatát, meg felvették a pártvezetőségbe. A másik három műszak meg megérte átácsolni azt a rókalyukat, amit ő csinált. De mégis ő csinált 5 métert, az 1,20 m helyett. Ez volt a különbség a valódi bányász közt meg a feltűnni vágyó közt, törtető, taposóbányász közt.

K.: Köszönöm szépen.

Kiegészítés a J.Mihály interjúhoz

Pécs déli határába a központtól 18-10 km-re, de már a lakótelep is ideért a szomszédba. A ház, a berendezés a "kert" igénytelenségről tanuskodik, szegénységről is, de inkább ziláltságot sugall, kultúrátatlanságot. Nem tisztos szegénység ez, és inkább csak szükösségnek nevezném. Érkezésemkor a konyhában három nő nyüzsgött, a /nagyon kövér/ feleség, a /majdnem olyan kövér/ nagyobbik lány és a kisebbik lány, aki még nem kövér, 17 éves /25-30-nak kinéz/ és apja szerint csak a diszkó meg a divat érdekli, még férjhez menni sem akar. A férfi nagytermetű, a kényszerű tétlenségben elnehezült férfi, a ház abszolút ura. Érkezésem után alig 10-15 perccel kisebb botrány tört ki: a nagyobbik lány felindultan jött be, hogy "apu jöjjön gyorsan!", a volt /vagy jelenlegi?/ férj, aki nem lakik itt be akar törni a kamrába és el akarja vinni a 25 ezer Ft-ot. J. M. fogta a botot /azzal jár/ és sebesen kibicegett, mire az asszonyok megnyugodtak, a "támadó pedig megfutamodott". Pár perc múlva beszélgethettünk tovább, tőlem elnézést kértek. A férfi előadás módja színes, élvezetes volt /itt szinte sportot űztem egy jó ideig abból, hogy egy szót sem szólok, nem akasztom meg, csak némi mimikával irányítom a mesét, J.M, kiváló alany is volt ehhez/, később azonban fecsegőssé vált, és a magnó kikapcsolása után is nehéz volt megszabadulni tőle, de ekkor már "semmi fontosat" nem mondott, inkább csak nem akarta abbahagyni. A fütetlen helyiség /jövet-menet átfáztam/ és a pocsék közlekedés Pécsre is türelmetlenné tett. A család a kvázi-perifériáról aligha fog elmozdulni, sőt mind anyagi, mind kulturális téren némi rosszabbodással számolhatnak /nők kvalifikációja, és férfi nélkül/.